

**MAKEDONYA - TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN
YAPISAL ANALİZİ**

Bülent DERVİŞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman : Prof. Dr. S.Rıdvan KARLUK

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz 2005**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

MAKEDONYA - TÜRKİYE EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN YAPISAL ANALİZİ

Bülent DERVİŞİ

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2005

Danışman: Prof. Dr. S.Rıdvan KARLUK

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla iki kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından , Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti'nde iç savaş yaşanmış ve bunun sonucunda bu ülkedeki Cumhuriyet'ler teker teker bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu yüksek lisans tezinde Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığına kavuşan Makedonya Cumhuriyeti'nin sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş dönemi , Makedonya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve Makedonya'nın Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkileri incelenmiştir.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Makedonya hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, bağımsızlık sonrasında günümüze Makedonya ekonomisinde meydana gelen , işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme gibi reel ekonomik gelişmeler ayrıca incelenmiştir.

İkinci Bölüm'de, Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlık sonrası dönem için, dış ticaret ve ödemeler dengesi gerçekleştirmeleri, istatistiki verilerle ifade edilmiştir. Üçüncü Bölüm'de, öncelikle Makedonya'daki özelleştirme çalışmaları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bölümün devamında, özelleştirme çerçevesinde Makedonya'ya giren doğrudan yabancı sermaye yatırımları ele alınmıştır.

Dördüncü Bölüm'de, Makedonya'nın Türkiye ile ekonomik ve ticari ilişkileri analiz edilmiştir. Bu bağlamda iki ülke arasında ticari ve ekonomik ilişkiler işbirliği olanakları çerçevesinde incelenmiştir. Bu Bölüm'de ayrıca Makedonya ekonomisinde Türk yatırımcılara ihtiyaç duyulan sektörlerin hangileri olduğuna yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda, bağımsızlıktan bugüne dek Makedonya ekonomisi ve dış ticaretindeki gelişmeler genel anlamda değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, Makedonya ile Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geçmişi incelenerek, bu ilişkilerin geleceğine yönelik perspektifleri çizilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

The world system came to an end with the fall of the Berlin Wall in 1989. Following the fall, the civil war broke up in the Republic of Socialist Yugoslavia and, after the civil war the autonomous republics in the Yugoslavia declared their independence. In this dissertation, transitory period of Macedonia which disunited from the Republic of Socialist Yugoslavia from socialist to market economy, the developments that have taken place in the Macedonian economy since the declaration of independence, and the commercial and economic relations between Macedonia and Turkey have been examined.

In the first part of this dissertation, a general information about Macedonia has been given. In this part, the economic activities such as unemployment, inflation and economic growth since the declaration of independence have also been analysed.

In the second part, the foreign trade and the balance of payments for the pre-independence period have been defined in statistical terms.

In the third part, before all else, the privatization operations in Macedonia have been analysed in details. In the rest of part, foreign direct investment that have taken place in the Macedonian economy, have been analysed in the framework of privatization.

In the fourth part, commercial and economic relations between Macedonia and Turkey have been analysed. In this context, commercial and economic relations between these countries has been the subject in the framework of cooperation possibilities. In this part, in which sectors that needed Turkish investors, of Macedonian economy have also been included.

At the end of the study, the developments that have taken place in the Macedonian economy and foreign trade, since the declaration of independence have been examined in a general framework. By analysing the past of commercial and economic relations between Macedonia and Turkey, the future perspectives for this relationship has also been attempted to drawn.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bülent DERVİŞİ'nin "Makedonya Ekonomisi ve Türkiye İle İlişkilerin Yapısal Analizi" başlıklı tezi tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İktisat Ana Bilim Dalı, Uluslararası İktisat Programında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı**İmza**

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. S.Rıdvan KARLUK

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Makedonya'nın piyasa ekonomisinin geçiş sürecinde oluşturduğu ekonomik ve sosyal zorluklar ile Türkiye'nin Makedonya örneğinde olduğu gibi geçiş süreci yaşayan diğer Güney Doğu Avrupa Ülkeleri'nde oynayabileceği aktif rolün faydalı bir şekilde dile getirildiğine inandığımız bir çalışmadır.

Öncelikle, benden maddi manevi her türlü desteği esirgemeyen ve hep yanımda hissettiğim sevgili AİLEME, ayrıca bu çalışmaya bilimsel bir şekil veren değerli danışman hocam Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK'a sonsuz teşekkürler.

Araştırma esnasında, bu konuda uzman birçok yetkili kişi ile birebir görüşme fırsatını bulduk ve Makedonya ekonomisi ile Türkiye ilişkilerinin geçmiş ve geleceği hakkında onların kişisel düşünceleri tezin ortaya çıkmasında büyük katkı sağlamıştır.

Bu tezin ortaya çıkmasında, Ankara Makedonya Büyükelçisi Müedin RÜSTEMİ, T.C. Üsküp Ticaret Müşaviri Hatice KARADENİZ, İGEME çalışanları, DEİK çalışanları, M.C. İstatistik Kurumu çalışanları, Kiril ve Metodiy Üniversitesi Ekonomi Fakültesi öğretim üyeleri, Makedonya Ekonomi Odası çalışanlarına katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLolar LİSTESİ	x
GRAFİKLER LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

REEL EKONOMİK GELİŞMELER

1. MAKEDONYA HAKINDA GENEL BİLGİLER	3
1.1. Coğrafi Konumu ve İklim	3
1.2. Tarihçe ve Siyasi Yapı	4
1.2.1. Tarihçe	4
1.2.2. Siyasi Yapı	5
1.2.3. Siyasi Gelişmeler	6
1.3. Nüfus ve Demografik Yapı	8
2. BAĞIMSIZLIK SONRASI EKONOMİK GELİŞMELER (1991-1995)	9
2.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Büyüme Oranları	11
2.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı	13
2.3. Fiyatlar ve Enflasyon Oranları	15
2.4. İstihdam ve İşsizlik Oranı	17
2.5. Tüketim ve Yatırım Harcamaları	19
3. REEL EKONOMİDEKİ GELİŞMELER (1996-2003)	23
3.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Büyüme Oranları	24
3.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı	31
3.3. Fiyatlar ve Enflasyon Oranları	33
3.4. İstihdam ve İşsizlik Oranı	37
3.5. Yatırım Harcamaları	40
4. 2004 YILINDA REEL EKONOMİK GELİŞMELER	43
4.1 GSYİH ve Ekonomik Büyüme	44
4.2 Fiyatlar ve Enflasyon	46
4.3 İşgücü Piyasası	47

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA CUMHURİYETİ DIŞ TİCARETİ

1. MAKEDONYA CUMHURİYETİ DIŞ TİCARET	50
1.1. Bağımsızlıktan Sonraki Yıllarda Dış Ticaret (1991-1995)	52
1.1.1. İhracat	55
1.1.1.1 İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı	56
1.1.1.2 İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	58

1.1.1.3	Ülke Gruplarına Göre İhracat.....	59
1.1.2.	İthalat	63
1.1.2.1	İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı	63
1.1.2.2	İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	65
1.1.2.3	Ülke Gruplarına Göre İthalat	67
1.1.3	Ödemeler Bilançosu	70
1.1.3.1	Cari İşlemler Hesabı	71
1.1.3.2	Sermaye Hesabı.....	73
1.2	Makedonya Dış Ticareti (1996-2003).....	75
1.2.1	İhracatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı	80
1.2.2	İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	83
1.2.3	İhracatın Ülkelere Göre Dağılımı.....	84
1.2.4.	İthalatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı	88
1.2.5.	İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	91
1.2.6.	İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı.....	93
1.2.7.	Ödemeler Bilançosu	97
1.2.7.1.	Cari İşlemler Hesabı	98
1.2.7.2.	Sermaye ve Yatırım Hesabı.....	100
1.3.	2004 Yılında Makedonya Dış Ticaretinde Gelişmeler	104
1.3.1.	2004 Yılı Dış Ticaretin Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı.....	106
1.3.2.	2004 yılında Makedonya'nın Başlıca Ticaret Partnerleri	107
1.3.3.	Dış Ticaretin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı.....	109
1.3.4.	Ödemeler Bilançosu	110
1.4.	Dış Ticaretin Makedonya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi.....	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1.ÖZELLEŞTİRME	115
1.1. Özelleştirmenin Sektörlere Göre Dağılımı	117
1.1.1. Sektörlere Göre Özelleştirilen Firma Sayısı	117
1.1.2. Özelleştirilmesi Tamamlanan Sektörlerde Çalışan Kişi Sayısı.....	118
1.1.3. Özelleştirilmesi Tamamlanan Kuruluşlardan Elde Edilen Gelirin Sektörlere Göre Dağılımı	119
1.2. Özelleştirmenin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı	120
2.DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	122
2.1 Yabancı Yatırımların Faaliyete Göre Dağılımı.....	126
2.2 Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı	127

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ EKONOMİK VE TİCARİ İLŞKİLER

1.YASAL ZEMİN.....	134
1.1 Serbest Ticaret Anlaşması	135
1.1.1. Türkiye-Makedonya STA Ortak Komitesi.....	137
1.1.1.1. 2004-2005 Döneminde, Sanayi, Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti	138
1.1.1.2. STA'da Öngörülen Değişiklik ve İlaveler.....	140
2.MAKEDONYA-TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ.....	143
2.1. Dış Ticaret Mevzuatı	143
2.2. İkili Ticaret	145
3.KARŞILIKLI YARIMLAR	149
3.1. Türk Firmaların Makedonya'daki Yatırımları	149
3.2. Makedon Firmaların Türkiye'deki Yatırımları	152
4.GENEL DEĞERLENDİRME	153
4.1. İşbirliği	154
4.1.1. Taahhüt	154
4.1.2. Tekstil ve Gıda	154
4.1.3. Makedonya'da Türk Özel Sektörü İçin Yatırım İmkanları	155
4.2. Genel Sorunlar	156
4.3. Öneriler	157
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	166

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo-1	GSYİH, Kişi Başı Gelir ve Büyüme Oranları	11
Tablo-2	GSYİH'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı	13
Tablo-3	Yurt İçi Üretim Değerleri	14
Tablo-4	Enflasyon Oranları (1991-1995)	15
Tablo-5	İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	17
Tablo-6	Yatırım Harcamaları	22
Tablo-7	GSYİH ve Büyüme Oranları.....	24
Tablo-8	Endüstri ve Tarım Üretimi	27
Tablo-9	GSYİH'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı.....	31
Tablo-10	Yatırım Harcamaları.....	40
Tablo-11	GSYİH, Kişi Başı Gelir ve Büyüme Oranları	41
Tablo-12	Reel Ekonomik Göstergeler (2003-2004)	43
Tablo-13	GSYİH'nin Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (2003-2004).....	45
Tablo-14	COICOP'nin* Ürün Gruplarına Göre TÜFE, Aralık 2004	46
Tablo-15	İşgücü Piyasası (2003-2004)	47
Tablo-16	Ücretler (2003-2004)	48
Tablo-17	1991-1995 Yılları Arasında Makedonya Dış Ticareti	52
Tablo-18	İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı	56
Tablo-19	İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (1991-1995)	58
Tablo-20	İhracatta Önde Gelen Ülkeler (1991-1995).....	60
Tablo-21	Ülkelerin Toplam İhracat İçindeki Payları	62
Tablo-22	İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı	64
Tablo-23	İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı.....	65
Tablo-24	İthalatta Önde Gelen Ülkeler (1991-1995).....	67
Tablo-25	Ödemeler Bilançosu (1991-1995).....	70
Tablo-26	Ödemeler Bilançosu Dengesi	74
Tablo-27	Dış Ticaret Değerleri (1996-2003)	76
Tablo-28	İhracatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı (1996-2003).....	80
Tablo-29	İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı.....	83
Tablo-30	İhracatın Ülkelere Göre Dağılımı (1996-2003).....	87
Tablo-31	İthalatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı (1996-2003)	88
Tablo-32	İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (1996-2003)	91
Tablo-33	İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (1996-2003).....	96
Tablo-35	Ödemeler Dengesi (1996-2003)	102
Tablo-36	2004 Yılı Makedonya Dış Ticaret Değerleri	105
Tablo-37	2004 Yılı Dış Ticaretin Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı	106
Tablo-38	2004 yılı Makedonya Dış Ticaretinin Ülkelere Göre Dağılımı	108
Tablo-39	Dış Ticaretin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı	109
Tablo-40	Makedonya Cumhuriyeti 2004 yılı Ödemeler Bilançosu	110
Tablo-41	2004 Yılı Ödemeler Bilançosu Dengesi	111
Tablo-42	İhracat ve İthalatın GSYİH İçindeki Yeri (1996-2004).....	112
Tablo-43	Özelleştirmesi Tamamlanan Kuruluşlar (1996-2003).....	115
Tablo-44	Sektörlere Göre Özelleştirilen Firma Sayısı (1996-2003)	117

Tablo-45	Özelleştirilmesi Tamamlanan Sektörlerde Çalışan Kişi Sayısı (1996-2003)	118
Tablo-46	Özelleştirmeden Elde Edilen Gelirin Sektörlere Göre Dağılımı (1996-2003)	119
Tablo-47	Özelleştirmenin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı	120
Tablo-48	Makedonya'da Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı	124
Tablo-49	Yabancı Yatırımların Faaliyete Göre Dağılımı	126
Tablo-50	Yabancı Yatırımların Ünelere Göre Dağılımı	127
Tablo-51	Makedonya'da Başlıca 10 Yabancı Yatırımcı	129
Tablo-52	Yıllar İtibariyle Makedonya-Türkiye Dış Ticareti.....	145
Tablo-53	2004 Yılı İtibariyle Başlıca Dış Ticaret Maddeleri.....	148
Tablo-54	Türkiye'den Makedonya'ya Sermaye İhracatı (1997-2004).....	151
Tablo-55	Makedonya'daki Türk Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	151
Tablo-56	Türkiye'de Faaliyette Bulunan Makedon ve Diğer Doğu Avrupa Firmaları.....	153

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1	İşsizlik ve İstihdam.....	18
Grafik-2	Enflasyon Oranları (1996-2003)	33
Grafik-4	İstihdam ve İşsizlik Oranları (1996-2003)	39
Grafik-5	Sabit Sermaye Yatırımları (2000-2003)	41
Grafik-6	Endüstri Üretimi (2003-2004)	44
Grafik-7	İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı IX 2004	48
Grafik-8	1991-1995 Yılları Arasında Makedonya Dış Ticareti.....	53
Grafik-9	Dış Ticaret Dengesi(1991-1995)	55
Grafik-10	Sanayi ve Madenciliğin Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	57
Grafik-11	İhracatta İlk On Ülke (1991-1995).....	61
Grafik-12	Sanayi ve Madenciliğin Toplam İthalat İçindeki Payı (%).....	65
Grafik-13	İthalatta İlk 10 Ülke (1991-1995).....	68
Grafik-14	İthalatta Önde Gelen Ülkelerin Toplam İthalattan Aldıkları Pay.....	69
Grafik-15	Cari İşlemler Dengesi (1991-1995)	72
Grafik-16	Ödemeler Dengesi (1991-1995)	74
Grafik-17	Makedonya Dış Ticareti (1996-2003).....	78
Grafik-18	Dış Ticaret Dengesi (1996-2003).....	79
Grafik-19	Ürünlerin Toplam İhracat İçindeki Payları (%) (1996-2003)	81
Grafik-20	Ürün Gruplarının Toplam İhracat İçindeki Payları (%) (1996-2003).....	83
Grafik-21	Ülkelerin Toplam İhracat İçindeki Payları (%) (1996-2003).....	85
Grafik-22	Ürünlerin Toplam İthalat İçindeki Payları (%) (1996-2003)	90
Grafik-23	Ürün Gruplarını Toplam İthalat İçindeki Payları (%) (1996-2003) ..	91
Grafik-24	Ülkelerin Toplam İthalat İçindeki Payları (%) (1996-2003).....	93
Grafik-25	Cari İşlemler Dengesi (1996-2003).....	99
Grafik-26	Ödemeler Bilançosu Dengesi (1996-2003).....	103
Grafik-27	2003-2004 İhracat ve İthalat	106
Grafik-28	İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (%)	110
Grafik-29	İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (%)	110
Grafik-30	2004 Yılı Cari İşlemler Dengesi	111
Grafik-31	Özelleştirilen Firma Sayısının İşletme Ölçeğine Göre Payı (%)....	121
Grafik-32	Özelleştirilme Sonucunda Elde Edilen Gelirin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı (%)	121
Grafik-33	Makedonya-Türkiye Dış Ticaret Değerleri (1995-2004).....	147

GİRİŞ

Dünyadaki devletlerin tamamı doksanlı yılların öncesinde ye batı Blok'u ile ye da Sovyetler Birliği ile hareket etmekteydi. Küçük bir bölümü ise Bağlantısızlar Blok'u içinde yer almaktaydı. Bu dönemde bir ülke strateji belirlerken, bu dengeleri göz önüne almalıydı.

Seksenli yılların sonu ve doksanlı yılların başında soğuk savaşın sona ermesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile birlikte, Doğu Blok'unun sosyalist rejimleri de teker teker (Sovyet Birliği ve Yugoslavya) bölünmeye başladı. ABD ve AB'nin savundukları serbest piyasa ekonomisi ve çoğulcu demokrasi kavramları, dünya ekonomisine yön vermiştir. Güney Doğu Avrupa Ülkeleri ve Balkanlar, bu gelişmelerden etkilenen bölgeler arasındaydı.

1989 yılında Yugoslavya'nın Kosova'nın özerkliğine son vermesi, Yugoslavya'nın çözülmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim 1991 yılı Haziran ayında Yugoslavya topraklarında ilk çatışmalar patlak vermiştir. Makedonya'nın önünde iki alternatif söz konusuydu. Makedonya, Sırbistan'a bağlı kalarak kendi haklarından vazgeçecek veya bağımsız olacaktı.

Üsküp Yönetimi 1991 sonbaharında bağımsızlığı tercih etmiştir. Eylül 1991'de seçmenlerin yüzde 72'si bağımsızlıktan yana oy kullanmış ve 21 Kasım 1991'de Makedonya, Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde Makedonya'nın bağımsızlığını Bulgaristan'dan sonra tanıyan ikinci ülkedir¹.

Eski Yugoslavya Anayasası'nda Makedonlarla birlikte Türkler ve Arnavutlar da Makedonya'da kurucu unsur olarak kabul edilirken, Makedonya Parlamentosu'nda kabul edilen yeni anayasanın giriş bölümünde Makedonya'nın Makedon halkının ulusal devleti olduğu belirtilmiştir. Böylece kurucu millet olarak sadece Makedonlar tanınmış oluyordu. Anayasada Türkler, Arnavutlar, Ulahlar, Romanlar ve diğer gruplar, ülkede yaşıyan diğer milliyetler olarak adlandırılmıştır².

¹Murat Hatipoğlu, **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, (ASAM Yayınları 34, Balkan Araştırmalar Dizisi 6, Ankara 2002), s.124.

²Hatipođlu, **A.g.e.**, s.125.

Ülkedeki etnik huzursuzlukların büyük ölçüde kaynağını teşkil eden bu durum, daha önce farklıydı. Ülkede 2001 yılında silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Ohri Çerçeve Anlaşması ile Makedonya ülkedeki farklı etnik gruplara saygı göstereceğini kabul etmiştir. Fakat bu saygı Arnavutlara yönelik bir olay olarak karşımıza çıkmıştır. Arnavutların hakları genişlerken, buna paralel olarak Makedonya'da yaşayan Türklerin durumunda pek bir değişiklik olmamıştır.

Makedonya'nın kuruluşundan bugüne kadar geçen zamanda bölgede yaşanan savaşlar ve kargaşa ortamı ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Ülke, siyasi ve iktisadi kriz içine düşmekten kurtulamamıştır. Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan tarafından Makedonya'ya yoğun baskılar yapılmaktadır. Etnik çatışmalar, özellikle 2001 yılındaki silahlı çatışmalar ülkede huzursuzluk yaratmıştır.

Son yıllarda reel ekonomik göstergeler ekonomide iyileşme sinyalleri vermesine rağmen, GSYİH'nin dolar bazında artması doların değer kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Ülkenin en önemli sorunu yüzde 37'ye varan işsizlik oranıdır. Makedonya dış ticareti ve buna bağlı olarak car işlemler hesabi sürekli açık vermiştir. Bu açığın son yıllarda giderek arttığı gözlenmiştir.

Özelleştirme çalışmaları tamamlanmasına rağmen uluslararası kuruluşlar ülkedeki özelleştirmenin beklenen etkiyi yaratamadığını dile getirmişlerdir. Ülkeye giren yabancı sermaye miktarı bürokratik engeller nedeniyle düşük seviyede kalmıştır. Makedonya'nın Türkiye ile ilişkileri ticaret ağırlıklı olmakla birlikte, son dönemde Üsküp T.C Ticari Müşavirliği'nin faaliyete geçmesiyle, Türk firmalarının Makedonya'daki faaliyetlerinde artış gözlenmiştir.

Kosova Savaşı'ndan sonra Dayton ve Kosova Anlaşmaları ile AB tarafından hazırlanarak yürürlüğe giren Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi, Balkan ülkelerini özellikle Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden ülkelerin AB üyeliğine hazırlanması hedeflemiştir. Bu doğrultuda AB Bölgeye maddi yardım yapmıştır. Bu yardımdan Makedonya Cumhuriyeti kendisine düşen payı alarak, ekonomisini iyileştirmeyi çalışmış ve AB standartlarına yaklaşmak için gerekli adımları atmaya başlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

REEL EKONOMİK GELİŞMELER

Bu bölümde Makedonya hakkında coğrafi, tarihi, siyasal ve nüfus gibi genel ekonomik bilgiler verilmiştir. Reel ekonomik gelişmeler, geçiş dönemi yaşanan yıllarda (1991-1995) ve ülkenin bağımsızlık sonrası yaşadığı ekonomik krizi yavaş yavaş atlattığı (1996-2004) dönem olmak üzere iki ana alt başlık altına incelenmiştir.

1. MAKEDONYA HAKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Coğrafi Konumu ve İklim

Kuzeyinde Sırbistan ve Karadağ, batısında Arnavutluk, güneyinde Yunanistan ve doğusunda Bulgaristan'ın yer aldığı Makedonya, coğrafi yapı itibariyle Balkan yarımadasında Anadolu'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Akdeniz, Anadolu ve hatta Rusya'ya açılan istikametlerin birleştiği bir düğüm noktası olması nedeniyle tarih boyunca çeşitli devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

40 ve 42 derece kuzey coğrafi enlemleri arasında yer alan Makedonya, iklim bakımından Akdeniz iklimi ve karasal iklimin bir anlamda birleştiği veya geçiş yaptığı bölgededir. Ülkede Akdeniz, ılık karasal ve dağ olmak üzere üç ana iklim türü görülür. Akdeniz iklimi, Ege Denizinden esen sıcak rüzgarların etkisiyle Vardar Nehri Vadisi boyunca kendisini hissettirir. Ülkenin güneyinde yer alan ovalarda genellikle bu iklim hakimdir. Ortalama yükseklikleri 1200 metre üzerindeki dağlık kesimlerde dağ iklimi ve özellikle ülkenin iç kısımlarında yazları kurak ve sıcak, kışları ise soğuk ve yağışlı olan ılık karasal iklim hüküm sürer. Ülkede ortalama sıcaklık 25 derece civarındadır. Yazları Vardar Vadisi

üzerinde en yüksek sıcaklık + 40 derece, kışları ise dağlık bölgelerde - 20 derece olur³.

Makedonya dağlık bir ülkedir. Ülkenin kuzey batısında 2700 metre'ye ulaşan yükseklikleri ile Şar Dağları bulunmaktadır. Şar Dağları aynı zamanda Sırbistan-Karadağ ile Makedonya arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Ülkenin en yüksek dağı Korab Dağıdır (2753 metre).

Ülkenin 53 gölü bulunmaktadır. En önemli üç gölü, Ohri Gölü, Prespa Gölü ve Doyran Gölü'dür. Bunlardan en büyüğü kapladığı 349 m² alan ve 286 metrelik derinlik ile Ohri Gölü'dür. Başlıca akarsuları Vardar Nehri ve Aşağı Karasu'dur (Mesta'dır). Vardar, 301 kilometrelik uzunluğu ile ülkenin en uzun nehridir ve Yunanistan'ın Selanik kentinden Ege denizine dökülmektedir.

1.2. Tarihçe ve Siyasi Yapı

1.2.1. Tarihçe

Bölgede ilk Makedon Krallığı M.Ö. 724 yılında kurulmuş, Büyük İskender döneminde (M.Ö. 333-323) İmparatorluğunun sınırları Hindistan'a kadar genişlemiştir. Daha sonraki dönemlerde çeşitli Bulgar ve Sırp krallıklarının hakimiyeti altına giren Makedonya, I. Murat zamanında 1383-1387 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğuna dahil olmuştur. Bölge Ayastefanos Anlaşması (1878) ile Bulgaristan'a verilmiş, aynı yıl imzalanan Berlin Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğuna iade edilmiştir. Bölgedeki Osmanlı hakimiyeti 1912 yılındaki Balkan Savaşı ile sona ermiştir.

Makedonya 500 yıldan uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu çatısı altına kalmıştır. Osmanlı Makedonya'sı bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'nden daha geniş bir coğrafi alan kapsamaktaydı. Osmanlı imparatorluğu bu toprakları hiçbir zaman Makedonya olarak adlandırmamış, bu bölgeye Vilayet-i Selase (üç Vilayet) adını vermiştir⁴.

³ TİKA, **Makedonya Ülke Profili**, s.5

⁴ Gül Tokay, **Makedonya Sorunu, Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)** İstanbul, Afa Yayınları, 1995, s.32.

I. Dünya Savaşı sonunda Makedon topraklarının yaklaşık yüzde 50'si Yunanistan'ın, yüzde 40'ı Sırp, Hırvat, Sloven krallığının ve yüzde 10'u Bulgaristan'ın eline geçmiştir. Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti'ni oluşturan topraklar I. Dünya Savaşı sonunda Sırp, Hırvat, Sloven krallığına bırakılan topraklardır⁵. II. Dünya Savaşı sonunda Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya içinde yer almış ve bu devlet içinde altı federe cumhuriyetten biri olmuştur.

1974 Yugoslavya Anayasası ile bir yandan Kosova özerk bölge ilan edilirken, diğer yandan Anayasada Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedonlardan, Arnavutlardan ve Türklerden oluştuğu belirtilmiştir. 1989 yılında anayasada değişiklik yapılarak Makedonya, Makedonya ulusunun devleti olarak tanımlanmıştır. Arnavutlar ve Türklerin 1974 anayasasıyla kurucu millet olarak belirlenen statüsü azınlığa düşürülmüştür⁶.

1990'lı yılların başında Yugoslavya'da patlak veren iç savaş ve Yugoslavya'nın bölünmesiyle Makedonya'da 8 Eylül 1991 günü yapılan referandumla Makedonya 17 Kasım 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde Makedonya Cumhuriyeti'ni, Bulgaristan'dan sonra tanıyan ikinci ülkedir.

1.2.2. Siyasi Yapı

Hükümet biçimi, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılığı ilkesine dayanan parlamenter demokrasidir. Ülkede son Cumhurbaşkanlığı seçimi Cumhurbaşkanı Boris TRAJKOVSKİ'nin bir uçak kazasında hayatını yitirmesi nedeniyle 2004 yılında yapılmış ve eski Başbakan Branko CRVENKOVSKİ Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yeni Hükümet Başkanı Sosyal Demokrat Birleşmeler Partisinden Vlado BUCKOVSKİ olmuştur. Ülkede koalisyon hükümeti başlıdır.

Cumhurbaşkanı, beş yıllık bir dönem için halkoyuyla üst üste en fazla iki kez seçilebilir. Cumhurbaşkanı Başbakanı atar. Kabine ya da Bakanlar Kurulu Mecliste salt çoğunluğa sahip partilerden oluşur.

⁵ Hatipoğlu, **A.g.e.**, s.121.

⁶ Elez Biberaj, Albania in Transition, The Rocky Road to Democracy, Colorado, Westview Pres, 1998, s. 256.

Yürütme, Başbakan ve bakanlardan oluşan hükümettedir. Cumhurbaşkanı Başbakanı atar, bu atama Meclisin onayına tabidir.

Yasama gücü “Sobranje” adlı 120 üyeli Meclistedir. 120 üyenin 85’i doğrudan halkoyu ile 35’i ise partilerin nispi oy oranlarına göre dört yıllık bir dönem için belirlenirler. Meclis, Başkent Üsküp’te toplanır.

Yargı gücü mahkemelerdedir. 1995 Yasasına göre 27 bidayet mahkemesi, 3 temyiz mahkemesi ve bir yüksek mahkeme vardır. Ayrıca üyeleri “Sobranje” tarafından seçilen Anayasa Mahkemesi de mevcuttur. Mahkeme tipleri, görev ve yetki alanları, kuruluşları, fesihleri, örgütlenmeleri ve oluşumları ile izleyecekleri süreçler “Sobranje” temsilcilerinin 2/3’ünün oyu ile onaylanan bir yasa tarafından belirlenmektedir. Makedonya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi ülkedeki en yüksek mahkemedir⁷.

1.2.3. Siyasi Gelişmeler

Makedonya’nın bağımsızlığından sonra ülkenin ismi ile Anayasanın bazı maddeleri yüzünden Yunanistan ile sorunlar yaşanmıştır. Yunanistan 1993 Aralık ayında altı AB ülkesinin ve daha sonra 9 Şubat 1994’te ABD’nin Makedonya ile diplomatik ilişki kuracaklarını açıklamalarını takiben 16 Şubat 1994 tarihinde Makedonya’daki Başkonsolosluğunu kapatmıştır. Makedonya’nın Selanik Limanı’nı kullanmasına ve Yunanistan topraklarından mal transit geçişlerini yasaklamıştır.

Daha sonra ABD’nin girişimleri ile iki ülke arasında 13 Eylül 1995 tarihinde “Geçici Anlaşma“ imzalanmış ve bu anlaşma ile Yunanistan Makedonya’yı “FYROM” (Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti) adı altında tanımayı ve uyguladığı ekonomik ambargoya son vermeyi, Makedonya ise bayrağında Yunanlıların karşı çıktığı sembolü değiştirmeyi kabul etmiştir.

Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKO) mensubu Arnavut militanların 2001 Şubat ayı sonunda Makedonya-Kosova sınırındaki Tanuşevci Köyünü işgali ile başlayan ve kısa sürede düşük yoğunluklu bir savaşa dönüşerek ülkenin kuzey ve kuzeybatı kesimlerine yayılan krizin tüm çabalara karşı durdurulamaması

⁷ TİKA, **A.g.e.**, s.6-7.

üzerine uluslararası toplum, Haziran ayı sonundan itibaren daha aktif bir tutum izlemeye başlamıştır. Bunun sonucunda ateşkes sağlanmıştır.

Ateşkesi müteakip, bunalımın çözümüne yönelik olarak Makedonya Anayasasında değişiklikler yapılması hususunda Cumhurbaşkanı Trajkovski'nin başkanlığında, Mecliste temsil edilen dört siyasi parti arasında, AB ve ABD Özel Temsilcilerinin de katılımıyla yürütülen müzakereler başarıyla sonuçlanmıştır. Çerçeve Anlaşması, Cumhurbaşkanı Trajkovski ve söz konusu dört siyasi parti lideri tarafından 13 Ağustos 2001 tarihinde imzalanmıştır. AB Özel Temsilcisi François Leotrad ve ABD Özel Temsilcisi James W. Pardew de gözlemci sıfatıyla Anlaşmayı imzalamışlardır.

Çerçeve Anlaşması'nda yer alan hükümlerin esas itibariyle Makedonya Anayasasında yapılması öngörülen değişiklikleri içerdiği görülmektedir. Anlaşma'nın Anayasal değişiklikler, yasal düzenlemeler, uygulama ve güven artırıcı önlemler başlıklı üç eki bulunmaktadır. Anlaşma'da Makedonya'nın egemenliğinin, toprak bütünlüğünün, üniter ve çok etnikli yapısının korunması gerektiği vurgulanmakta, yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ilişkin olarak Anayasada değişiklik yapılması gerektiği ifade edilmekte, yerel polis şeflerinin İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenecek üç aday arasından Belediye Meclislerince seçileceği belirtilmekte ve polis teşkilatının Makedonya halkının oluşumunu yansıtması öngörülmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında tüm toplulukların nüfuslarıyla orantılı şekilde istihdam edilmesine ilişkin hususlar yer almakta, Makedonya çapında ve ülkenin uluslararası ilişkilerinde geçerli olan resmi dilin Makedon'ca olduğu, bununla birlikte ülke nüfusunun en az yüzde 20'si tarafından konuşulan dilin de bazı koşullara bağlı olarak resmi dil olarak tanımlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca, yerel yönetim bölgelerinde nüfusun en az yüzde 20'si tarafından konuşulan dilin yerel makamlarla yazışmalarda resmi dil olarak kullanılacağı, yerel makamların Makedon milli simgelerinin yanı sıra yerel bazda nüfusun çoğunluğunu oluşturan toplulukların simgelerini de kullanabilecekleri belirtilmektedir⁸.

⁸ TİKA, **A.g.e.**, s.7-8.

1.3. Nüfus ve Demografik Yapı

2002 yılı nüfus sayımı sonucunda elde edilen verilere göre, Makedonya nüfusu 2.054.800 kişidir. Bu km²'ye 80 kişilik bir nüfus yoğunluğunu ifade eder. Nüfus artış hızı yaklaşık yüzde 1,1'dir. 2002 yılında ülkede doğum oranı yaklaşık binde 13,5, ölüm oranı binde 8'dir. Ülkede net göç oranı ise binde -1,5'tir. Ortalama yaş süresi 74,26 yıldır. Kadınlarda yaşam ortalaması 76,68, erkeklerde bu oran 72,01'dir.

Toplam ülke nüfusunun yüzde 22,4'ünü 0-14 yaş arası grup oluştururken, yüzde 67,2'si 15-64 yaş grubunda ve yüzde 10,4'ü 65 yaş üzerindeki grupta yer almaktadır. Makedonya'da nüfusun yüzde 60'ı kentlerde yaşamaktadır. Ülke 665891 hektarlık tarım, 2824 hektarlık orman arazisine sahiptir.

Makedonya Cumhuriyeti çok kültürlü, çok uluslu ve çok dinli bir yapıya sahiptir. Makedonya'daki etnik grupların dağılımı şöyledir:

Makedonlar(% 66),Arnavutlar(% 23),Türkler (% 4),Romenler (% 3),Sırp lar (% 2) ve diğerleri (% 2) oluşturmaktadır. Halkın yüzde 66'sı Ortodoks, yüzde 30'u Müslüman ve % 4'ü diğer dinlere mensuptur.

Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti Üsküp'tür. (467 bin kişi). Üsküp, Makedonya'nın en büyük şehridir. Makedonya'nın başlıca şehirleri; Kumanova (104.344), Manastır (87.652), Kalkandelen (70.841), Prilepe (74.065), Ohri (54.839), Gostivar (49.657), İştıp'tir. (48.098)

2. BAĞIMSIZLIK SONRASI EKONOMİK GELİŞMELER (1991-1995)

Üretimin kolektif olarak yapıldığı üretim alanları ve araçları devletin elinde olduğu, planların merkezi otorite tarafından belirlendiği eski Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti içinde yer alan altı federe Cumhuriyet'ten biri olan Makedonya, Yugoslavya'nın bölünmesinden sonra Kasım 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Eski Sosyalist Yugoslavya döneminde Makedonya ekonomisi, imalat sanayiine özellikle de Yugoslavya içerisinde işlenmek ve satılmak üzere metal üretimi ve diğer yarı-mamul ürünlere dayalıydı. Bunun dışında karar alma süreçlerinde işgücüne büyük bir söz hakkı veren karma mülkiyet sistemi geçerliydi⁹. Bu dönemde yatırımlar içe dönük olarak gerçekleştirilmiştir. Sosyalist Yugoslavya içerisinde Makedonya tekstil, tütünyle ve tarım ürünleriyle ön plana çıkmıştır.

Makedonya, bağımsızlığını ilan ettikten sonra sosyalist rejimden serbest piyasa ekonomisine geçmiş ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nde ihracat ağırlıklı bir ekonomiye geçiş hedeflemiştir. Bu süreç içerisinde özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve dış ticaretin serbestleştirilmesi ekonominin temel özelliği olmuştur.

Hükümet makro ekonomik istikrarı sağlamak ve ekonominin yeniden yapılandırılması için üretim ve ihracat artışını temel faktör olarak görmüştür. Geçiş süreci, yaşamı her yönüyle etkilemiştir. Gerçekleştirilen değişiklikler mülkiyet ile sınırlı kalmayıp, bunun yanında para sistemi, mali sistem, vergi ve gümrük sistemi ve dış ticaret sisteminde değişikliklere yol açmıştır¹⁰.

Yapısal dönüşümün yaşandığı yıllarda Makedonya ekonomisi endüstri sektörünün yapısındaki olumsuzluklar teknoloji yetersizliği ihracatın düşük seviyede seyretmesi üretim ve tüketimde ithalat mallara olan talep artışları, yüksek işsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanında Makedonya ekonomisi, 1995 yılına kadar BM'nin Sırbistan'a uyguladığı ambargo ve Yunanistan'ın Makedonya'nın adı ve bayrağı nedeniyle Makedonya sınırını kapatarak Selanik limanı ile bağlantısını kesmesi ayrıca Makedonya'nın

⁹ Tuğrul Somuncuoğlu, **Makedonya**, (Balkan Ülkeleri Raporları Serisi, İGEME Ekim 2002), s.2.

¹⁰Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, **Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili**, 2002 s. 3.

savaş ve silahlı çatışmaların yaşandığı riskli bir bölgede yer alması nedeniyle olumsuz koşulların etkisi altında kalmıştır.

Sabit yatırımlar için ülke içinde yeterli kaynak bulunmayışı, Makedonya'nın riskli bir ülke olması ve yeni yatırım ve özelleştirme kapsamındaki tesislerin satışında yabancı sermayenin ülkeye girişini arttıracak teşvik tedbirlerinin yeterince sağlanmaması, Makedonya ekonomisi için sıkıntılar doğurmuştur¹¹. Bu doğrultuda yasal ve kurumsal zeminin sağlanması için Makedonya ekonomisinde hemen her alanda reform yapılması gerekmiştir. Bu reformların en önemlileri ise piyasaya girişin kolaylaştırılması, doğrudan yabancı yatırımların teşviki ve dış ticaretin serbestleştirilmesidir. AB, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar bu reformların hayata geçirilmesi ve sürdürülebilmesi için destek vermişlerdir.

Makedonya, Ulusal Kalkınma Stratejisini belirlerken geçiş döneminin tamamlanması, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, yabancı ülkelerle ekonomik ilişkilere öncelik verilmesi ve yabancı sermayenin çekilmesi, işsizlik sorununun giderilmesi, sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması hedeflenmiştir¹².

Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını Ekim 1991'de ilan etmesine rağmen, ekonomik olarak Nisan 1992'e kadar Yugoslavya'nın etkisi altında kalmıştır. Makedonya'nın makroekonomik politikaları Yugoslavya Merkez Bankası ve Yugoslavya Meclisinin kararları ile belirlenmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti, ekonomik bağımsızlığına 26 Nisan 1992 tarihinde kavuşmuş ve Makedonya ekonomisi, Yugoslavya'nın makroekonomik politikalarından bağımsız bir şekilde yönetilmeye başlamış. 27 Nisan 1992 tarihinde Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası Yasası ve Makedonya Cumhuriyeti Para Yasası çıkarılmıştır. Para Yasası ile o güne kadar kullanılan Yugoslavya Dinarı 1:1 oranında Makedonya denarı'na çevrilmiştir.

Yugoslavya para birimi olan Dinar 1991 öncesi Alman Markına bağlıydı ve diğer para birimleriyle parite Alman Markına bağlı olarak belirleniyordu.

¹¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Ülke Raporu, **Makedonya Ekonomisi Hakkında Rapor**, Ekim 1998, s.6.

¹²Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, **A.g.e.**, s.3.

Makedonya Cumhuriyeti makroekonomik politikalarını Yugoslavya'dan bağımsız olarak belirlemeye başladığında, kendi para birimi olan denar'ı eski Yugoslavya Dinar'ı gibi Alman Markına bağlamıştır. denar 1992 yılında yüzde 60 oranında devalüe edilerek 1 Alman Markı = 360 denar olmuştur¹³.

2.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Büyüme Oranları

Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettiği günden 1995 yılına kadar geçen süre içinde yaşadığı olumsuz gelişmelerin ekonomide yarattığı tahribatı istatistiki veriler de açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo-1 GSYİH, Kişi Başı Gelir ve Büyüme Oranları (1991-1995)

	1991	1992	1993	1994	1995
GSYİH (Milyar dolar)	3,990	3,728	3,450	3,389	3,351
BÜYÜME (%)	- 6,1	-6,6	-7,5	-1,8	-1,1
KBG (dolar)	2083	1936	1785	1742	1705
KBG (%)	-6,8	-7,0	-7,8	-2,4	-2,1
GSYİH (Milyon denar)	454	418	392	382	376
GSYİH (denar %)	-7,3	-7,9	-6,2	-2,6	-1,6

Kaynaklar: M.C İstatistik Kurumu, M.C Merkez Bankası (NBRM)

GSYİH'nin beş yıllık seyrini incelediğimizde karşımıza 5 yıl ard arda küçülen bir ekonomi ve GSYİH'nin negatif değerleri çıkmaktadır.

GSMH'nin yüksek düşüşü 1990 yılında (%9,5 oranındaki düşüş ile¹⁴) başlamıştır. Bu büyük ölçüde anti enflasyonist makroekonomik politikasındaki değişikliklere bağlanmaktaydı. Ekonomideki durgunluk Slovenya'nın 7 Kasım, Hırvatistan'ın da 23 Kasım'da ekonomilerini Yugoslavya ekonomisinden tamamen bağımsızlaştırması sonucu daha da derinleşmiştir.

Makedonya'nın eski sosyalist Yugoslavya'ya bağlı olduğu 1990 yılındaki GSYİH'sı 4,252 milyar dolar iken, bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılı sonunda ekonomi yüzde 6,1 küçülerek GSYİH 3,728 milyar dolara gerilemiştir.

¹³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), **Yıllık Raporlar Serisi** 1992, s.2-3.

¹⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), **A.g.e.**, s.7.

1992 yılında GSYİH' deki düşüşler Yugoslavya'nın bölünmesinden sonra eski pazarların kapanması, Yugoslavya'ya Birleşmiş Milletler tarafından uygulanan ekonomik ambargo sonucunda Makedonya endüstri üretimi 1991'e göre yüzde 15,8 oranında gerilemiştir. Makedonya ekonomisi 1993 yılında çok kötü bir dönem geçirerek yüzde 7,5 oranında küçülmüştür. denar bazında GSMH bir önceki yıla göre yüzde 15,5 azalmıştır.

Ocak 1994 yılında Hükümet IMF'in finanssal desteği ile 1994 yılı için ekonomi politikası belirlemiştir. Bu ekonomi programı ile geçmiş yıllara göre makro ekonomi politikasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu programda önemli reformlardan biri özelleştirme'dir. Bunun dışında KOBİ'lerin güçlenmesi finansal piyasalarda dengenin kurulması için bankacılık sisteminde reformları içermektedir¹⁵.

1995 yılında GSYİH 3,351 milyar dolar kadar gerilemiştir. Ancak geçmiş yıllara bakıldığında ekonomide iyileşme sinyalleri görülmektedir. 1995 yılında GSYİH yüzde 1,1 oranında azalmıştır. Son beş yıl içinde Makedonya ekonomisindeki bu tahribatı veya küçülmeyi daha iyi belirtmek için kişi başı gelire baktığımızda, 1990 yılındaki kişi başı gelir 2235 dolardır. 1995 yılına kadar sürekli azalışlar ile 1705 dolara gerilemiştir. Son beş yıl içinde Makedon Halkı 520 dolar fakirleşmiştir.

¹⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1994, **A.g.e.**, s.2-3.

2.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın ekonomik faaliyetlere göre dağılımına baktığımızda, Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmeden önce 1990 yılında GSYİH'nın yüzde 33'ünü endüstri ve madencilik oluşturmuştur.

Tablo-2 GSYİH'nın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (1990-1995)

Cari Fiyatlarla (Milyon denar)

SEKTÖRLER	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Endüstri ve Madencilik	161	227	3290	15019	42115	33277
Tarım ve Balıkçılık	35	98	1765	5327	9337	18015
Ormancılık	4	6	97	467	992	905
İnşaat	35	42	414	2977	7770	8917
Ulaşım ve Haberleşme	25	43	617	3958	8186	10336
Hizmetler ve Turizm	9	16	183	938	2028	2690
Ticaret	26	39	617	3958	10835	1875
Sağlık ve Sosyal Çalışma	30	67	688	3545	8042	9
Topluluk, Sosyal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	8	15	131	870	2339	3547
Eğitim, Bilim ve Kültür	31	66	658	3932	9024	10346
Zanaatçılık ve Şahsi Hizmet	10	16	157	933	1995	3373
Finansal, Teknik ve Sigorta Hizmetleri	14	34	504	3201	30771	9913
Sular İdaresi	3	3	59	324	837	738
Sosyal Politik Düzenleme Kurumu	27	62	643	3802	8614	11312
Katma Değer (Toplam)	424	743	9828	48781	142885	141124
Eksi: Bankacılık Hizmetleri	8	21	238	2053	26575	5182
Gümrük ve Gümrük Vergileri	15	27	370	2088	5836	6843
Ticaret İşlem Vergisi ve Diğer Dolaylı Vergiler	38	112	797	3951	19302	20666
(imputed) Kiralar	19	42	781	3302	6493	7258
İstatistik Farklar	-0,2	30	467	2074	-1532	-1188
GSYİH	489	935	12005	58144	146409	169521

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu.

Tarım ve balıkçılığın payı yüzde 7,2, eğitim, bilim ve kültürün payı ise yüzde 6,4'tü. Yaratılan toplam katma değer ise GSYİH'nın yüzde 86,7'sini oluşturmaktaydı. 1991 yılında endüstri ve madenciliğin GSYİH'daki payı yüzde 24,3'e gerilemiştir. Tarım ve balıkçılığın payı ise 3 puanlık artış ile yüzde 10,5'e yükselmiştir.

Makedonya ekonomisi 1990 yılından başlayarak 1995 yılına kadar üst üste 5 yıl küçülmüştür. Bu küçülmede endüstri üretimindeki olumsuz gelişmelerin etkisi büyüktür. 1995 yılında GSYİH'nın dağılımına baktığımızda, endüstri ve madenciliğin payı yüzde 20'lere kadar gerilerken, tarım ve balıkçılığın payı yüzde 15 olmuştur. 1995 yılında yaratılan toplam katma değer ise 1990 yılındaki değere eşit, yani GSYİH'nın yüzde 88'ine tekabül etmekteydi.

Tablo-3 Yurt İçi Üretim Değerleri (1990-1995)

Cari Fiyatlarla (Milyon denar)

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995
GSYİH (cari fiyatlar)	490	935	12005	58145	149637	170917
GSYİH (sabit fiyatlar)	490	454	418	392	382	376
Büyüme(sabit fiyatlar)%	-	-7,3	-7,9	-6,2	-2,6	-1,6
Endüstri Üretim Endeksi	89,4	82,8	84,2	86,1	89,5	89,3
Tarım Üretim Endeksi	89,6	124,9	101,9	82,2	107,9	102,9

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

1992 yılındaki ekonomik aktivitelerdeki düşüşün büyük bölümü endüstri üretimindeki olumsuz gelişmelerden kaynaklanmıştır. 1992 yılında endüstri üretimi 1991'e göre yüzde 15,8 oranında azalma kaydetmiştir. 1989-1992 yılları arasında endüstri üretimi yüzde 37,6 gerilemiştir. Buna karşın 1992 yılında tarım üretiminde olumlu sonuçlar alınmıştır. Ekonomik aktivitelerdeki düşüşe rağmen tarım üretimi yüzde 2 oranında artmıştır.

1993 yılında ekonomik aktivitelerdeki düşüş devam etmiştir. Buna paralel olarak hem endüstri üretimi hem de tarım üretimi azalmıştır. 1993 yılı içerisinde endüstri üretimi yüzde 13,9 oranında düşerken aynı yıl doğal şartlara bağlı olarak yılın büyük bir bölümünün kuraklıkla geçmesi sonucunda 1993 yılında tarım üretimi bir önceki yıla göre yüzde 17,8 oranında gerilemiştir. 1994 yılında

da ekonomide küçülme devam etmiş. Bununla birlikte toplam endüstri üretimi yüzde 10,5 oranında azalmıştır. Bu düşüşler 1990 yılında başlayan olumsuz gelişmelerin devam ettiğinin bir göstergesiydi.

Endüstri üretimindeki düşüşlerden farklı olarak tarım üretimi 1994 yılında bir önceki yıla göre yüzde 7,9 oranında artmıştır. Bu sonuçlardan da görüldüğü gibi Makedonya kuraklık yılı olan 1993 yılını geride bırakmış ve tarım üretimi artmıştır. 1995 yılında endüstri üretimi¹⁶yüzde 10,7 oranında azalmıştır. Endüstri üretimindeki bu düşüş birkaç faktöre bağlanır¹⁷:

- Endüstri sektörünün ekonomideki reformlara karşı çok duyarlı olması,
- Geçmiş yıllardaki olumsuz hareketler veya sonuçlar,
- Büyük şirketlerde finansal durumun iyi olmaması.

Tarım üretimi 1995 yılında pozitif değerler almıştır. Ocak-Aralık 1995 döneminde tarım üretimi bir önceki yıla göre yüzde 2,9 oranında artmıştır. Tarım üretimindeki bu artış bir önceki yıl artışı ile karşılaştırıldığında (% 7,9) daha düşük bir artışı ifade etmektedir. 1995 yılında tarım üretimi azalarak artmıştır.

2.3. Fiyatlar ve Enflasyon Oranları

Makedonya ekonomisinde bağımsızlıktan sonra yaşanan olumsuz gelişmelere, büyüme oranındaki negatif değerlere yüksek enflasyon eklenince, ekonomideki kötü gidiş daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Makedonya ekonomisi bağımsızlıktan hemen sonra, özellikle Yugoslavya'nın savaş ve çatışmaları para basarak finanse etmesi sonucunda hiperenflasyonist bir dönem geçirmiştir.

Tablo-4 Enflasyon Oranları (1991-1995)

Yıllar	1991	1992	1993	1994	1995
Enflasyon (%)	358	1664,4	338,4	126,5	16,4

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

¹⁶ 1990-1995 yılları arasında endüstri üretimi arka arkaya 6 yıl gerilemiştir.

¹⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1995, **A.g.e.**, s.7.

1990-1991 yıllarındaki yüksek fiyat artışlarına paralel olarak Makedonya'da 1992 yılında hiperenflasyon yaşanmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1992 yılında tüketici fiyat endeksi yüzde 1664'e kadar yükselmiştir. Fiyatlardaki yüksek artış 1992 yılının son çeyreğinde devalüasyonu gündeme getirmiş ve aynı yılın Aralık ayında denar yüzde 60 oranında devalüe edilmiştir¹⁸.

Nisan 1992 yılında Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası makroekonomik kararları kendi belirlemeye başlamıştır. Banka'nın en önemli amacı, Makedonya ekonomisini hiperenflasyon'dan kurtarmak olmuştur. 1993 yılında fiyatların yüzde 84'ü serbest bırakılmıştır. Fiyat kontrolleri, enerji fiyatlarında, telekomünikasyon hizmetlerinde, hane halkı yaşam standart fiyatlarında görülmüştür. 1993 yılı sonunda tüketici fiyat endeksi yüzde 338'e gerilemiş. Ülkede enflasyon 1992 yılına göre düşük çıkmasına rağmen, ekonomi hiperenflasyon'un etkisi altında kalmıştır.

1994 yılında uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ve ücret müdahaleleri gibi makroekonomik politikalar sonucunda tüketici fiyat endeksi yüzde 126'ya gerilemiştir. Ancak bu oranın normal şartlarda bir ekonomi için hala çok yüksek olduğu belirtilmiştir. 1995 yılında Makedonya ekonomisinde bir iyileşme görülmüştür. Enflasyon yüzde 20'nin altına inerken, denar'ın nominal değeri Alman markı karşısında değişmemiştir.

1995 yılında da fiyat istikrarı için ücret kontrolleri devam etmiş, kamu giderlerinde büyük ölçüde kısıtlamalara gidilmiştir. Uygulanan sıkı makroekonomik politikalar sonucunda Makedonya'da tüketici fiyat endeksi 1995 yılında yüzde 16,4'e kadar düşmüştür. Enflasyonu kontrol altına almak için uygulanan fiyat istikrarı daha doğrusu sıkı makroekonomik politikalar, 1990-1995 yılları arasında Makedonya ekonomisinin arka arkaya 5 yıl küçülmesinde etkili olmuştur.

Makroekonomik amaçlara ulaşmak için (fiyat istikrarına) ücret politikasının önemliliği anlaşılmış, ekonomik dengenin sağlanması için ücretler önemli rol oynamıştır. 1992 ve 1993 yıllarında ücretler serbest bırakılmıştır. Bu yıllarda reel ücretlerde aşırı bir yükselme görülmüştür. İşgücü tüketimindeki

¹⁸ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1992, **A.g.e.**, s.27.

sorunlar sonucunda 28.12.1993 tarihinde kabul edilen 'Ücret ve Emekli Maaş Kanunu'¹⁹ 1994 yılında yürürlüğe girmiş ve ücretlere müdahale edilmiştir.

Ücret politikasındaki bu kararlar sonucunda 1994 yılı sonunda işçi başı ücret 8424 denar olmuştur. 1994 yılında işçi başı ücret 31 Aralık 1993 e göre nominal yüzde 34 artarken reel anlamda yüzde 14 oranında azalmıştır. Ücret kontrolleri anti-enflasyon programı için önemli araçlardan biri olmuştur. Kanun ile ücretler kontrol altına alınmış, işgücü kesiminin tüketimi de dolaylı olarak sınırlanmıştır. Bunun sonucunda dönem başında belirlenen makroekonomik politika (anti-enflasyon politika) sonuçlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Enflasyonu kontrol altına almak için ücretlerdeki bu müdahaleler sonucunda 1995 yılında net işçi başı ücret 8581 denar olmuştur. Böylece ücretler 1994 yılına göre nominal yüzde 10,7 artarken, reel anlamda yüzde 4,5 oranında azalmıştır.

2.4. İstihdam ve İşsizlik Oranı

Bağımsızlıktan sonraki yıllarda Yugoslavya'daki silahlı çatışmaların devam etmesi ve buna bağlı olarak ülkenin ekonomik kriz yaşaması, ekonomik aktivitelerde ve istihdamda düşüşlere yol açmıştır. Bunun sonucunda ülkede işsizlik artarak temel ve kalıcı bir sorun olmaya devam etmiştir.

Tablo-5 İstihdam ve İşsizlik Oranları (1991-1995)

Yıllar	1991	1992	1993	1994	1995
İstihdam	446117	437212	408468	389302	351888
İstihdam (%)	-2	-5,7	-6,6	-4,7	-9,6
İşsizlik	172089	173350	177156	196280	228952
İşsizlik (%)	0,7	3,9	2,2	10,8	16,6
İşsizlik oranı (%)	26	28,4	30,2	33,5	39,4

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

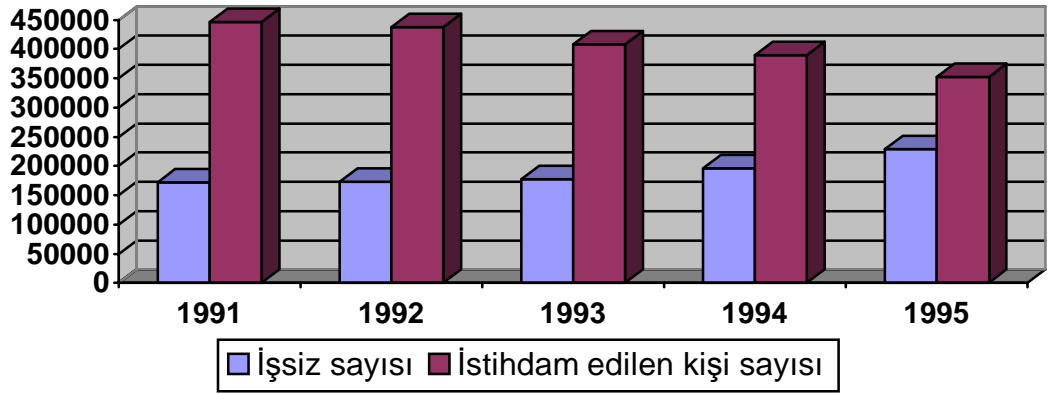
Makedonya bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılında ekonomide toplam 446117 kişi istihdam edilmiştir. İşsiz 172089 kişi gösterilmişti. İşsizlik oranı yüzde 26 idi. Ekonomideki daralma, GSYİH'daki sürekli azalışlar ve özellikle

¹⁹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1994, **A.g.e.**, s.12

hükümetin hiperenflasyondan kurtulmak için uyguladığı sıkı para ve maliye politikaları neticesinde, işsizlik büyük ölçüde derinleşen bir sorun olmaya başlamıştı.

Nitekim 1994 yılında toplam istihdam (1993'e göre % 4,7 azalarak) 389302 kişi gerçekleşmiştir. İstihdamdaki yüzde 4,7'lik düşüş aynı yıl içerisinde GSYİH'daki düşüşten daha fazla olmuştur. Buradan emeğin verimliliğinin büyük ölçüde düştüğünü rahatça görülebiliriz. Üretimdeki düşüşe emeğin verimindeki azalma eklenince 1995 yılında da istihdam edilen kişi sayısı yüzde 9,6 azalmış ve 351888 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Grafik-1 İşsizlik ve İstihdam (1991-1995)

İstihdamdaki azalış ve ücretlerdeki düşüşler şirketlerin istihdam maliyetlerini azaltmıştır. Bu ise yabancı şirketlerin, istihdam maliyeti düşük ülke pazarına girmesini cazip hale getirmektedir. Yerli üreticilerin yabancı üreticiler ile rekabet edecek konumda olmaması nedeniyle bu durum yerli şirketler için kısa dönemde bir tehlike arz ediyordu. Düşük işgücüne rağmen ülkenin riskli bir bölgede bulunması ve yabancı sermaye için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılmaması yabancı yatırımcılar için engel teşkil etmiştir. 1995 yılında işsiz sayısı 228952 ye ulaşırken, bu bir önceki yıla göre yüzde 16,6'lık bir artışı ifade eder. Böylece 1990 yılında işsizlik oranı yüzde 23 iken, işsizliğin sürekli artmış ve 1995 yılında toplam işsizlik oranı yüzde 39,4'e kadar çıkmıştır.

Makedonya ekonomisinin gelişmesindeki önemli engellerden biri de nitelikli işgücündeki eksikliklerdir. Bütün sınırların kalktığı, hizmetlerin serbest dolaştığı günümüz serbest piyasa ekonomisinde her alanda, rekabet nitelikli

işgücüne bağlıdır. Teknolojinin baş döndürücü hızla ilerlediği bu dönemde nitelikli işgücü talebi buna paralel olarak artmaktadır. Eğitim sisteminde yeni yatırımların gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Buradan çıkaracağımız sonuç, Makedonya'da istihdamın artırılması gerekliliğinin yanında işgücünün eğitime de önem verilmesidir. İşçi başı verimliliğinin artırılması ve nitelikli işgücü yetiştirerek, üretime daha fazla faydalı olmasını sağlamaktır.

2.5. Tüketim ve Yatırım Harcamaları

Tüketim harcamaları gelire bağlı bir harcama kalemidir. $C = cY$ fonksiyonu tüketim harcamasıyla gelir arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Burada tüketim harcaması gelire veya harcanabilir gelire bağlıdır. Gelişmekte olan ülkelerde gelirin büyük bir kısmı tüketime ayrılmaktadır. Daha doğrusu gelişmekte olan ülkelerde tüketim harcamaları toplam talebin büyük bir bölümünü oluşturur.

Keynesyen tüketim fonksiyonuna göre bir dönemin tüketimi o dönemin cari gelirine bağlıdır. Buna göre tüketim fonksiyonu $C = C + cY$ dir. Burada tüketim harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olarak ele alınmıştır²⁰.

C = Otonom tüketimdir.(Gelir düzeyinden bağımsız). Hiç gelir elde edilmese bile bireyler hayatlarını devam ettirmek için yapmak zorunda oldukları tüketim miktarını gösterir.

c = Marjinal tüketim eğilimidir.(Gelirdeki bir birimlik artışın tüketime giden kısmını gösterir).

Gelir düzeyi arttıkça marjinal tüketim eğilimi azalır. Bireylerin gelir seviyeleri arttığında, gelirlerinin daha büyük bir kısmını tüketim yerine tasarrufa gider.

Makedonya ekonomisinde 1992 yılında iç talepte reel olarak yüzde 16,4 gibi çok büyük bir düşüş yaşanmıştır. Talepteki bu düşüş aynı yıl GSYİH'sını düşüşün 2,2 puan altında olmuştur. Tüketim harcamaları 1992 yılında, GSYİH'dan daha fazla (% 15,4 oranında) gerilemiştir. 1993 yılında GSYİH'daki yüksek düşüş ve ekonomik daralmanın tüketim harcamalarını düşüreceği

²⁰ Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, **Makroekonomi**, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını No:145, s.585.

tahmin edilirken, yıl sonunda reel iç tüketim yüzde 0,7 gibi çok düşük bir oranda gerilemiştir.

1994 ve 1995 yıllarında da tüketim harcamaları GSYİH'daki ve ekonomik aktivitelerdeki olumsuz gelişmelere paralel olarak azalmıştır. Tüketim harcamalarını finanse eden gelirler 1995 yılında yüzde 9,1 oranında azalırken, bu gelirlerin azalması ise birkaç faktöre bağlanmıştır. Bunlar²¹;

- Reel üretimdeki düşüşler,
- Şirketlerin finansal durumlarının kötü olması ve buna bağlı olarak reel ücretlerdeki azalışlar,
- Yatırımları finanse etmek için özel sektör gelirleri ile birlikte özel tasarrufların artmasını sağlarken buna karşın iç tüketimin gerilemesidir.

Tüketim harcamaları için tanım yaparken tüketimin harcanabilir gelire bağlı olduğunu söylemiştik. Dolayısıyla beş yıl arka arkaya küçülen bir ekonomide ve kişi başı gelirin dörtte birini yitiren bir ülke ekonomisinde tüketim harcamalarının artması beklenemez. Ne var ki bağımsızlık sonrası ilk iki yılda tüketim harcamaları GSYİH azalışının altında gerçekleşmiştir.

1995 yılında bütçe gelirleri, (gümrük vergileri, vergiler ve diğer gelirler) sosyal fon gelirleri (ücretler v.s.) ile kıyaslandığında sosyal fon gelirleri daha fazla azalmıştır. Bütçe gelirleri²² yüzde 8,4 oranında azalırken, sosyal fon gelirleri reel anlamda yüzde 10,4 oranında düşmüştür²³.

Tüketimin önemi yalnızca toplam talebin büyük bir kısmını oluşturmakla kalmamaktadır. Gelirin bir kısmı tüketime giderken, hane halkı gelirin harcanmayan kısmını tasarruf ederek bunları yatırımların finansmanında kullanmaktadır. Dolayısıyla tüketim harcamaları yatırımlar üzerinde ve ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadır.

GSYİH'nın artması veya ekonominin reel olarak büyümesi yatırımlar ile gerçekleştirilebilir. Yatırımlar bu konuda büyümenin lokomotifi haline gelmektedir. Tasarruflar da ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için

²¹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1995, **A.g.e.**, s.10

²² Bütçe gelirleri toplam gelirlerin yüzde 63'ünü oluşturur.

²³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1995, **A.g.e.**, s.10

yatırımları finanse ederler. Makedonya Cumhuriyetinde bağımsızlıktan sonra tasarruf ve yatırım oranları düşük seviyede kalmıştır.

Makedonya için ekonomik güçlüklerin başında gerileyen yaşam standardı gelmekle beraber, ayrıca düşük satın alma gücü ve finanssal sektöre duyulan güvensizlik nedeniyle yatırıma dönüşecek tasarruf birikimini gerçekleştirmemiştir. Bunun dışında kamu harcamalarındaki artış faizleri yükseltmiş, artan faiz oranları ekonomide dışlama etkisi yaparak yatırımları engellemiştir.

Ayrıca yatırım oranları genel olarak iç tasarruf oranlarının altında kalmıştır. Yani, yatırımların bir kısmı yabancı tasarruflar sayesinde gerçekleşmiştir. İç tasarrufların (özel ve kamu tasarrufların) düşük kalmasındaki temel sebep, özel tasarrufların yetersizliğidir. Ülkede bir taraftan reel gelirler düşük seviyede iken, diğer tarafta finansal sistemlerin yeterince gelişmemiş olması yüzünden halkın elindeki bir miktar tasarruf ekonomiye kanalize edilememiş.

Özel sektör kaynaklı bir ekonomik büyümeyi frenleyen etkenlerden biri, kayıpla çalışan kamu işletmeleri olmuştur. 1990'lı yıllarda zarar eden kamu işletmelerini ayakta tutmak amacıyla, hükümetlerin direktifleriyle banka kredilerinin önemli bir kısmı bu verimsiz iktisadi birimlere aktarılmıştır. Bu, özel sektöre kredi edinmesi açısından bir çeşit dışlama etkisi yapmıştır. Yani verimli olmayan işletmelere değişik sübvansiyonlar sağlanırken, verimli olan özel sektör dolaylı yoldan cezalandırılmıştır.

1990'lı yıllardaki makroekonomik istikrarsızlıklar da, özel şirketlerin daha fazla yatırım yapmasını caydırmıştır. Özellikle yüksek enflasyon oranları gelecekteki kâr beklentilerini belirsizleştirdiği için, yatırımlar olumsuz etkilemiştir²⁴. Kamu tasarruflarına gelince, kısa vadede kamu gelirlerini çok fazla artırmak mümkün olmadığı söylenebilir.

²⁴ TİKA A.g.e., s.9

Tablo-6 Yatırım Harcamaları (1990-1995)

(Milyon denar)

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Yatırım harcamaları	93	174	2299	10994	22461	28027

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

1993 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde yatırım harcamaları yüzde 5 oranında azalmıştır. Böylece 1990-1993 yılları arasında yatırım harcamaları yüzde 42,8 oranında gerilemiştir. Yatırım harcamaların GSYİH'daki payı yüzde 18,9 olarak gerçekleşmiştir. Yatırım harcamalarındaki gelişmeler gelecekteki ekonomik aktiviteler ve ulusal ekonomi için büyük önem arz etmektedir.

1994 yılında yatırım harcamalarının GSYİH'daki payı yüzde 15'e kadar gerilemiştir. 1995 yılı verileri ise yatırım harcamalarının artmaya başladığını gösterir. Ocak-Aralık 1995 yılında toplam yatırım harcaması 28027 milyon denar 'a ulaşmıştır. Bu bir önceki yıla göre nominal yüzde 20 oranında artarken, aynı zamanda yatırım harcamalarının GSYİH'daki payı 1994 yılına göre 1,5 puan artış kaydetmiş ve yüzde 16,5'e ulaşmıştır. Yatırım harcamalarındaki bu olumlu gelişmeler, Makedonya ekonomisinin krizden çıkmakta olduğunu ve ekonomik aktivitelerde iyileşmeler yaşanacağını bir sinyali olarak görülmüş.

1995 yılında yatırım harcamalarında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen ülkede iç tasarruf miktarları düşük kalmıştır. Ülkedeki tasarruf miktarını artırmak için önce makro ekonomik istikrarın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Finansal sistemin güçlendirilmesi ile bu sektörden yatırımlar için tasarrufların aktarılması, siyasi istikrarın sağlanması ile birlikte yatırımlar için olumlu etki yaratacağı düşünülmüştür.

Bütün bu tedbirler Makedonya hükümetinin Avrupa Birliği, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ile yaptığı ikili ve çoklu anlaşmalarda dile getirilmiştir.

3. REEL EKONOMİDEKİ GELİŞMELER (1996-2003)

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığına kavuşan Makedonya Cumhuriyeti, 1991-1995 yılları arasında ağır ekonomik kriz yaşamıştır. Bunun sebepleri; eski pazarların yitilmesi, Birleşmiş Milletlerin Yugoslavya Cumhuriyeti'ne uyguladığı ambargo ve Yunanistan'ın Makedonya'ya adı ve bayrağı nedeniyle uyguladığı yaptırımlardır.

1994 yılında IMF'in önerdiği makroekonomik istikrarı programını hükümet başarıyla uygulaması ve 1995 yılında Birleşmiş Milletlerin Makedonya'nın en önemli ticaret ortağı olan Yugoslavya Cumhuriyeti'ne uyguladığı ambargoyu kaldırması, Yunanistan'ın uyguladığı yaptırımların kalkması, Bosna Savaşı'nın sona ermesi nedeniyle Makedonya ekonomisi 1996 yılında ilk defa bir önceki yıla göre reel olarak büyümüştür. Bu ise bağımsızlıktan sonra ekonomide ilk defa olumlu gelişmeler yaşandığının bir göstergesidir. Bu olumlu gelişmeler sadece büyüme oranlarıyla kalmayıp ayrıca hükümetin daha önceki yıllarda uygulamaya başladığı sıkı para ve mali politikaların yavaş yavaş etkisini gösterdiğini, dolayısıyla fiyat istikrarının sağlandığını ve enflasyonun tek haneli rakamlara indiğini göstermektedir.

Bunun yanında Avrupa Birliği, çeşitli uluslararası ekonomik kuruluşlar ve gelişmiş ülkelerden sağlanan kredi ve yardımlar ekonomideki bu olumlu havaya ivme kazandırmıştır. Ambargoların kalkması ile birlikte ülkede ekonomik durumun canlanmaya başlaması, komşu ülkelerle ulaşım sorununun çözülmesi, otoyol inşa projeleri, enerji projeleri ve ülkenin ilk önce komşuları ile daha sonra Doğu ve Batı Avrupa ile bağlarını güçlendirilmesine yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır.

1995 yılında olduğu gibi 1996 yılında da Merkez Bankası fiyat istikrarını ve dengeli döviz kurunu korumaya devam etmiştir. 1996 yılında vergi sisteminde reformlar ve verginin genele yayılmasına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Finansal sistemin güçlenmeye başlamasıyla birlikte kredi yaratma kapasitesinde artış görülmüştür. Aynı zamanda tasarruf sigorta fonunun oluşturulması ve bunun 1997 yılının ilk çeyreğinde yürürlüğe girmesiyle ülkede tasarruf oranlarının artacağı öngörülmüştür.

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Makedonya ekonomisinin temel sorunlarından biri olan işsizlik sorunu giderilememekte ve ülkede işsiz sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

3.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Büyüme Oranları

Beş yıl arka arkaya küçülen Makedonya ekonomisi halkalar halinde gelen bu olumsuzluk zincirini 1996 yılında kırmayı başarmıştır. Uzun bir daralma döneminden (1991-1995) sonra Makedonya'da GSYİH cari fiyatlarla 178.289 milyon denar 'a ulaşmış ve bir önceki yıla göre yüzde 1,2 oranında artmıştır.

Bu pozitif sonuçlara rağmen, 1996 yılındaki GSYİH, 1990 yılındaki GSYİH'dan yüzde 22 daha düşüktür. Buradan da anlaşılacağı gibi ekonomik krizi Makedonya ekonomisine yüksek bir külfet yüklemiştir. Milli gelirin beşte birinin bu beş yıl içinde eridiğini görülmektedir.

Tablo-7 GSYİH ve Büyüme Oranları (1996-2003)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
GSYİH (Milyon dolar)	3390	3458	3575	3730	3899	3729	3809	4546
GSYİH (Cari fiyatlar Den.)	176	186	194	209	236	233	243	253
Büyüme Oranı (Yüzde)	1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,7	3,2
Kişi Başı Gelir (dolar)	1709	1732	1781	1848	1924	1853	1862	2243
KBG (Yüzde artış)	0,3	1,3	2,8	3,8	4,1	-4,8	0,5	20.46

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

1996 yılı içerisinde GSYİH'daki artış büyük ölçüde dış faktörlerdeki olumlu gelişmeler ve ekonominin arz yönündeki olumlu hareketlere bağlanmıştır. Bunların dışında üretimdeki artış²⁵;

- Şirketlerin iyileştirilmesi ve özelleştirilmesinin hız kazanması ve emeğin verimindeki yüzde 6,4'lük artış,

²⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1996, **A.g.e.**, s.9.

- Reel yatırımların yüzde 8,9 oranında artması ve bu yatırımların sadece o yıl ki üretimi değil aynı zamanda gelecek yıllardaki üretimi olumlu etkilemesi sonrasında ortaya çıkmıştır.

1997 yılında GSYİH bir önceki yıla göre yüzde 1,4 oranında artmıştır. Bu artış öngörülen yüzde 5 oranını oldukça altındadır. GSYİH artışının gerçekleşenin altında kalması ekonomik aktivitelerdeki olumsuzluklar ile açıklanabilir. Bununla beraber dış ticarete beklenen gelişmelerin gerçekleşmemesi ve döviz arzının döviz talebinin altında kalması merkez bankasının müdahalesini gerekli kılmıştır. Aynı yıl şirketlerin daha düşük üretim kapasitesiyle çalışmaları üretimin öngörülenden düşük çıkmasında diğer bir nedendir.

1998 yılında GSYİH artmaya devam etmiştir. Ekonomik krizden sonra, Makedonya ekonomisi üçüncü yılında da büyümüştür. dolar bazında GSYİH 3.575 milyar dolara ulaşmış, bu bir önceki yıla göre reel yüzde 3,4 oranında bir artışı ifade eder. 1999 yılında Makedonya ekonomisi dışsal şoklardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu dışsal şok Yugoslavya Cumhuriyeti'nden kaynaklanmıştır. 1999 yılının ilk yarısında Yugoslavya'da Kosova gerginliği ve NATO güçlerinin Yugoslavya'ya yönelik askeri müdahalesi Makedonya ekonomisini hem arz hem de talep yönünden etkilemiştir. Bu gerginlik kısa zamanda atlatılmış ve Makedonya ekonomisinde yılın ikinci yarısında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Yıl sonunda GSYİH yüzde 4,3'lük artış ile 3,730 milyar dolara ulaşmıştır.

1999 yılında GSYİH'daki gelişmeler birkaç olayın etkisi altına kalmıştır. Bunlar²⁶;

- NATO'nun Yugoslavya'ya kısa süreli askeri müdahalesi sonucunda yılın ilk çeyreğinde Makedonya ekonomisi olumsuz dış şok nedeniyle daralmış,

²⁶ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1999, **A.g.e.**, s.9.

- Yılın ikinci yarısında ülke ekonomisi bu dışsal şoku atlatarak, hem arzda hem de toplam talepteki artışlara paralel olarak toplam üretimin artmasıdır.

Fiyat istikrarının ve döviz kurunun dengede tutulması, makroekonomik politikadaki dengenin sağlanması ve banka likiditelerindeki iyileşmeler sonucunda 2000 yılında reel ekonomide olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

GSYİH bir önceki yıla göre yüzde 4,5 oranında artarak 3,899 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış (%4,5), Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlıktan sonra yaşadığı en yüksek artışı ifade eder.

Nisan 2000'de KDV uygulamasının başlaması, arz ve talepte olumsuz etki yaratmamış, uygulanan başarılı vergi politikası bütçe gelirlerini artırmıştır²⁷. 2000 yılında GSYİH yüzde 4,5 oranında artış kaydetmiş, bunun neticesinde 1996-2000 yılları arasında ekonomi sürekli ve artarak büyümüştür. 2001 yılında ülkedeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle GSYİH yüzde 4,5 oranında azalmıştır. Siyasi istikrarsızlık Makedonya ekonomisinin beş yıl aradan sonra tekrar küçülmesine neden olmuştur. Harcamalar nominal olarak yüzde 33,9 oranında artış kaydetmiştir. Bu artış silahlı çatışmaları engellemek için güvenlik nedeniyle merkezi hükümet bütçesindeki harcamalardan kaynaklanmıştır.

2002 yılında Makedonya ekonomisinde makroekonomik performans büyük ölçüde 2001 yılındaki silahlı çatışmaların etkisi altında kalmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda 2002 yılında GSYİH yüzde 0,7 gibi çok düşük oranda artış kaydetmiştir. Tüm ekonomi hareketlerin hızlandırılması, fiyatların ve döviz kurlarının sabitleşmesi ile iyileşen ekonomik durum, 2003 yılında daha dinamik bir gelişmenin sağlanması için çok elverişli bir makroekonomik ortam sağlamıştır. 2003 yılında GSYİH'daki artış yüzde 3,2 gerçekleşmiş bu aynı zamanda öngörülen artıştan (% 2,8'ten) daha yüksektir.

²⁷Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.2.

Tablo-8 Endüstri ve Tarım Üretimi (1996-2003)

(Yüzde değişim)

Yurtiçi Üretim	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Endüstri üretimi	3,2	1,6	4,5	-2,6	3,5	-10,1	-5,3	4,7
Tarım üretimi	-3,2	3,8	3,8	0,5	-6,5	-13,3	-5,2	1,8

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

Endüstri üretimi 1996 yılında 1995 yılına göre yüzde 3,2 oranında artmıştır. Toplam 32 endüstri dalından 11'inde üretim artmıştır. 11 endüstri dalının toplam endüstri üretimi içindeki payı ise yüzde 33,4'tür. Bunlardan en çok artanlar petrol ürünleri, metalürji, meşrubat üretimi olurken en fazla azalanlar ise tütün üretimi ve hazır tekstil üretimidir.

Tarım üretimi önceki yıllara nazaran 1996 yılında yüzde 3,2 oranında azalmıştır. Bu 1996 yılının büyük bir kısmının kuraklıkla geçmesine bağlanmıştır. 1997 yılında, endüstri üretimi yüzde 1,6 oranında artmıştır. İlk altı ayda endüstri üretimi yüzde 10,6 oranında düşerken, yılın ikinci yarısında uygulanan başarılı politikalarının etkisiyle yüzde 15,7 artmıştır. Yıl sonunda toplam endüstri üretiminin yüzde 1,6'lık yükselişi büyük ölçüde tüketim mallarındaki²⁸ yüzde 5,8'lik artıştan kaynaklanmıştır.

1996 yılında toplam 32 endüstri dalından 11'inde üretim artarken, 1997 yılında ise 18'inde üretim artmıştır. (Bu 18 endüstri dalı toplam endüstrinin yüzde 75 ini oluşturur). Tarım üretimi 1997 yılında yüzde 3,8 oranında yükselmiştir. Gayri safi yurtiçi hasıladaki artışa büyük katkıda bulunan sektörlerin başında endüstri üretimi gelmektedir. Endüstri üretimi 1998 yılında yüzde 4,5 oranında büyümüştür. Endüstri üretimindeki bu hızlı artış temel birkaç faktörden kaynaklanır. Bunlar²⁹;

- Metalürji sektörü kapasitesindeki artışlar ve ürünlerin yabancı yatırımcılara satışı,
- Şirketlerin özelleştirmesine ilişkin altyapının tamamlanmasıdır.

²⁸ Tüketim malları toplam endüstrinin yüzde 43'ünü oluşturur

²⁹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.13.

Şirketlerin eski teknolojiyle çalışmaya devam etmeleri, amortismanların yüksek çıkmasına neden olmuştur. Bu gibi iç etkenlerin yanında Kosova'daki gerginlik nedeniyle üretim olumsuz etkilenmiştir. 1998 yılında endüstri üretimindeki olumlu gelişmelerin yanında, tarım üretiminde de olumlu hareketler gözlenmiştir. Tarım üretimi bir önceki yıla göre yüzde 3,8 oranında artmıştır. 1996-1998 yılları arasındaki GSYİH'nın artışı endüstri üretimindeki artıştan kaynaklanmıştır.

Endüstri üretimi 1999 yılında yüzde 2,6 oranında gerilemiştir. Bu düşüşler büyük ölçüde Avrupa Birliği pazarlarında uygulanan anti dumpingin metalürji sektörünü olumsuz etkilemesi ve yılın ilk yarısında Yugoslavya'daki gerginlikten kaynaklanmıştır. Savaş, Makedonya için en önemli pazar ve ticaret ortağı Yugoslavya sınırının kapanmasına yol açmıştır. Yılın ikinci yarısında savaş gerginliğinin sona ermesi, pazarların açılmasına neden olmuştur. Siyasi riskin azalmasıyla birlikte endüstrideki düşüşler yavaşlamıştır.

Yıl sonunda toplam 32 endüstri dalından 23'ünde üretim düşüşleri gözlenmiştir. Bu ise toplam endüstri üretiminin yüzde 73'ünün düştüğünü gösterir. 1999 yılında tarım üretiminde yüzde 0,5 gibi çok düşük bir artış yaşanmıştır. Bu artışın da büyük ölçüde bağıcılıktaki artıştan (yüzde 25'lik artıştan) kaynaklandığı dile getirilmiştir.

1999 yılının ilk yarısında olumsuz dış şok nedeniyle endüstri sektöründe emek verimliliğinde düşüşler yaşanmıştır. Bir önceki yıla göre emeğin verimliliği yüzde 8,4 daha düşüktür. Yılın ikinci çeyreğinde krizin sona ermesiyle emeğin verimliliği artmaya başlamasına rağmen yıl sonunda 1998 yılına göre yüzde 1,4 oranında gerilemiştir.

2000 yılının ilk yarısında ekonomide ve üretimde olumlu gelişmelere paralel olarak endüstri üretimi bir önceki yılın ilk yarısına göre yüzde 10,4 oranında artmıştır. Bu artış yılın ikinci yarısında daha düşük seviyede olmuş ve yıl sonunda toplam endüstri üretiminde yüzde 3,5 oranında artış kaydedilmiştir. Endüstri üretimini artıran temel faktörler şunlardır³⁰;

- Yabancı pazarlara katılımın artması,

³⁰ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.13.

- Endüstri ürünlerine olan dış talebin ve buna bağlı olarak endüstri ihracatındaki artışlar,
- Üretim kapasitesindeki artışlar,
- Emek verimliliğindeki yükselişler,
- Yapısal reformların tamamlanması.

Tarım üretimi hacim olarak 1999'a göre yüzde 6,5 oranında gerilemiştir. Tarım üretiminin bütün dallarında daralma yaşanırken sadece bağcılık üretimi yüzde 13,5 oranında artmıştır³¹. Güvenlik ve siyasi kriz nedeniyle 2001 yılında ekonominin bütün sektörlerinde düşüşler görülmüştür. Endüstri üretimi hacim olarak yüzde 10,1 oranında gerilemiştir.

Silahlı çatışmalar nedeniyle yabancı şirketlerin yerli şirketleri ile yaptığı anlaşmaları iptal etmeye başlamaları üretim durma noktasına getirmiştir. Endüstri üretimindeki bu düşüş 28 endüstri dalında daha doğrusu toplam endüstrinin yüzde 88,4'ünde görülmüştür. 13.08.2001 tarihinde imzalanan Ateşkes Anlaşması ile yılın son çeyreğinde endüstri üretimindeki düşüşler yavaşlamıştır.

2001 yılında tarım üretiminde önemli ölçüde gerileme olmuştur. Olumsuz hava şartları (kuraklık ve yılın son aylarında kar yağışı ve soğuk hava) nedeniyle tarım üretimi bir önceki yıla göre yüzde 13,3 oranında gerilemiştir. Bu gerileme tarım üretiminin bütün dallarında görülmüştür.

2002 yılında endüstri üretimi yüzde 5,3 gerilemiştir. Bu 2001'de yaşanan silahlı çatışmaların ekonomik aktivitelerdeki olumsuz etkisinden kaynaklanmıştır.

1996 yılından bu yana endüstri üretimi; 1999 Kosova Krizi, 2001 yılında ülkedeki silahlı çatışmalar ve güvenlik krizi ile 2002 yılında bu krizin etkilerinin devam etmesi nedeniyle azalmıştır.

2002 yılında tarım üretimi bir önceki yıla göre yüzde 5,2 oranında azalmıştır. Diğer yıllardaki düşümlere paralel olarak bu yıl da tarım üretiminin düşüşü olumsuz hava koşullarına bağlanmıştır. 2003 yılında üretim aktivitelerindeki büyüme ve endüstri üretimindeki gelişme, Makedonya

³¹ NBRM, **A.g.e.**, s.15

ekonomisinin gelişmesinde öncü sektör olmuştur. 2003 yılındaki reel ekonomi ve dış ticaretteki iyileşme sonucunda endüstri üretimi hacim olarak yüzde 4,7 artmıştır. Bu, 1996 yılından 2002 yılına kadar yaşanan en büyük artıştır.

Toplam 24 endüstri dalından 9'unda artış gözlenirken, bu 9 endüstri dalının toplam endüstri üretimi içindeki payı yüzde 58,1'dir. Bu 9 endüstri dalı endüstri üretimindeki toplam akımı değiştirmektedir. 2003 yılında endüstri üretimindeki gelişme, Makedonya ekonomisinin rayına oturduğunu ve normale döndüğünün bir göstergesidir.

2003 yılında toplam tarım üretimi 2002'ye göre yüzde 1,8 oranında artmıştır. Tarım üretimindeki bu olumlu gelişme yüzde 94 artan bağ üretiminden kaynaklanmıştır. Bu artışlar 2003 yılında olumlu hava şartlarına bağlanabilir. Tarımın diğer dallarına bakıldığında düşüş söz konusudur. En büyük düşüş yüzde 8 ile meyvecilikte yaşanırken, bunun yanında hayvancılık üretiminde de yüzde 3'lük düşüş olmuştur.³²

³²Bu kısımdaki veriler, Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Makedonya Cumhuriyeti Finans Bakanlığı'ndan elde edilmiştir.

3.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda GSYİH'nın ekonomik faaliyetlere göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo-9 GSYİH'nın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (1997-2003)

(Cari Fiyatlar, Milyon denar)

Sektörler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Tarım, avcılık ve ormancılık	20360	22224	23094	23756	22933	24509	24975
Balıkçılık	51	52	29	14	24	48	48
Madencilik	1893	1584	1620	1856	1312	960	583
İmalat	35079	35201	36764	40926	39587	37925	40177
Elektrik, gaz ve içme suyu	8346	8868	9203	10381	10041	9146	10337
İnşaat	9867	11267	10880	13361	11801	11893	13032
Toptan ve perakende ticaret, motorlu araçların tamiri ve kişisel üretim	21297	21914	22383	25402	26076	27438	33353
Otel ve restoranlar	2819	3063	3984	3463	3410	4088	4533
Ulaşım, haberleşme ve depolama	11372	14309	17233	21261	21694	20610	22369
Mali aracılık	6259	7228	6977	7342	7420	7427	7521
Gerçek mülkiyet, kira ve iş aktiviteleri	5790	5206	5890	7466	8304	8168	8623
Kamu İdaresi ve savunma; zorunlu sosyal güvence	11326	12067	14351	14333	14445	16145	16706
Eğitim	7739	8030	8769	8266	8048	8688	8921
Sağlık ve Sosyal Çalışma	8002	8310	8592	8987	8690	9961	
Diğer Topluluk, sosyal ve kişisel Hizmet faaliyetleri	5295	4887	4967	5217	5548	5553	9796
(Imputed) kiralalar	8958	9058	9597	10465	10631	10792	11213
(Inputed) Bankacılık Hizmetleri	4380	5036	5017	5153	4738	4160	4213
Temel Fiyatlardaki Katma Değer	159774	168235	179316	197344	195230	198592	213808
Üretimdeki Net Vergiler	26245	26744	29694	39045	38611	45378	39685
GSYİH	186019	194979	209010	236389	233841	243970	253493

Kaynak: M.C. İstatistik Kurumu

İmalat sanayisi GSYİH'dan yüzde 18,8 ile en fazla pay alan sektör olmuştur. Bununla beraber toptan ve perakende ticaret yüzde 11,5, tarım, avcılık ve ormancılık ise yüzde 11 oranında pay almıştır. Ülkenin nitelikli işgücüne ihtiyaç duyduğu bu dönemlerde, küreselleşen dünyada teknoloji ve eğitimi ilgi artarken, 1997 yılında eğitim sektörü gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 4'ünü oluşturmuştur. Yaratılan katma değerın gayri safi yurtiçi hasıladıdaki payı yüzde 87 iken, GSYİH'daki vergilerin payı yüzde 13 olmuştur.

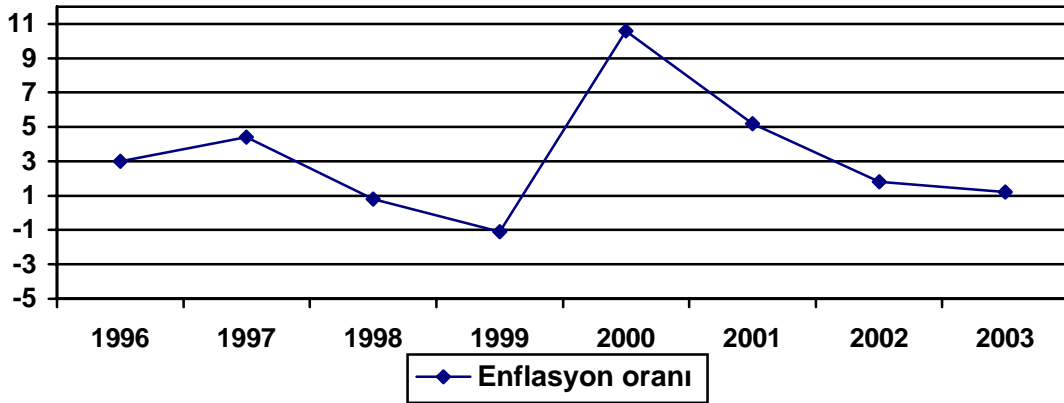
2001 yılında ekonomi yüzde 4,5 oranında küçülmüştür. Bununla birlikte GSYİH'nın ekonomik faaliyetlere göre dağılımında pek önemli değişiklikler olmamasına rağmen gayri safi yurtiçi hasıladıda en büyük paya sahip olan imalat sanayinin payı yüzde 17'ye gerilemiştir. Tarım, avcılık ve ormancılığın payı ise yüzde 9,8'e gerilemiştir. Ekonomide yaratılan toplam katma değer 1997 yılında yüzde 87 iken 2001 yılında yüzde 83,5'e düşmüştür.

2003 yılında ekonomi, siyasi istikrarın sağlanacağı beklentisine girmiştir. 2003 yılında da imalat sanayinin GSYİH içindeki payı azalmaya devam etmiş ve yıl sonunda yüzde 15,8'e kadar gerilemiştir. GSYİH'da pay olarak azalma eğiliminde olan diğer bir sektör, tarım, avcılık ve ormancılıktır. Bunun GSYİH'daki payı ise yüzde 9,8'tir. Buna karşın toptan ve perakende ticaretin payı yüzde 13,1'e yükselmiştir. Eğitimin payı ise yüzde 4'ün de altına düşerek 2003 yılında yüzde 3,5 olarak gerçekleşmiştir.

3.3. Fiyatlar ve Enflasyon Oranları

1996 yılı boyunca fiyat istikrarı sağlanmakla birlikte ayrıca uygulanan yapısal reformlar sonucunda enflasyon oranı tek haneli rakamlara indirilmiştir. 1996 yılında tüketici fiyat endeksi yüzde 3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik-2 Enflasyon Oranları (1996-2003)

Yılın ilk yarısında ülkede deflasyon yaşanmıştır. 1996 yılının ikinci yarısında mevsim şartlarına bağlı olarak, tarım ürünleri ve elektrik enerjisindeki fiyat artışları sonucunda ülkede fiyatlar yüzde 3 artmıştır. Yaşam boyu tüketim harcamaları yüzde 2,3 artış kaydetmiştir. Milli para olan denar'ın Alman Markı'na karşı değişim kurunun sabitleştirilmiş olması, enflasyonu düşük seviyelerde tutmakta kullanılan en etkili araçlardan birisi olmuştur.

1997 yılında IMF'in istekleri doğrultusunda yüzde 15 oranında devalüasyon yapılarak 1 Alman Markı 31 denar'a eşit olacak şekilde ayarlanmıştır³³. Enflasyonun kontrol altına alınmasında ücretlerin dondurulması ve kamu giderlerinde kısıtlamalara gidilmesinin de etkisi büyüktür. Enflasyon oranı 1997 yılında yüzde 4,4'tü. Fiyat istikrarının sağlanması ve korunması, uygulanan para, maliye ve gelirler politikasındaki uyumun bir sonucudur. Yaşam boyu tüketim harcamaları, tüketici fiyat artışlarına paralel olarak yüzde 2,6 oranında artmıştır.

Döviz kurunda dengenin sağlanması ve makroekonomik (para, maliye ve gelirler) politikadaki olumlu sonuçlar neticesinde 1998 yılında tüketici fiyat

³³Makedonya Ekonomisi Hakkında Rapor, T.C. Dışişleri Bakanlığı Ülke Raporu, Ekim 1998, s.8.

endeksi yüzde 0,8 gibi çok düşük bir oranda artmıştır. Bu oran Makedonya Cumhuriyeti'nde bağımsızlıktan bu yana gerçekleşen en düşük enflasyon oranıdır.

Gerçekleşen yüzde 0,8'lik enflasyon, öngörülen enflasyon oranının altında kalmıştır. Bu Aralık ayında yaşanan deflasyon ve diğer olumlu olaylara bağlanmıştır. Bu olaylar aşağıda verilmiştir³⁴:

- Tarım fiyatlarda beklenmeyen düşüşler, (yüzde 25'lere varan fiyat düşüşleri),
- Dünya petrol fiyatlarındaki düşüşlere bağlı olarak ithalat fiyatlarının azalması,
- Yıllardır uygulanan ücret kontrolleri.

Bütün bu gelişmelere rağmen endüstri sektöründe fiyatlar 1998 yılında (tüketici endeksin üstünde) yüzde 4 çıkmıştır. Yaşam boyu tüketim harcamaları ise yüzde 0,1 düşmüştür. Yugoslavya'daki savaş gerginliğine rağmen 1999 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde fiyat istikrarı korunmuş, tüketici fiyat endeksi yüzde -1,1 gerçekleşmiştir. Bu, Makedonya ekonomisinin 1999 yılında deflasyon içinde bulunduğunu gösterir. Yılın ilk yarısındaki fiyat düşüşleri³⁵:

- Dünya petrol fiyatlarındaki düşüşlere bağlı olarak ithalat fiyatlarının azalması,
- Değişmeyen arza karşın tüketim mali talebindeki düşüşler,
- İç piyasadaki arzın artmasına paralel olarak tarım fiyatlarındaki inişlere bağlanmaktadır.

1999 yılının ikinci yarısında Yugoslavya'daki savaşın sona ermesi ve Yugoslavya pazarının açılması sonucunda artan tarım ihracatı iç piyasadaki arzın daralmasına neden olmuştur. Bu ise fiyatları yukarıya doğru çekmiştir. Böylece yıl sonunda bir yıl öncesine göre tarım fiyatları yüzde 6,1 oranında artmıştır. Tarım fiyatlarındaki bu artışa rağmen 1999 yılında tüketici fiyatları yüzde 1,1 oranında gerilemiştir. Yaşam boyu tüketim harcamaları 1998 yılını göre yüzde 0,7 azalmıştır.

³⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.14-15.

³⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.13.

2000 yılında tüketici fiyat endeksi, para faktörlerin dışında bir seyir izleyerek oldukça yüksek bir artış kaydetmiştir. 2000 yılında tüketici fiyatları bir önceki yıla göre yüzde 10,6 artmıştır. Artışlar birkaç olayın etkisi altında kalmıştır. Bunlar³⁶;

- Ülkede enerji fiyatlarında önemli dereceye varan artışlar,
- Dünya petrol fiyatlarındaki yükseliş nedeniyle ülkedeki petrol ve petrol ürünleri ithalat fiyatlarındaki yükselişler,
- Nisan 2000 de getirilen KDV'nin bir defaya mahsus olmak üzere fiyatları artırması,
- Hizmet fiyatlarında özellikle PTT hizmetlerindeki fiyat artışlarıdır.

2000 yılında yaşam boyu harcamaları tüketici fiyatlarının altında bir seyir izleyerek yıl sonunda yüzde 5,8 artmıştır. 2001 yılında Makedonya'daki siyasi istikrarsızlığa rağmen fiyat istikrarı korunmuştur. 2001 yılında tüketici fiyat endeksi yine tek haneli rakamlara inerek yüzde 5,2 gerçekleşmiştir. Bu, uygulanan başarılı para ve maliye politikaları yanında sabit döviz kuru ile gerçekleşmiştir.

Tüketici fiyatlarındaki bu artışlar büyük ölçüde para faktörlerinin dışında gerçekleşmiştir. Bunlar³⁷;

- Un ve ekmek fiyatlarındaki artışlar,
- Ülkedeki silahlı çatışmalar nedeniyle hane halkına psikolojik etki yaratarak dolara olan talebi yükseltmiş,
- Kriz nedeniyle azalan tarım üretimi sonucunda tarım fiyatlarındaki yükselmelerdir.

Makedonya ekonomisi 2001'deki milliyetçilik kriz nedeniyle 2002'yi tedirgin geçirmiştir. denar 'ın Euro karşısında sabitlenmesi ve başarılı para ve maliye politikaları sonucunda fiyatlar sabit kalmıştır. 2002 yılında tüketici fiyat endeksi bir önceki yıla göre yüzde 1,8 artmış, yaşam boyu harcamalar ise

³⁶ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.16-17.

³⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.15.

bunun çok üstünde yüzde 4,2 oranında artış kaydetmiştir. Bunun nedenleri şunlardır³⁸;

- PTT hizmetlerinde (kontör fiyatlarındaki) artışlar,
- Tarım fiyatlarında artışlar,
- Dünya petrol fiyatlarındaki artışlardır.

Ekonomideki etkinliğin artması ile Makedonya ekonomisi, makroekonomik ortamın elverişli olmasından dolayı gelişme kaydetmiş, fiyatlarda dalgalanmalar olmamıştır. Fiyatların sabit tutulması para politikasının önceden belirlenmiş temel amaçlarının başarıyla gerçekleşmesine bağlıdır. Dolaylı bir amaç olan döviz kurlarının sabit tutulması daha sonraki dönemde enflasyon oranlarının düşmesini sağlamıştır. Banka sistemindeki yüksek tahsilat, döviz piyasasına yapılan baskı ve 2003 yılında Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından döviz kurlarının sabit tutulması için yapılan müdahaleler ile para sorunlarının halledilmesi için yapılan çalışmalar sonucunda döviz kurları sabit kalmış, enflasyon düşük seviyede seyretmiştir.

2003 yılında hem tüketici fiyat endeksi hem de yaşam harcamaları yüzde 1,2 oranında artmıştır. 2003 yılında fiyatlar 1 Nisan'da KDV Kanunundaki değişiklikten (KDV'nin yüzde 19'dan yüzde 18'e çekilmesi ve KDV kapsamının genişletilmesinden) etkilenmiştir. Telekomünikasyon'un kontör fiyatlarına yaptığı yüzde 15'lik zam, ayrıca ABD'nin Irak operasyonu sonucunda dünya petrol fiyatlarının artması, ülke ekonomisine ek külfet yükleyerek fiyatların artmasına neden olmuştur. Yiyecek ve içecek mal sepeti³⁹ 2003 yılında bir önceki yıla göre yüzde 1 azalmış ve 10.231 denar 'a gerilemiştir. Mal sepetinin 2002'ye göre daha düşük çıkmasının nedeni tarım fiyatlarındaki düşüşe bağlanmaktadır.

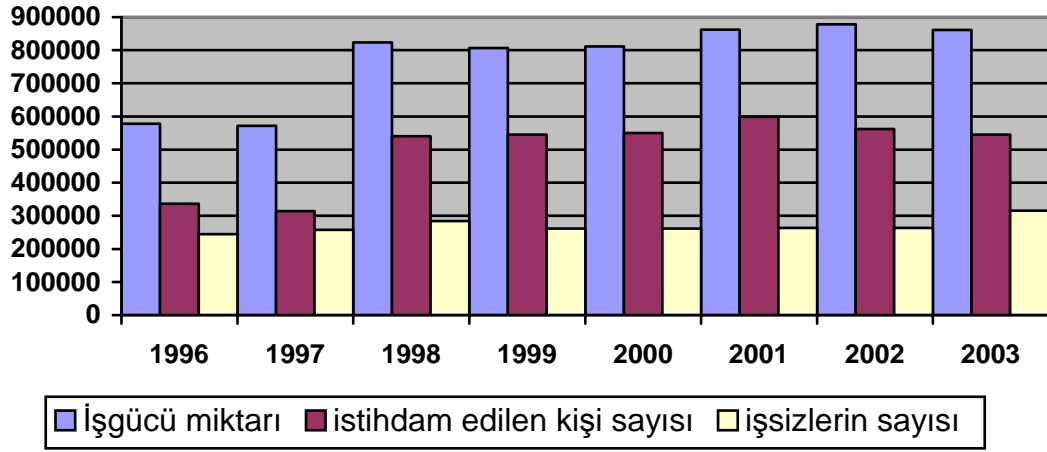
³⁸ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2002, **A.g.e.**, s.14-15.

³⁹ Yiyecek ve içecek mal sepeti, 4 kişilik bir ailenin aylık gıda ihtiyacını gösterir.

3.4. İstihdam ve İşsizlik Oranı

Aşağıdaki şekilde, iç gücü piyasasındaki hareketler ve bu piyasaya ait rakamlar verilmiştir. 1996 yılında istihdam edilen kişilerin sayısında düşüşler gözlenmiştir. Makedonya ekonomisi, uzun daralma döneminden sonra 1996 yılında canlanmaya başlamış, ancak işgücü piyasasına bu olumlu hareket yansımamıştır. Üretimin artması sonucunda yeni iş yerleri açılmamış, bunun yerine emeğin verimi artmıştır.

Grafik-3 İstihdam ve İşsizlik (1996-2003)

1996 yılında istihdamdaki azalış bir önceki yıla göre üç kat daha az olmuştur. 1996 yılı sonunda ekonomide toplam 336176 kişi istihdam edilmiştir. Bu, bir önceki yıla göre yüzde 4,5'lik bir düşüşü ifade eder. Ülkede işsizlik 1995 yılına göre yüzde 7,1 (16143 kişilik) artış ile 245095 kişiye yükselmiştir.

1997 yılında hem istihdam edilen kişi sayısında düşüş hem de işsizlik oranında gözle görünür artış yaşanmıştır. Yapısal işsizliğin varlığını sürdürdüğü Makedonya ekonomisinde Aralık 1997 yılı itibariyle istihdam edilen kişi sayısı 313808 kişiye inmiştir. İşsiz sayısı ise 12571 kişilik artış ile 257666 kişiye ulaşmıştır. Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu'nun yaptığı işgücü anketleri doğrultusunda 1997 yılında ülkede toplam işgücü miktarı 571474 kişidir. İşsizlik oranı ise bu işgücü miktarının yüzde 36'sıdır.

1998 yılında, işsizlik tablosu değişmemiş, işgücü piyasasında önemli sorunlar yaşanmıştır. GSYİH'daki artış devam ederken, (emeğin verimindeki artışlar nedeniyle) bu işgücü piyasasına yansımamıştır. Makedonya'da işsizlik sorununun yapısal olduğu ve ekonomiyi uzun süre etkileyeceği dile getirilmiştir. 1999 yılında istihdamda olumlu gelişmeler olmuştur. Ancak işsizlik oranı yine çok yüksek seviyelerde seyretmiştir. İşgücü anketlerine göre⁴⁰ toplam işgücü içindeki işsiz sayısı 261452 kişi belirtilirken, işsizlik oranı da yüzde 32,4 olarak belirtilmiştir. İşgücü piyasasında olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen 1999 yılında işsizlik oranı yine çok yüksek düzeylerde seyretmiştir. Yüksek işsizlik oranı Makedonya ekonomisinin en önemli sorunu olmaya devam etmiştir. İstihdam edilen kişi sayısına bakıldığında ise istihdam bir önceki yıla göre 5460 kişi (% 1) gibi çok düşük bir oranda artmış ve 545222 kişi olarak belirtilmiştir.

Makedonya ekonomisindeki yapısal reformlar ve ekonomideki olumlu gelişmelere rağmen 2000 yılında da işsizlik ekonominin uzun dönemli temel sorunu olmaya devam etmiştir. Üretimdeki artışlar, kapasitenin daha iyi kullanımından ve emek verimliliğindeki artıştan kaynaklanmıştır. 2000 yılında işsiz sayısı 261711 kişiye ulaşırken, bu büyük ölçüde aktif işgücüne katılımının artmasından kaynaklanmıştır⁴¹.

2001 yılında ekonomideki küçülmeye rağmen işgücü piyasasında önceki yıllara nazaran olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 2001 yılındaki işgücü anketine göre toplam istihdam 599308 kişi olarak belirtilmiş, işsizlik oranı son beş yılın en düşük seviyesine yüzde 30,5'e gerilemiştir. Bu bir önceki yıla göre 1,7 puanlık bir düşüşü ifade eder. İşsiz sayısı 263196 kişiye artmıştır. İşsizlik oranındaki azalmaya rağmen, işsiz sayısının artması ise aktif nüfus artışından kaynaklanmıştır. 2001 yılında işsizliğin düşük çıkması, yaşanan silahlı çatışmalar nedeniyle işgücü anketlerinin Nisan ayı yerine Ekim ayında yapılmasından kaynaklanır⁴².

2002 yılında işsizliğin toplam işgücü içindeki payı 1,4 puan artış gösterip yüzde 31,9 olmuştur. 2002 yılında işsiz sayısı yüzde 0,1 gibi çok düşük bir

⁴⁰26 Nisan – 6 Mayıs 1999 tarihinde M.C İstatistik Kurumu tarafından 15-80 yaş arasında yapılan anket sonuçları

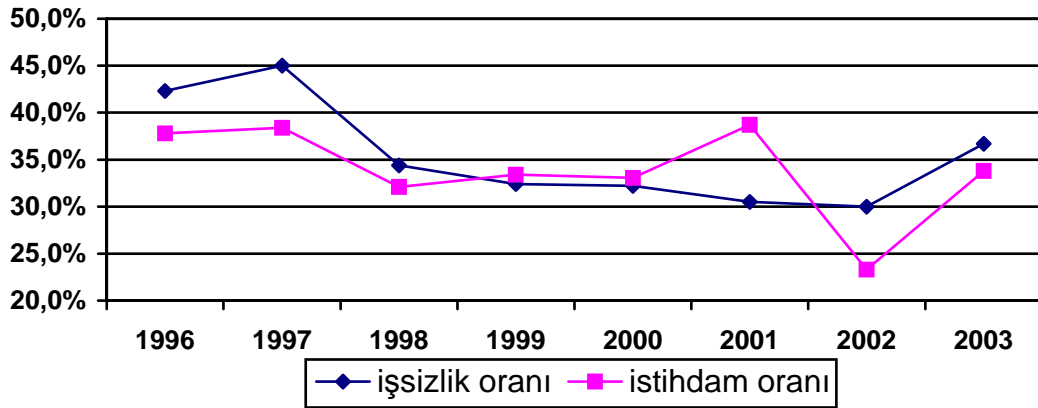
⁴¹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.20

⁴² Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.17.

oranda artmıştır. Bu büyük ölçüde toplam işgücündeki düşüştür kaynaklanmıştır. Toplam istihdam oranı (15-65 yaş arasında, toplam aktif nüfusun istihdam edilen kısmı) 2,8 puan azalmış ve yüzde 35,8 olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılında da yüksek işsizlik Makedonya ekonomisinin ana sorunlarından biri olmaya devam etmiştir. Bu sorunun giderek derinleştiği gözlenmiştir. Makedonya İstatistik Kurumu'nun yaptığı anketler sonucunda 2003 yılında işsizliğin 52385 kişi artarak 390361 kişiye ulaştığı belirtilmiştir. İstihdam edilen kişi sayısı ise yüzde 3,4 azalmış ve 545108 kişiye olarak gerçekleşmiştir. Toplam işgücünün 860976 kişi olduğu ve bunun yüzde 36,7'sinini işsiz olduğu belirtilmiştir. Aşağıdaki grafikte 15 yaş üzerindeki bireylerin (aktif ve aktif olmayan işgücü toplamı) istihdam edilen kısmı (istihdam oranı) ile aktif işgücünün işsiz olan kısmı (işsizlik oranı) gösterilmiştir.

Grafik-4 İstihdam ve İşsizlik Oranları (1996-2003)

Bütün bu gelişmeler göz önüne alındığında Makedonya'da işsizlik sorununun yapısal olduğu ve ekonomiye uzun süre olumsuz etkileyeceği açıktır.

3.5. Yatırım Harcamaları

GSYİH'nın artması veya ekonominin reel anlamda büyümesi yatırımlar ile gerçekleştirilebilir. Yatırımlar bu konuda büyümenin lokomotifi haline gelmektedir. Tasarruflar da ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için yatırımları finanse ederler. Makedonya Cumhuriyetinde, tasarruf ve yatırım oranları düşük seviyede kalmıştır.

Tablo-10 Yatırım Harcamaları (1996-2003)

(Milyon denar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yatırım Harcamaları	27503	28333	29562	34949	38332	34716	40448	42110

Kaynak : M.C. Halk Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

1995 yılında yatırım harcamalarındaki artış performansı 1996 yılında da devam etmiştir. Yatırım harcamaları 1996 yılında yüzde 11,3'lük artmış ve 27503 milyon denar olarak gerçekleşmiştir. Bu aynı zamanda yatırım harcamalarının GSYİH'daki payının 1 puan artarak yüzde 15,5'e yükseldiğini gösterir. Ekonominin kalkınması için bu oran hala düşük sayılmaktadır. Yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payının düşük kalması, düşük tasarruf oranları, daha genel bir ifadeyle hane halkı tasarruflarının yatırımları teşvik etmede yetersiz olmasından kaynaklanır.

1997 yılında, yatırım harcamaları mutlak olarak artarken GSYİH'ya oranı yüzde 15,2'ye gerilemiştir. Yatırım harcamalarının düşük kalmasının nedenleri⁴³,

- Şirketlerin finansal sistemlerindeki yetersizlikler,
- Bankaların yüksek faiz oranları nedeniyle, spekülasyon amaçlı para talebindeki artış,
- Yetersiz doğrudan yabancı sermaye girişleridir.

⁴³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1997, **A.g.e.**, s.13.

Ocak-Aralık 1998 döneminde, yatırım harcamalarının tutarı nominal yüzde 6,4 artış gösterip 29562 milyon denar'a ulaşmıştır. Düşük iç tasarruf nedeniyle yatırım harcamalarındaki bu artış yabancı sermaye girişleri ile finanse edilmiştir. Yatırım harcamaların GSYİH'daki payı yüzde 15,2'de kalmıştır. Yatırım harcamaların GSYİH'daki payının düşük kalmasının nedeni; banka kredi maliyetlerinin yüksek olması ve iç tasarruf oranlarının düşük kalmasıdır⁴⁴.

1999 yılında bölgedeki siyasi istikrarsızlık, Makedonya ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Yatırım harcamaların artışı GSYİH artışının üzerinde seyretmesi yatırım harcamalarının GSYİH'daki payını yüzde 16,7'ye yükseltmiştir. 1999 yılında yabancı sermaye girişleri azalırken, yatırım harcamaları daha çok iç tasarruflar ile finanse edilmiştir.

Tablo-11 Yatırım Harcamalarının GSYİH'ya Oranı

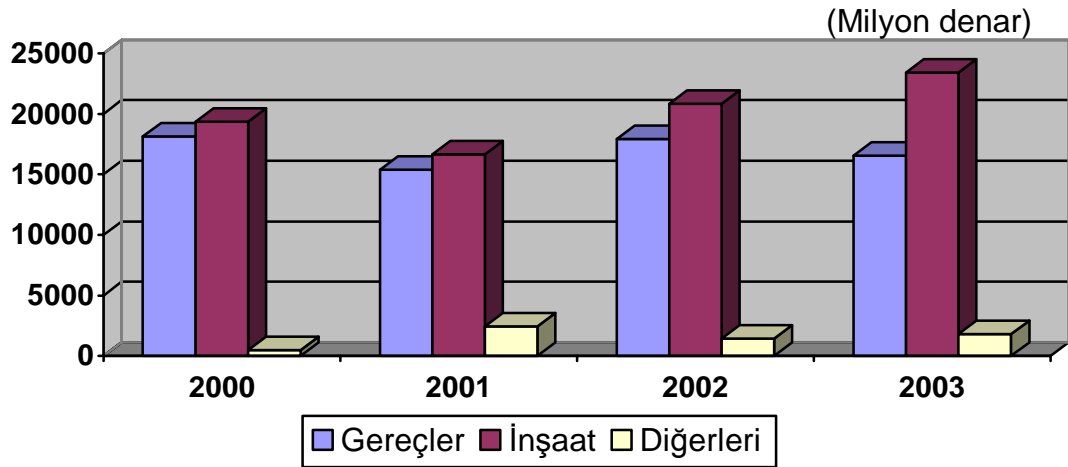
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yatırım Har/ GSYİH (%)	15,62	15,23	15,16	16,72	16,21	14,84	16,57	16,61

Kaynak : M.C. Halk Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

2001 yılında, yatırım harcamaların tutarı bir önceki yıla göre gerilerken GSYİH'ya oranı da yüzde 14,84 gerçekleşmiştir. Yatırım harcamaları 2002 yılında 40448 milyon denar olarak gerçekleşirken bu bir önceki yıla göre nominal yüzde 16,5 artmıştır⁴⁵. 2003 yılında yatırım harcamaları 42110 milyon denar 'a ulaşmıştır. Yatırım harcamaların GSYİH'ya oranı da yüzde 16,61 olmuştur. Bu oranın hala düşük seviyede kalması, ülkede iç tasarrufların düşük seviyede kaldığını ve finansal sistemin gelişmediğini gösterir. Düşük tasarruf oranları, düşük gelire bağlanabilir, gelirin tamamına yakın bir kısmı tüketime giderken, işsizliğin yüzde 35 seviyelerde seyretmesi tasarruf oranlarının düşük kalmasında diğer bir etken sayılabilir.

⁴⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.18.

⁴⁵ M.C. İstatistik Kurumu Bildirisi, Makedonya Cumhuriyeti'nde Temel Yatırım Araçları 11.11.2003 s.1.

Grafik-5 Sabit Sermaye Yatırımları (2000-2003)

2000 yılında toplam 38332 milyon denarlık yatırımın 19333 milyon denarı inşaat yatırımlarına giderken, 18122 milyon denar ise yatırım gereçlerine harcanmıştır. 2003 yılına kadar hem inşaat yatırımları hem de yatırım gereçleri paralel bir seyir izlerken 2003 yılında yatırım gereçleri bir önceki yıla göre azalırken, inşaat yatırımları artmıştır. 2003 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 55,5'ini inşaat yatırımları, yüzde 39,3'ünü yatırım gereçleri oluşturmuştur. Diğer yatırımların payı ise yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir.⁴⁶

⁴⁶ Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **A.g.e.**, s.1

4. 2004 YILINDA REEL EKONOMİK GELİŞMELER

Makedonya'nın kuruluşundan bugüne kadar geçen zaman aralığında bölgede yaşanan savaşlar ve kargaşa ortamı ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Ülke siyasi ve iktisadi kriz içine düşmekten kurtulamamıştır. Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan tarafından zaman zaman yoğun baskılar yapılmakta, çeşitli etnik çatışmalar özellikle 2001 yılındaki silahlı çatışmalar huzursuzluk yaratmıştır. 2004 yılında, 2001'deki krizin yankıları sona ermesine rağmen göstergeler ülke ekonomisinin durgunluktan çıkamadığını yansıtmaktadır.

Makedonya AB'ye tam üyelik hedefi çerçevesinde reformlar uygulamaya koymuştur. Bu reformlar sonucunda 2004 yılı Ekim ayında AB, Makedonya'nın üyeliğe yeterliliğini tespit amacıyla hazırlanan anketi hükümete sunmuştur. 14 Şubat 2005 tarihinde Makedonya söz konusu anketi tamamlamıştır. AB, ülkeye aday statüsü verilmesi konusunun 2005 yılı sonunda değerlendireceğini açıklamıştır. Makedonya, AB'nin yanı sıra ayrıca NATO üyeliğine adaydır⁴⁷.

Tablo-12 Reel Ekonomik Göstergeler (2003-2004)

	2003	2004
GSYİH (Milyar dolar)	4.546	5.407
GSYİH (Milyar denar)	253.5*	255.5*
Büyüme Oranı (%)	3,2	1,0*
Endüstri Üretimi	23	-12,7
Enflasyon (%)	1,2	-0,4
İstihdam (Kişi)	268736	253931
İşsiz sayısı (Kişi)	390361	391072
İşsizlik Oranı (%)	36,7	37,2

* EIU Tahmini

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurumu, M.C. Merkez Bankası, M.C. Maliye Bakanlığı, EIU Ülke Bülteni, Aralık 2004

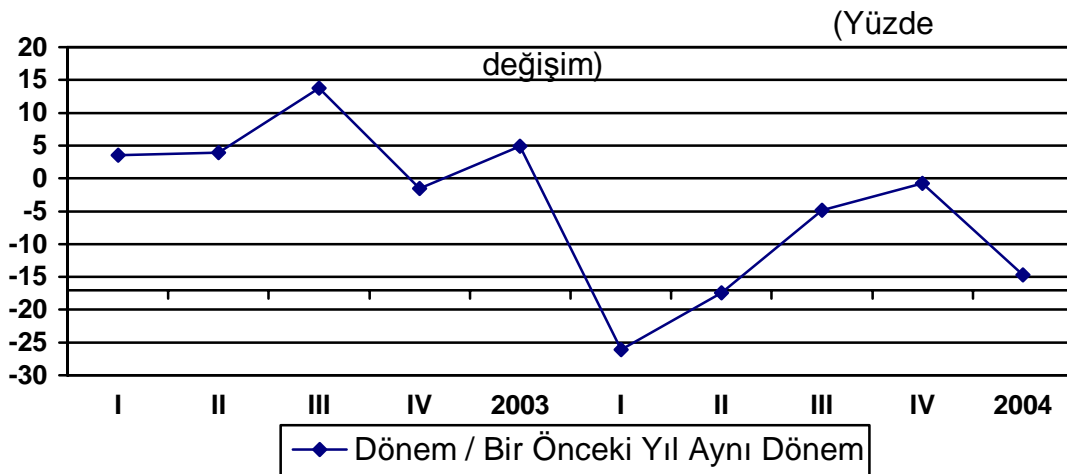
⁴⁷ DEİK 2005 **A.g.e.**, s.1.

4.1 GSYİH ve Ekonomik Büyüme

2004 yılının ilk üç çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre ekonomik büyüme yüzde -0,5 olarak gerçekleşmiştir. Endüstri üretiminde yüzde 16,4'lük düşüş GSYİH'nin gerilemesinde etkili olmuştur. Endüstri üretiminin GSYİH'ya yarattığı toplam katma değer yüzde 23,5'tir. Endüstri kapasitesindeki olumsuzluklar 2004 yılında bütün ekonomik aktivitelere yansımıştır⁴⁸.

Ekonomi İstihbarat Biriminde (EIU), 2004 yılında Makedonya'da büyüme oranı yüzde 1 olarak tahmin edilmiştir. 2003'te 4.546 milyar dolar olan GSYİH, 2004 yılında 5.407 milyar dolara çıkmıştır. GSYİH'nin 2004 yılında dolar bazında bir önceki yıla göre artması doların değerindeki düşüşünden kaynaklanmıştır.

Grafik-6 Endüstri Üretimi (2003-2004)

Endüstri üretimi 2003'te yüzde 23 artmasına karşın 2004 yılında yüzde 12,7 oranında gerilemiştir. Endüstri üretimindeki bu düşüşün yılın ilk iki çeyreğinde gerçekleşmiştir. Yılın son iki çeyreğinde, endüstri üretimindeki düşüş yavaşlamıştır. 24 endüstri dalının sadece 4'ünde artış kaydedilmiştir⁴⁹. Grafikten de görüldüğü gibi endüstri üretimi 2004 yılının ilk çeyreğinde yüzde 26 gerilemiş ve bu dönemden sonra üretimdeki düşüşler yavaşlamıştır. Endüstri üretiminin 2005 yılında pozitif değerler alması beklenmektedir.

⁴⁸ M.C.Merkez Bankası 2004.IV. Çeyrek Raporu Şubat,2005 s.14.

⁴⁹ M.C. Maliye Bakanlığı Kısa Dönemde Ekonomik Hareketler, Aralık 2004, s.1.

Tablo-13 GSYİH'nın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (2003-2004)

	2003					2004				
	I	II	III	IV		I	II	III	IV	
	Pay (%)				2003	Pay (%)				2004
Tarım, ormancılık avcılık, balıkçılık	9,93	9,56	9,53	8,97	9,48	10,05	9,67	9,64	9,16	9,62
Madencilik	23,19	23,46	24,18	26,84	24,48	22,5	22,48	23,37	24,64	23,23
İnşaat	4,21	6,09	6,38	5,81	5,65	4,27	6,55	6,66	6,26	5,97
Motorlu araçların tamiri ve kişisel üretim, toptan ve perakende ticaret,	11,55	11,81	11,19	11,93	11,62	11,86	12,15	11,70	12,76	12,13
Otel ve restoranlar	1,84	1,86	2,26	1,88	1,96	1,90	1,95	2,233	1,92	2,00
Ulaşım,haberleşme ve depolama	8,07	7,95	8,02	7,82	7,96	8,03	8,05	8,17	8,29	8,14
Mali aracılık, Gerçek mülkiyet, kira ve iş aktiviteleri	13,40	12,48	12,21	11,68	12,42	13,38	12,40	12,13	11,67	12,36
Kamu İdaresi ve savunma; zorunlu sosyal güvence, eğitim	15,66	14,78	14,38	13,59	14,57	15,66	14,56	14,07	13,53	14,42
(Inputed) Bankacılık Hizmetleri	2,41	2,16	2,12	2,04	2,17	2,33	2,12	2,09	2,02	2,14
Artık	0,22	-0,17	-0,37	-0,82	-0,30	0,32	-0,03	-0,21	-0,54	-0,13
Temel Fiyatlardaki Katma Değer	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67	85,67
Üretimdeki Net Vergiler	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36	14,36
Artık	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
GSYİH	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

GSYİH'nın ekonomik faaliyetlere göre dağılımı incelendiğinde, 2004 yılında madencilik bir önceki yıla göre 1,25 puan gerilemiş ve GSYİH'nın yüzde 23,23'üne oluşturmuştur. Kamu idaresi ve savunma, zorunlu sosyal güvence ve eğitimin GSYİH içindeki payı 0,15 puan gerilemiş ve yüzde 14,42 olarak gerçekleşmiştir. Bu grup içinde eğitimin payı yüzde 3,67⁵⁰ gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır. Bunları mali aracılık, gerçek mülkiyet, kira ve iş aktiviteleri

⁵⁰ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası, Bülten 4/2004, s.1.

(%12,36), motorlu araçların tamiri ve kişisel üretim, toptan ve perakende ticaret (%12,13) ve tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık (%9,62) izlemiştir.

4.2 Fiyatlar ve Enflasyon

2004 yılında Makedonya'da enflasyon yüzde -0,4 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle 2004'te Makedonya'da deflasyon yaşanmıştır. Yiyecek ve tarım ürün fiyatlarındaki düşüşler deflasyonun oluşmasında etkili olmuştur. Diğer ürün gruplarında fiyatlar dengeli bir seyir izlemiştir⁵¹. Fiyatların düşmesi ülkenin Nisan 2004 tarihinde Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasının yarattığı gümrük vergilerindeki düşüşe ve 2003 yılında KDV'nin yüzde 19'dan yüzde 18'e gerilemesine bağlanmaktadır.

Tablo-14 COICOP'nın* Ürün Gruplarına Göre TÜFE, Aralık 2004

Ürün Grupları	Değişim (%)
Yiyecek ve alkolsüz içkiler	-2,8
Alkollü içecekler ve tütün	-0,7
Giyim ve ayakkabı	0,8
Barınma, su, elektrik ve diğer yakıtlar	1,9
Mefruşat, mobilya ve ev gereçleri	3,4
Sağlık	-0,5
Trafik	3,1
Telekomünikasyon hizmetleri	6,1
Eğitim	-1,6
Otel ve restoran	0,9
Mal Fiyatları	-1,1
Hizmet Fiyatları	3,3

*Classification of Individual Consumption by Purpose (COICOP)

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu.

Tüketici fiyat endeksini ürün gruplarına göre analiz ettiğimizde, mal fiyatları 2004'te bir önceki yıla göre yüzde 1,1 düşmüştür. Yiyecek ve alkolsüz

⁵¹ M.C. Maliye Bakanlığı Kısa Dönemde Ekonomik Hareketler, Aralık 2004, s.1.

içki fiyatlarındaki yüzde 2,8'lik düşüş mal fiyatlarının gerilemesinde etkili olmuştur. Buna karşın hizmetlerde fiyatlar yüzde 3,3 oranında artmıştır. Telekomünikasyon hizmet fiyatları, toplam hizmet fiyatlarının da üstünde bir oranda (yüzde 6,1) artmıştır. Diğer bir deyişle 2004 yılında telekomünikasyon hizmet fiyatları zam şampiyonu olmuştur. Döşeme, su, elektrik ve diğer yakıt fiyatları 2004 yılında yüzde 3,4 oranında artış kaydetmiştir.

4.3 İşgücü Piyasası

Makedonya'nın kuruluşundan bugüne dek (1991-2005) devam eden en önemli sorunu işsizliktir. Ülkenin 2004'te deflasyon yaşaması Makedon halkının düşük alım gücünden kaynaklanmıştır. Buna ek olarak birçok fabrikada üretimin durmuş olması, hem sanayi üretimin hem de toplam üretimin gerilemesine neden olmuştur. Onlarca fabrikanın çalışmadığı göz önüne alındığında, işsizliğin boyutu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Tablo-15 İşgücü Piyasası (2003-2004)

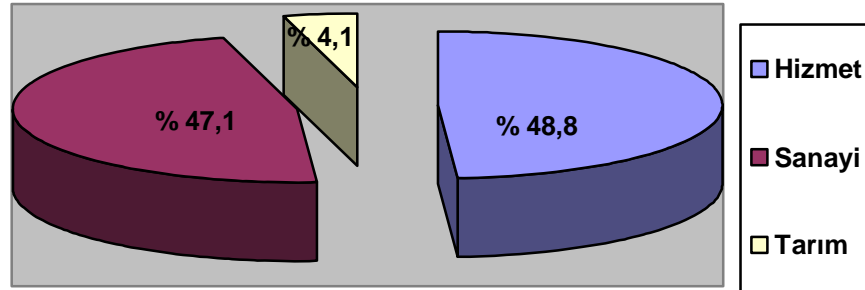
	2003	2004
İstihdam (Kişi)	268736	253931
İşsiz sayısı (Kişi)	390361	391072
İşsizlik Oranı (%)	36,7	37,2

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. Maliye Bakanlığı

2004 yılında işsizler ordusuna 711 kişi eklenmiş ve toplam işsiz sayısı 391072 kişiye ulaşmıştır. İşsizlik oranı 0,5 puan artmış ve yüzde 37,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran son on yılın en yüksek seviyesidir. Ancak işsiz gözükken kesimin bir bölümü farklı iş ve meslek dallarında kayıt dışı istihdam edilmektedir. Bu çalışanların resmi olarak gözükmemesi ülkede istihdam edilen sayının da düşük çıkmasına yol açmıştır. İşsizlik oranını da yukarıya doğru çekmektedir. Bu gelişmeler rağmen ülkede birçok fabrikanın faaliyette bulunmaması ve talebin büyük bir bölümünün ithalat ile karşılanması işsizliğin

büyük bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. 2004 yılı sonu itibariyle ülkede toplam istihdam 253931 kişi olarak belirtilmiştir.

Grafik-7 İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

İstihdamın sektörlere göre dağılımında, hizmetler sektörü yüzde 48,8'lik payla ilk sırada yer almıştır. Sanayi sektörünün payı yüzde 47,1 ve tarımın payı yüzde 4,1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-16 Ücretler (2003-2004)

ÜCRETLER	2003	2004
Ücretler (denar)	11955	12272
Reel Ücret (%)	3,6	4,3
Nominal Ücret (%)	4,8	3,9

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. Maliye Bakanlığı

Ocak-Aralık 2004 döneminde işgücü ücretleri reel olarak yüzde 4,3 oranında artmış ve 12.272 denar olarak gerçekleşmiştir. Reel ücret artışı nominal ücret artışı üstünde seyretmesinin nedeni 2004 yılında yaşanan 0,4'lük deflasyondur. Sektörler bazında ücretlerde en fazla artış yüzde 15,1'le tarım sektöründe gerçekleşmiştir. Bunun dışında sanayi ve hizmetler sektöründe ücretler sırasıyla yüzde 3,8 ve yüzde 3,3 oranında artmıştır. Ocak-Kasım 2004 itibariyle Makedonya Cumhuriyeti'nde cari ayda ücretini alamayanların oranı toplam çalışanların yüzde 23,4'ünü oluşturmuştur⁵².

Makedonya'daki ekonomik göstergeler 2004 yılında ülke ekonomisinde iç açıcı bir tablo oluşmadığının bir göstergesidir. Sanayi üretiminde ve buna bağlı

⁵² Kısa Dönemde Ekonomik Hareketler IV 2004, s.16.

olarak GSYİH'daki negatif değerler, üretimin yeterince yapılmadığını yansıtır. Üretim olmayan bir ekonomide işsizliğin temel sorun olacağı açıktır. Ayrıca ekonominin deflasyonist bir dönem geçirmesi, üretimin düşük seviyede kalması ve yüksek işsizlik, ekonomik durgunluğun devam ettiğini gösterir .

Uluslararası Cumhuriyet Enstitüsü'nün (IRI) düzenlediği son ankette, Makedon halkının en çok ülkenin ekonomik gelişiminden endişe duyduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, ankete katılanların yüzde 51'i işsizliğin büyük bir sorun olduğu görüşünü ifade etmiştir. Çoğunluk (yüzde 52) ailelerinin ekonomik durumunun kötüleştiğini düşünürken, katılanların yüzde 13'ü son dört yıl içinde iyileşme yaşadığını belirtmiş⁵³.

Yüksek işsizlik oranı ve gerileyen sanayi üretimi gibi olumsuz göstergelere rağmen, Makedonya ekonomisi ilerleme potansiyeline sahip. İstikrarlı bir para birimi, sıkı bir para politikası ve yabancı yatırım şansı ise olumlu işaretler. Makedonya, AB üyeliği için aday ülke statüsü kazandığı takdirde, bunun sonucunda kullanılacak olan katılım öncesi fonlar, altyapı gelişimini teşvik edecek ve böylelikle ülke, potansiyel yatırımcılar için daha cazip hale gelecek. Yine de üyelik yönünde ilerleme sağlanması için yetkililerin gerekli reformların gerçekleştirilmesi ve iş koşullarının iyileştirilmesi konusunda sürekli bir çaba göstermeleri gerekiyor. Hükümet, Dünya Bankası ve IMF ile düzenlemeler üzerinde sürekli görüşmekte. Uzmanlara göre bu durum, yabancı yatırımcılar açısından olumlu bir işaret⁵⁴.

⁵³ Marija Lazarova, Makedonya'daki Son Anketlerde Başlıca Sorun Ekonomi, **Southeast European Times**, Üsküp, 18.05.2005.

⁵⁴ Zoran Nikolovski, Makedonya'nın Büyümesi Reformlara Bağlı, **Southeast European Times**, Üsküp, 28.03.2005.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA CUMHURİYETİ DIŞ TİCARETİ

1. MAKEDONYA CUMHURİYETİ DIŞ TİCARET

Eski Yugoslavya'da yer alan ve altı federe cumhuriyetten biri olan Makedonya Cumhuriyeti, geçmiş yıllarda daha çok tarımsal üretim ile ön plana çıkmıştır. Makedonya, Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti'ne daha çok tarım ve tekstil ürünleri üretmiştir. Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyeti'nde ağır sanayi Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'da kurulmuştur. Bu dönemde, bu ülkelerdeki ağır sanayiye gerekli olan yan ürünleri Makedonya üretmiştir. Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya ağır bir ekonomik kriz geçirmiştir.

Sırbistan'a uygulanan ambargo nedeniyle Makedonya'daki fabrikalarda üretilen yan ürünlerin eski Yugoslavya Cumhuriyet'lerine ihraç edilememesi Makedonya'daki üretimi durma noktasına getirmiştir. Bunun dışında Makedonya yeterince ihracat yapamadığından, ihracat gelirlerinden de mahrum kalmıştır. Ayrıca Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargo sonucunda Makedonya'nın dış dünya ile bağlantısının kesilmesi ve ambargo nedeniyle yurt dışından hammadde temininde büyük zorluklar yaşaması Makedonya'yı derin bir ekonomik krize sürüklemiştir.

Makedonya Cumhuriyeti dış ticaret işlemlerini Dış Ticaret İşlemleri Yasası ile düzenlemiştir (Makedonya Cumhuriyeti Resmi Gazetesi 31/93, 41/93, 78/93, 59/96, 15/97 ve 13/98). İthalat ve ihracat, dış ticaret işlemleri için kayıtlı birimlerin gümrük beyannamelerine dayanarak serbestçe yapılır. İthalatta, ithal edilecek ürünlerin kaynakları ve finansman araçlarının ithalat belgesinde belirtilmesi zorunludur. Yasal düzenlemelere göre ithalatta miktar sınırlamaları yoktur. Fakat, uluslararası anlaşmalar doğrultusunda silahların ve savaş araç

gereçlerinin ihracatı, sanatsal ürünlerin, belirli soylu metallerin ve narkotik ürünlerin ithalat ve ihracatı izne bağlıdır⁵⁵.

Benzer biçimde, sağlık, veterinerlik ve patolojik kontrol yada miktar kontrolü gerektiren ürünler gereken koşulları sağlamadıkları sürede ithal edilemezler. Bu durum, üretildiği ülkede yasak olan ürünlerin ithali içinde geçerlidir, fakat Dışişleri Bakanlığı'nın izni ile buna istisna getirilebilmektedir. Ayrıca, tarım ürünleri sağlık denetimine tâbidir, denetimin sonuçlarına göre ithalata izin verilmekte yada yasaklanmaktadır.

Makedonya Cumhuriyeti ve AB arasındaki İşbirliği Anlaşmasına göre, demir-çelik ürünlerinin çifte kontrolü sistemi için Ekonomi Bakanlığı tarafından Makedonya Cumhuriyeti ve AB arasındaki belirli tekstil ürünlerinde çifte kontrol sisteminin kurulması için yapılan anlaşmaya göre Ticaret Bakanlığı AB'ye ihraç edilecek ürünler için bir lisans düzenlemektedir. İhraç edilecek nihai ürünlerin üretiminde kullanılacak ara mallar geçici olarak ithal edilebilmektedir.

Dış Ticaret İşlemleri Yasası, uzun vadeli imalat yapacak şirketlere özel önem vermektedir ve şirket varlığını sürdürdüğü sürece onu ithalat rejiminden muaf tutmaktadır. Gümrük Vergileri Yasası, Dünya Ticaret Örgütü ve AB ilkelerine dayanmaktadır. DTÖ'nün Harmonize Sistemi ile tamamen ve AB'nin Kombine Nomenklatörü ile yüzde 90 düzeyinde uyumludur. Bu Yasa ile çok sayıda ithalat ödemesi kaldırılmış ve tüm gümrük ödemeleri tek bir vergi haddinde birleştirilmiştir. Böylece, ortalama gümrük vergisi haddi yüzde 16'ya düşmüştür. Zirai ürünler için vergi haddi yüzde 60'a kadar yükselebilmektedir. Hizmetler, gümrük vergisine, ek ödeme yada vergiye tâbi değildir⁵⁶.

⁵⁵ Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili, **Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, 2002 s.3.

⁵⁶ Aynı , s.4.

1.1. Bağımsızlıktan Sonraki Yıllarda Dış Ticaret (1991-1995)

1991-1995 yılları arasında ülkede sanayi üretimi düşmüş, tamamen ihracata yönelik çalışan birçok tesis faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Özellikle tekstil, ilaç, elektronik, makine, imalat ve metalürji sektörleri büyük zarar görmüştür. Dış ticaret hacminde daralma yaşanmıştır.

Tablo-17 1991-1995 Yılları Arasında Makedonya Dış Ticareti
(bin dolar)

Dış Ticaret Değerler	1991	1992	1993	1994	1995
İhracat	1095450	1198626	1055299	1086343	1204032
İthalat	1274166	1206105	1199351	1484092	1718904
Dış Ticaret Dengesi	-178716	-7479	-144052	-397749	-514782
Dış Ticaret Hacmi	2369616	2404731	2254650	2570435	2922936
İhracat/İthalat	0,859	0,993	0,879	0,731	0,700

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

Makedonya'nın 1991 yılındaki dış ticaret verilerine baktığımızda ihracat 1.095 milyar dolar gerçekleşirken buna karşın ithalat 1.274 milyar dolar gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi ise 2.370 milyar dolar civarında seyretmiştir. 1991 yılında Makedonya'nın dış ticaret açığı 178 milyon dolardır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise yüzde 86 olmuştur.

1992 yılında dış ekonomik ilişkileri iki bölümde inceleyebiliriz. İlk bölüm Nisan 1992'ye kadar olan kısmı kapsamaktadır. Nisan sonuna kadar dış ekonomik ilişkiler eski Yugoslavya ile birlikte belirlenen döviz ve para politikaları ile yürütülmüştür. Bu kısa dönemde bile ithalatı karşılamak için Yugoslavya Merkez Bankası'ndan 28,2 milyon dolar çekilmiştir.⁵⁷ Dış ticaret hacmi de çok düşük seviyede kalmıştır.

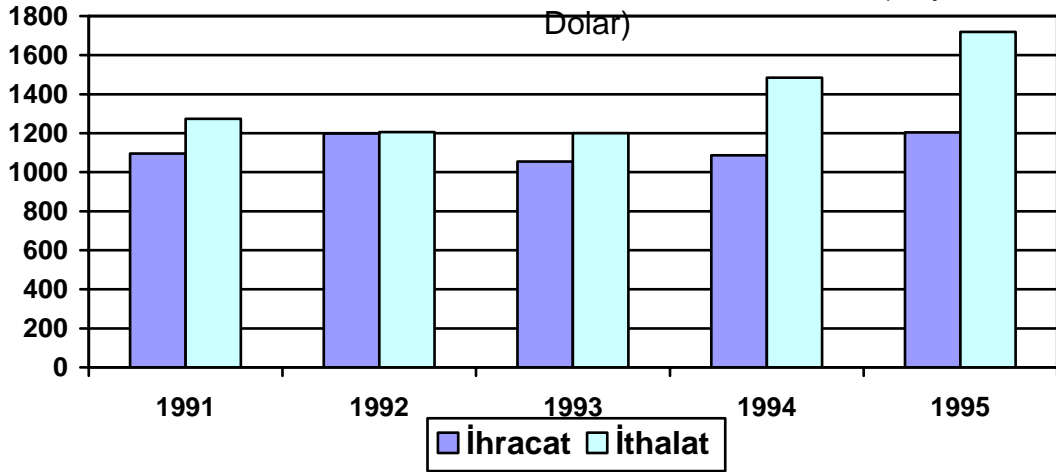
26 Nisan 1992 yılında Makedonya ekonomik olarak bağımsızlığına kavuşmuş ve döviz politikaları ile ödemeler bilançosu kalemlerini kontrol etmeye başlamıştır. 26 Nisan'dan yıl sonuna kadar geçen zaman dilimi 1992 yılının ikinci bölümünü oluşturur. Makedonya Hükümeti, ekonomik bağımsızlığına

⁵⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1992, **A.g.e.**, s.26.

kavuşmasına rağmen, ödemeler bilançosundaki parametreleri kontrol etmede güçlükler yaşamıştır.

Makedonya'nın ekonomik olarak bağımsızlığına kavuştuğu 1992 yılında ihracat 1.198 milyar dolar, ithalatı 1.206 milyar dolar gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı 8 milyon dolar gibi oldukça düşük bir düzeyde kalırken, ihracatın ithalatı karşılama oranı bire yakın bir değer (% 99,3) ile, dış ticaretteki olumlu gelişmelerin bir göstergesi olmuştur. Ayrıca 1992 yılında yapılan devalüasyon sonucunda döviz kurlarında bir denge sağlanırken bu dış ticarete olumlu yansımıştır. Devalüasyon sonucunda ihracat artarken ithalat azalmıştır.

Grafik-8 1991-1995 Yılları Arasında Makedonya Dış Ticareti (Milyon Dolar)

1992 yılında dış ticaretteki olumlu gelişmeler 1993 yılına yansımamış, ihracatta bir önceki yıla göre azalma gözlenmiştir. Dış ticaret açığı 144 milyon dolara ulaşırken hem ihracat hem de ithalat hacim olarak azalmıştır. Ancak ihracattaki azalış ithalattaki azalıştan daha fazla olmuş ve dış ticaret açığı artmıştır. Aynı zamanda ticaret hacmi de 2.254 milyar dolara gerilemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 88'e düşmüştür. Bu ise, ülkenin ihracat gelirlerinin ithalatın yüzde 88'ini karşılayabildiği anlamına gelmektedir.

Dış ticaretteki olumlu gelişmeler 1992 yılı ve kısmen 1993 yılında ithalattaki azalma ile sınırlı kalarak diğer yıllara yansımamıştır. 1994 yılında dış ticaret'te kötü gidiş başlamıştır. İhracat'ta çok düşük bir artış yaşanırken ithalat

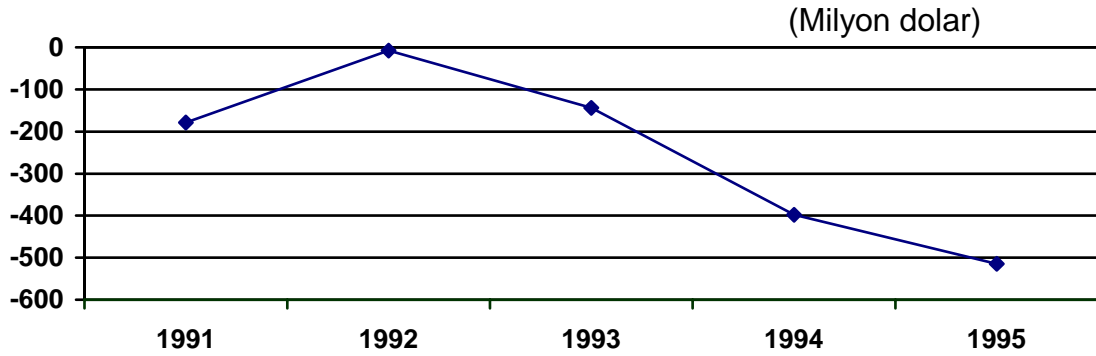
bir önceki yıla göre yüzde 24 oranında artış gösterip 1.484 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun sonucunda dış ticaret açığı 185 milyon dolara ulaşmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 88'den yüzde 73'e gerilemiştir. Bu olumsuz gelişmeler BM'nin Sırbistan'a ve Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargonun devam etmesi ve sınırların kapalı olması nedeniyle ulaşım maliyetlerinin çok yüksek seviyelere çıkmasından kaynaklanmıştır.

Ulaşım maliyetlerinin artması ihracatın pahalılaşmasına sebep olmuş, pahalı ihraç mallarına olan dış talep azalmış ve ihracat gelirleri düşmüştür. Ayrıca ulaşım maliyetlerindeki artış, ithalat mal fiyatlarını artırmış, bunun sonucunda ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu ise döviz rezervlerinin azalmasına ve dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur.

1995 yılında IMF ile yapılan anlaşma doğrultusunda, 1995 yılından başlayarak dış ticaret istatistiklerinde ithalat değerlerinde CIF yerine FOB fiyatları kullanılmaya başlanmıştır⁵⁸. 1995 yılında ihracat yüzde 10,8 artarak 1.204 milyar dolara çıkmıştır. Aynı yıl içinde ithalat iç talepteki artış nedeniyle, ihracat artış oranının üstünde bir artış (% 15,8) ile 1995 yılı sonunda 1.719 milyar dolara ulaşmıştır.

Dış ticaret hacmi 1995 yılında yüzde 13,7'lik artış gösterip 2.923 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığı ise ithalattaki artışın ihracat artışının üstünde gerçekleşmesi nedeniyle yüzde 30 artarak 397 milyon dolardan 514 milyon dolara yükselmiştir. Aynı durumun diğer bir olumsuz sonucu ise ihracatın ithalatı karşılama oranında görülmüştür. 1992 yılında bu oran yüzde 99,3 gibi bir değer alırken, 1994 ve 1995 yıllarında ihracat artışının ithalat artışın altında kalması nedeniyle, 1995 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 70'e kadar gerilemiştir. 1991-1995 yılları arasında Makedonya dış ticareti sürekli açık vermiştir. Bu açığın 1992 yılından itibaren sürekli arttığı grafikte de açık bir biçimde görülmektedir.

⁵⁸ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1995, **A.g.e.**, s.43.

Grafik-9 Dış Ticaret Dengesi (1991-1995)

1.1.1. İhracat

Ödemeler Bilançosunun temel kalemlerinden biri olan ihracat, bir ülkede mal yada hizmetin bir diğer ülkede satılması ve tüketilmesidir. Alacak kalanı veren bir hesap olup, artması ülke lehine sonuç yaratır. Diğer bir deyişle ihracat yabancı ülke sakinleri üzerinde parasal bir alacak hakkı doğurduğu için bilançonun alacaklı yanına kaydedilir⁵⁹.

Yukarıda kuramsal tanımı verilen ihracatın Makedonya ekonomisi çerçevesinde gelişimi incelendiğinde ortaya çıkan durum şu şekilde ifade edilebilir: Sırbistan'a uygulanan ambargo nedeniyle Makedonya fabrikalarında üretilen yan ürünlerin eski Yugoslavya Cumhuriyet'lerine ihraç edilememesi, Makedonya'daki üretimi durma noktasına getirmiştir. Makedonya dışarıya ihracat yapamadığından ihracat gelir kaynağından da mahrum kalmıştır.

1991-1995 yılları arasında ülkede sanayi üretimi düşmüş, tamamen ihracata yönelik çalışan birçok tesis faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Makedonya'nın ihracat gelirleri 1990-1994 yılları arasında eski Yugoslavya'nın dağılmasının etkileri, Sırbistan'a ticari yaptırımların uygulanması ve 1994 başında Yunanistan tarafında uygulanan ticari ambargo nedeniyle çöküntüye uğramıştır⁶⁰.

⁵⁹S. Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, (Beşinci Basım. İstanbul: Beta Basım Yayımlar Ltd. Şti. 1998), s.360.

⁶⁰ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.19.

1.1.1.1 İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

1992 yılında ihracat ana sektörler itibariyle incelendiğinde, sanayi ve madencilik toplam ihracatın yüzde 75'ini oluştururken, tarım ve balıkçılık ise yüzde 1 gibi oldukça düşük bir düzeyde kalmıştır. Sanayi ve maden ihracatı temel dört kalemden oluşmuştur. Bunlar demir-çelik, hazır giyim, tütün ve mamulleri, elektrik ve makine imalatıdır.

Tablo-18 İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı (1992-1995)

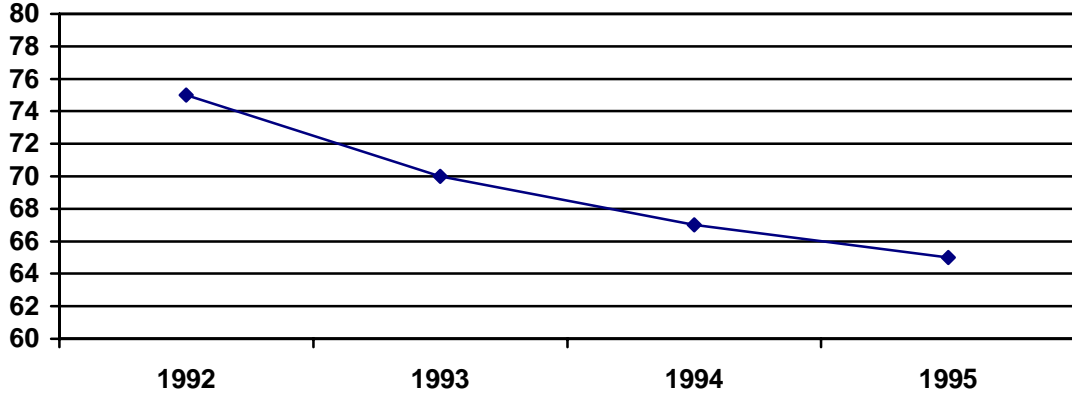
(Bin dolar)

Sektörler	1992	1993	1994	1995
Sanayi ve Madencilik	897217	739399	735365	785822
Demir ve Çelik	167105	115935	75707	112284
Elektrik Makine İmalatı	82869	98779	74016	74840
Hazır Giyim	228182	140157	105287	96167
Tütün ve Mamulleri	65795	55915	39339	39776
Tarım ve Balıkçılık	15011	9794	15444	16603
Tarımsal Ürünler	15011	9761	15298	16570
Balık Ürünleri	0	33	146	33
Ormancılık	1003	3388	495	780
Diğer	285395	302718	334589	400843
Toplam	1.198626	1.055299	1.086343	1.204032

Kaynaklar: M.C. Merkez Bankası, M.C. İstatistik Kurumu

Makedonya ihracatı, liberal ekonomiye geçiş sürecinin ilk yıllarında temel birkaç kalemden oluşmuştur. Bu, geçiş sürecinde olan ülkelerin dış ticaretlerinin de temel birkaç kalemden oluştuğu varsayıldığında Makedonya ekonomisi için olağan bir durum olarak görülebilir. Ancak uzun dönemde dış ticareti birkaç kaleme (maddeye) bağlamak ekonomiye olumsuz etki yaratacağı açıktır.

Grafik-10 Sanayi ve Madencilik'in Toplam İhracat İçindeki Payı
(Yüzde değişim)

Grafikte, sanayi ve madencilik'in toplam ihracattaki payının yıllar itibariyle düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu büyük ölçüde hazır giyim ve demir-çelik ihracatındaki düşüşten kaynaklanmıştır. 1995 yılında demir-çelik ihracatındaki artış hem sanayi ve madencilik ihracatını hem de toplam ihracatı artırmıştır.

Tablo-13'ten de görüldüğü gibi, tarım ve balıkçılığın toplam ihracat içindeki payı yüzde 1 gibi çok düşük bir düzeyde kalmıştır. Tarımsal ürün ihracatı 1993 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 53 oranında düşerken, 1994 yılında 1993'e göre yüzde 36 artmıştır. Değişiklikler nispi olarak çok yüksek görünmesine rağmen mutlak olarak çok düşük değerler almaktadır⁶¹.

Makedonya'da 1991-1995 yılları arasında endüstride yeni yatırımlar yapılmamış, ihracat sektöründeki üretim, yıllar itibariyle düşmüştür. Metal, inşaat, tamamlanmış tekstil, ayakkabı ve gıda endüstrilerinde düşüş görülmüştür. Ayrıca uluslararası platformda siyasi ve ekonomik gelişmeler Makedonya'nın ihracat gelirlerindeki düşüşün çok büyük olmasında etkili olmuştur.

⁶¹ Tarımsal ürün ihracatı 1993 yılında 15011 dolardan 9761 dolara gerilemiştir.

1.1.1.2 İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

Aşağıdaki tablo'dan da görüldüğü gibi 1991 yılında mamul maddeler ihracatı toplam ihracatın yüzde 44'ünü oluştururken, ihraç edilen ikinci büyük ürün grubu yüzde 24 ile hazır ürünler olmuştur. Bunları makine ve ulaşım araçları yüzde 10'luk payla izlemiştir. Toplam ihracat içinde yiyecek, içecek ve tütünün payı çok düşük seviyelerde kalmıştır. 1992 yılında Yugoslavya'daki savaş ve uygulanan ambargo nedeniyle mamul madde ihracatının toplam ihracat içindeki payı yüzde 30'a kadar gerilemiştir. Makine ve ulaşım araçları ihracatının toplam ihracat içindeki payı yüzde 10'dan yüzde 25'e çıkmıştır.

Tablo-19 İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (1991-1995)

(Bin dolar)

ÜRÜNLER	1991	1992	1993	1994	1995
Yiyecek	63525	183940	116300	110334	131828
İçecek ve Tütün	77888	138511	100415	62043	88025
Hammaddeler	54441	85211	64605	77146	92999
Kimyasallar	38831	44780	47417	47474	66702
Mamul Maddeler	481765	361321	362528	409315	441181
Makine ve Ulaşım Araçları	110694	304472	190598	242312	220785
Hazır Ürünler	268306	80391	173436	137719	162512
Toplam	1095450	1198626	1055299	1086343	1204032

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

1992 yılında yiyecek ihracatı 3 kat artmış ve toplam ihracat içindeki payı yüzde 15'e kadar yükselmiştir. Hazır ürün ihracatında olağanüstü bir azalış yaşanmış, toplam ihracat içindeki payı yüzde 24'ten yüzde 6'ya kadar gerilemiştir. İçecek ve tütün ihracatı 1993 yılında yüzde 38 oranında azalmış, ayrıca içecek ve tütün ihracatının toplam ihracat içindeki payı da yüzde 11,6'dan yüzde 9,5'e gerilemiştir.

1994 yılında içecek ve tütün ihracatı bir önceki yıla göre çok büyük oranda azalmasına rağmen aynı yıl toplam ihracatın da gerilemesi nedeniyle toplam ihracat içindeki payında çok büyük bir düşüş yaşanmamıştır. 1995 yılında mamul maddeler ihracatı, toplam ihracatın yine en önemli kalemi olmasına karşın yıllar itibariyle toplam ihracat içindeki payında azalma görülmüştür. 1991 yılında bu oran yüzde 44 iken 1995 yılında yüzde 36'ya kadar gerilemiştir.

1991-1995 yılları arasında hazır ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payı azalmıştır. 1991 yılında bu oran yüzde 24 iken 1995 yılında 162512 milyon denar ile toplam ihracat içindeki payı yüzde 14'e kadar gerilemiştir. Buna karşın ihracatı artan ürünlerden biri makine ve ulaşım araçları olmuştur. 1995 yılında bir önceki yıla göre azalma kaydetmesine rağmen 220785 milyon dolar'lık ihracat ile toplam ihracat içinde yüzde 18'lik bir paya sahip olmuştur. Bu oran 1991 yılında yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. Bağımsızlıktan sonraki yıllarda Makedonya'da, Yugoslavya'daki savaşın da etkisiyle, makine ve ulaşım araçları ile yiyecek, içecek ve tütün ihracatında artışlar yaşanırken, buna karşın mamul maddeler ve hazır ürün ihracatında bir gerileme görülmüştür.

1.1.1.3 lke Gruplarına Göre İhracat

Makedonya, 1991-1995 döneminde ihracatının önemli bölümünü Almanya, Bulgaristan, Rusya ve İtalya ile gerçekleştirmiştir. Savaşın sona ermesi ve Yugoslavya'ya uygulanan ambargonun kalkmasıyla, Sırbistan ile ticari ilişkiler gelişmeye başlamış ve Sırbistan ihracat yapılan ülkeler arasında yer almıştır.

İhracatı, lkeler bazında analiz ettiğimizde; 1991 yılında Almanya 205045 milyon dolarlık ihracat ile Makedonya ihracatında ilk sırada yer almıştır. Almanya'yı 102055 milyon dolarlık ihracat ile İtalya takip etmiştir. 1992'de bağımsız Makedonya'nın ihracatında Almanya'nın yeri değişmemiş, 239260

milyon dolarlık ihracat ile Almanya ilk sırayı korumuştur. Türkiye'ye yapılan ihracat 1992 yılında 17532 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır.

Tablo-20 İhracatta Önde Gelen Ülkeler (1991-1995)

(Bin dolar)

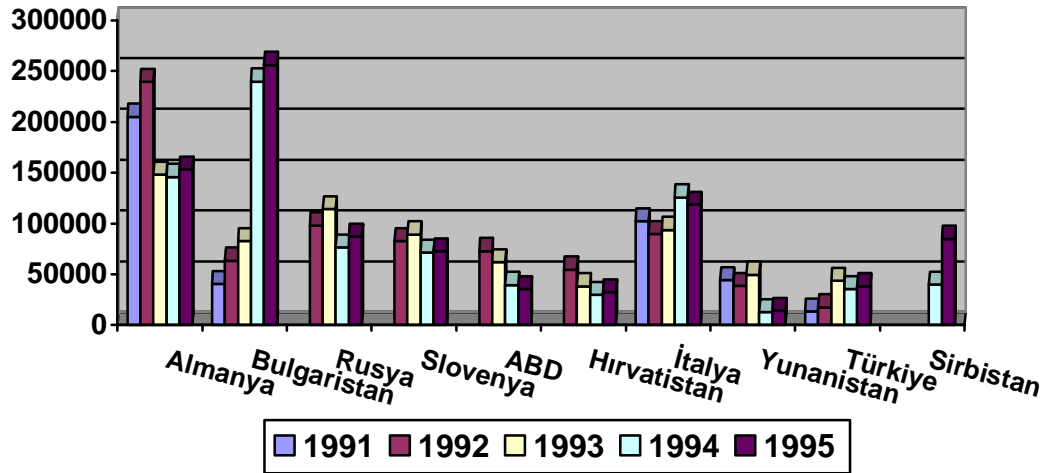
ÜLKELER	1991	1992	1993	1994	1995
Almanya	205045	239260	148289	145964	153075
Rusya	x	98112	114283	76404	87233
İtalya	102055	89435	93753	125867	118404
Slovenya	x	82839	89258	71440	72424
ABD	x	72788	61732	39507	35560
Bulgaristan	40358	63541	82751	239693	256034
Hırvatistan	x	54548	38254	29927	32125
Yunanistan	44102	38707	49614	12724	14177
İsviçre	23025	32725	28514	33398	36739
Arnavutluk	x	21181	35666	27976	24678
Türkiye	13254	17532	43789	35382	38274
Sırbistan	x	x	x	39942	84785

(x)= Veri yok

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

Grafik-11 İhracatta İlk On Ülke (1991-1995)

(Bin dolar)

1993'de Almanya'ya yapılan ihracat yüzde 38 oranında azalmış ve yıl sonunda 148289 milyon dolara gerilemiştir. Ayrıca Hırvatistan'a yapılan ihracat da yüzde 30 gerileyerek 54548 milyon dolardan 38254 milyon dolara düşmüştür. Bu gelişmelere karşın Rusya'ya olan ihracat yüzde 16 oranında artarak 114283 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye'ye olan ihracat ise yüzde 150 artarak 43 milyon dolara ulaşmıştır. Nispi olarak yüksek bir artış olmasına rağmen, mutlak olarak Türkiye'ye olan ihracat düşük seviyede kalmıştır.

1995 yılında 1992 yılına göre Almanya'nın toplam ihracat içindeki payı yüzde 20'den yüzde 12'ye gerilemiş ve 153075 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1995 yılında ihracatta ilk sırada yer alan ülke ise Bulgaristan olmuştur. Bulgaristan 256034 milyon dolar'lık ihracat ile toplam ihracat içindeki payı yüzde 5'ten yüzde 21'e çıkmıştır. Türkiye'nin 1995 yılında toplam ihracat içindeki payı yüzde 3 gibi çok düşük bir oranda kalmıştır.

Toplam ihracat içinde payı azalan ülkelerden biri olan Yunanistan'ın, 1992 yılında toplam ihracat içindeki payı yüzde 5 iken 1995 yılında bu oran yüzde 2,5'e inmiş ve yıl sonunda Yunanistan'a yapılan toplam ihracat 14177 milyon dolar gerçekleşmiştir. ABD'ye olan ihracatta da gerileme kaydedilmiştir. 1992 yılında 72788 milyon dolar olan ihracat 1995 yılında 35560 milyon dolara gerilemiştir. 1995 yılında ABD'ye yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı yüzde 3'e kadar düşmüştür.

Sırbistan'a uygulanan ambargonun kalkması ve sınırların açılması ile birlikte Makedonya, Sırbistan'a mal ihraç etmeye başlamıştır. 1995 yılı itibariyle Sırbistan'a yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı yüzde 7 gerçekleşmiştir. Genel olarak 1991-1995 yılları arasında Makedonya ihracatının önemli bölümünü Almanya, Bulgaristan, İtalya, Rusya ve son dönemde Sırbistan ile gerçekleştirmiştir.

Tablo-21 Ülkelerin Toplam İhracat İçindeki Payları

(Yüzde)

ÜLKELER	1991	1992	1993	1994	1995
Almanya	18,72	19,96	14,05	13,43	12,71
Rusya	x	8,18	10,82	7,03	7,24
İtalya	9,31	7,46	8,88	11,58	9,83
Slovenya	x	6,91	8,45	6,57	6,01
ABD	x	6,07	5,84	3,63	2,95
Bulgaristan	3,63	5,30	7,84	22,06	21,26
Hırvatistan	x	4,55	3,62	2,75	2,66
Yunanistan	4,02	3,22	4,70	1,17	1,17
İsviçre	2,14	2,73	2,70	3,07	3,05
Arnavutluk	x	1,76	3,37	2,57	2,04
Türkiye	1,24	1,46	4,14	3,25	3,17
Sırbistan	x	x	x	3,67	7,0

(x)= Veri yok

Kaynak: **Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu**

1.1.2. İthalat

İhracat gibi ithalat da ödemeler bilançosunun temel kalemlerinden biridir. En genel tanımıyla ithalat, bir ülkede tüketilen mal ve hizmetin yabancı ülkelerde satın alınmasıdır. Borç kalanı veren bir hesap olup artması aleyhe sonuç verir. Mal ithalatı, yabancılar lehine bir alacak doğurduğundan bilançonun borçlu yanına kaydedilir⁶².

Eski Sosyalist Yugoslavya döneminde, Makedonya'da üretilen tarım ürünleri Yugoslavya'nın diğer Cumhuriyetlerine gönderilmiş ,Makedonya ise bu Cumhuriyet'lerden sanayi maddeleri temin etmiştir. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile birlikte patlak veren iç savaş ve Sırbistan'a uygulanan ambargo nedeniyle Makedonya'da ihracat gerileyerek, ihracat gelir kaynağı kapanmıştır. Bunun yanı sıra Makedonya'nın adı ve bayrağı nedeniyle Yunanistan tarafından uygulanan ambargo Makedonya'nın ithalatına engel teşkil etmiştir.

Bağımsızlıktan sonra uygulanan ambargo ve silahlı çatışmalar nedeniyle, ithal talebini karşılamak için ülkede bavul ticaretinde artış görülmüştür. Özellikle küçük ölçekli ticari şirketlerde (tekstil, gıda) bavul ticareti büyük gelişmeler göstermiştir.

1.1.2.1 İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı

Makedonya ithalatı ana sektörler itibariyle incelendiğinde, sanayi ve madenciliğin ihracatta olduğu gibi ithalatta da birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ancak sanayi ve maden ithalatı, ihracata göre daha düşük seviyede kalmıştır. 1992 yılında sanayi ve maden ithalatının, toplam ithalat içindeki payı yüzde 42 olarak gerçekleşmiştir. 509,961 milyon dolar'lık sanayi ve maden ithalatının yüzde 40'a yakın bir kısmını, demir çelik, elektrik makine imalatı, hazır giyim ve tütün oluşturmaktadır.

⁶² Karluk, **Uluslararası Ekonomi...**, say.360.

Tablo-22 İthalatın Sektörlere Göre Dağılımı (1992-1995)

(Bin dolar)

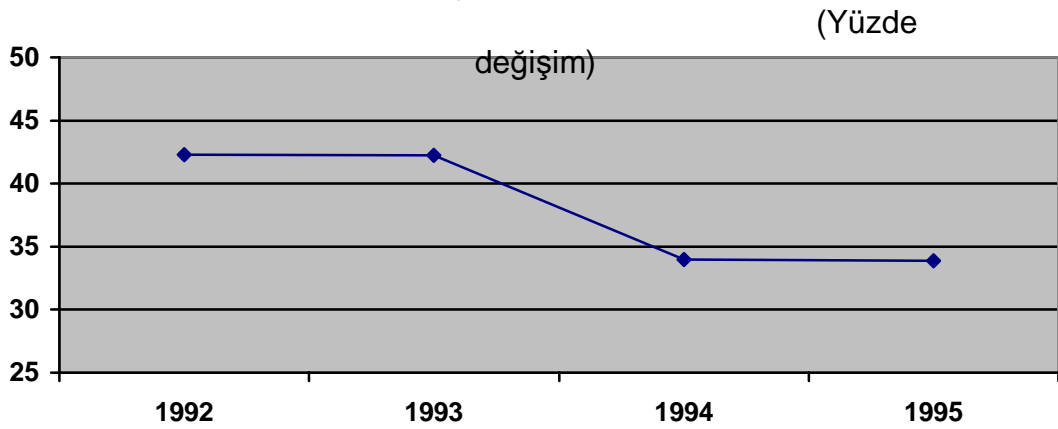
SEKTÖRLER	1992	1993	1994	1995
Sanayi ve Madencilik	509961	506516	504023	582181
Demir ve Çelik	64151	34240	25447	28060
Elektrik Makine İmalatı	40890	47081	36491	47654
Hazır Giyim	49958	58783	38222	37143
Tütün ve Mamulleri	37679	59124	44683	34936
Tarım ve Balıkçılık	28385	7513	15625	20084
Tarımsal Ürünler	28307	7283	15329	19489
Balık Ürünleri	78	230	296	595
Ormancılık	715	1363	566	619
Diğer	667044	683959	963878	1116020
Toplam	1206105	1199351	1484092	1718904

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

1993 yılında sanayi ve maden ithalatının toplam ithalat içindeki payı değişmezken, tarım ve balık ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 75 azalarak toplam ithalat içindeki payı binde 8'e gerilemiştir. 1995 yılında sanayi ve maden ithalatı, miktar olarak artmıştır. Ancak toplam ithalatın sanayi ve maden ithalatından daha fazla artması sonucunda sanayi ve madencilik sektörünün toplam ithalat içindeki payı yüzde 33'e gerilemiştir. Sanayi sektörü ithalatı içerisinde binek otomobiller, endüstri makineleri, madencilik sektörü ithalatı içerisinde ise yakıt maddeleri en büyük paya sahiptir⁶³.

⁶³Sadudin İbraimi, **Makedonya'da Dış Ticaret Finansmanı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997), s.10.

Grafik-12 Sanayi ve Madenciliğin Toplam İthalat İçindeki Payı

1995 yılında diğer ürün ithali 1.116020 milyar dolara ulaşmıştır. 1995 yılında toplam ithalat içindeki payı 1992'ye göre yüzde 55'ten yüzde 65'e çıkmıştır. 1991-1995 yılları arasında ithalat daha genel bir ifadeyle Makedonya dış ticareti, Yugoslavya'daki savaş, BM tarafından Sırbistan'a ve Yunanistan'ın Makedonya'ya uygulanan ambargoların gölgesinde kalmıştır. Bunun sonucunda artan ulaşım maliyetleri ithal mal fiyatını artırarak, ithalatın dolar bazında artmasına neden olmuştur.

1.1.2.2 İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

1991-1995 yılları arasında Makedonya ithalatını ürün bazında analiz edersek, 1991 yılında 262,489 milyon dolar ve toplam ithalat içinde yüzde 20'lik pay ile mamul madde ithalatı ilk sırada yer almıştır. Bunu yüzde 12'lik payla makine ve ulaşım araçları takip etmiştir. Yiyecek ve kimyasallar ithalatı yüzde 9,5'le Makedonya ithalatında önde gelen ürünler olmuştur.

1992 yılında toplam ithalat yüzde 5 gerilemiş, buna paralel olarak mamul maddeleri ithalatı dolar bazında gerilerken, toplam ithalat içindeki payı da düşmüştür. Yugoslavya'daki savaş ve uygulanan ambargonun etkisiyle, yiyecek ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 32 ve hazır ürün ithalatı yüzde 22 oranında artmıştır. Bu iki ürünün toplam ithalat içindeki payları da artış kaydetmiştir. 1993 yılında yiyecek ithalatındaki artışı devam ederken toplam ithalat içindeki payı

yüzde 17 olmuştur. İçecek ve tütün ithalinin toplam ithalat içindeki payı düşük olmasına karşın 1993 yılında bir önceki yıla göre yüzde 32 oranında artmıştır.

Tablo-23 İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

(Bin dolar)

ÜRÜNLER	1991	1992	1993	1994	1995
Yiyecek	124328	164735	206297	282272	280729
İçecek ve Tütün	43813	23851	31504	24456	17370
Hammaddeler	90727	106918	66685	75217	78777
Kimyasallar	123026	156864	186198	196894	205015
Mamul Maddeler	262489	205198	203885	204059	269202
Makine ve Ulaşım Araçları	163045	117618	199581	292138	334637
Hazır Ürünler	100149	123148	79099	144196	154217
Toplam	1274166	1206105	1199351	1484092	1718904

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

1995 yılında yiyecek ithalatı 280729 milyon dolara ulaşmış, ancak toplam ithalatın yüzde 16 artması, yiyecek ithalatının toplam ithalat içindeki payını yüzde 19'den yüzde 16'ya düşürmüştür. 1995 yılında 1991 yılına göre kimyasallar ithalinde gözle görünür artışlar görülmüştür. 1991 yılında 123026 milyon dolar olan kimyasal madde ithalatı 1995 yılında 205015 milyon dolara ulaşırken, toplam ihracat içindeki payı da yüzde 9,5'ten yüzde 12'ye çıkmıştır. Artış trendi, makine ve ulaşım araç ithalinde de devam etmiştir. Makine ve ulaşım araç ithalatı 1991 yılında 163045 milyon dolar iken 1995'te bu rakam 334637 milyon dolara kadar çıkmıştır. Ayrıca 1995 yılında toplam ithalat içindeki payı yüzde 20'ye ulaşmıştır.

1991-1995 döneminde sınırların kapalı olması ve uygulanan ambargonun da etkisiyle, Makedonya'da üretilen yan ürünlerin Yugoslavya Cumhuriyet'lerine ihraç edilememesi sonucunda Makedonya'da faaliyette bulunan birçok tesis üretime son vermek zorunda kalmıştır. Makedonya şehirlerinde ortalama iki üç

fabrika kapanırken, üretime devam eden fabrikalar iç talebi karşılamada yetersiz kalmışlardır. Oluşan talep fazlası ithalat ile karşılanmaya çalışılmış bunun sonucunda ithalat artmıştır.

1991-1995 döneminde Yugoslavya'daki savaşa, BM'nin uyguladığı ambargoya Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargo da eklenince, bölgedeki belirsizlik ve risk artmıştır. Bu durum, ulaşım maliyetlerini yukarıya çekmiştir. İç talepteki artışa, ulaşım maliyetlerindeki artış eklenince ithalat hem miktar olarak hem de dolar bazında artmıştır. İhracat gelirlerinin artan ithalatı karşılayamaması sonucunda dış ticaret açığı büyürken, ülkenin döviz rezervleri azalmıştır.

1.1.2.3 Ülke Gruplarına Göre İthalat

1991 yılında Makedonya ithalatında pek çok ülke ile istatistiki veri bulunmadığından, 1991 yılı için Makedonya'nın ülkeler göre ithalatında sağlıklı bir analiz yapılması mümkün değildir. 1992 yılında Makedonya'nın toplam ithalatın, 173020 milyon dolar'lık kısmını Bulgaristan ile gerçekleştirmiştir. Bulgaristan'ı 171377 milyon dolar ile Almanya izlemiştir. Bu iki ülkenin yanı sıra Rusya 163350 milyon dolar ve İtalya 122746 milyon dolar ile Makedonya ithalatında önde gelen ülkelerdir. Türkiye 32493 milyon dolar ile toplam ithalat içinde yüzde 2,7 gibi çok düşük bir pay ile ülkeler bazında 10. sırada yer almıştır.

1993 yılında Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Slovenya'nın toplam ithalat içindeki payı yüzde 14,5'e ulaşırken, Makedonya ithalatında 173729 milyon dolar ile birinci sırada yer almıştır. İtalya'dan yapılan ithalat gözle görünür bir düşüş yaşarken toplam ithalat içindeki payı yüzde 6'ya gerilemiştir.

Tablo-24 İthalatta Önde Gelen Ülkeler (1991-1995)

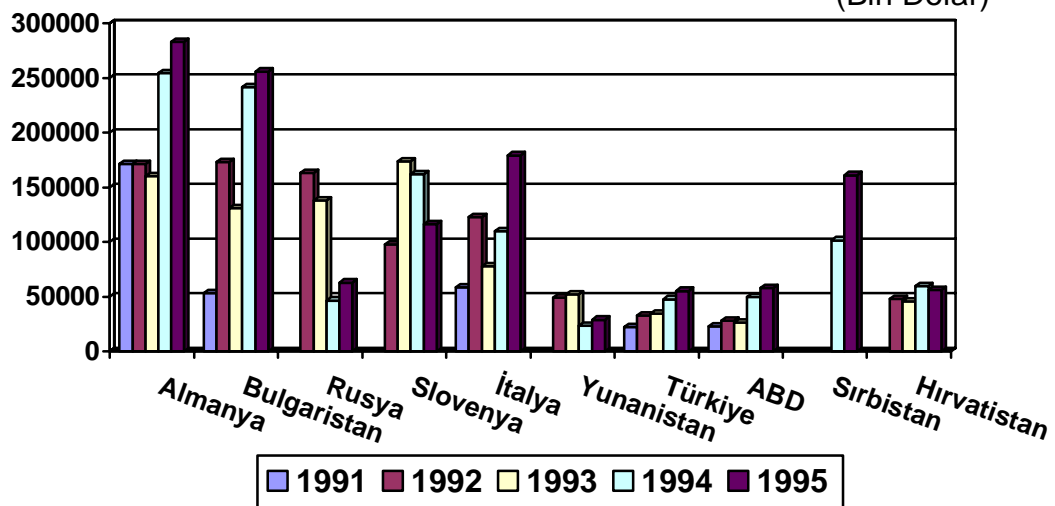
(Bin dolar)

ÜLKELER	1991	1992	1993	1994	1995
Almanya	171565	171377	160324	254376	282969
Rusya	x	163350	138142	46424	62848
İtalya	58369	122746	77842	109939	179300
Slovenya	x	97573	173729	162188	116489
ABD	22548	28049	26365	49528	57801
Bulgaristan	53258	173020	130940	241651	255946
Hırvatistan	x	47867	45414	59462	56279
Yunanistan	x	48956	52222	23504	28893
İsviçre	x	14287	19978	24028	19127
Arnavutluk	x	3876	7314	8172	8173
Türkiye	22356	32493	34303	47678	55170
Sırbistan	x	x	x	101447	161072

(x)= Veri yok

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu**Grafik-13 İthalatta İlk 10 Ülke (1991-1995)**

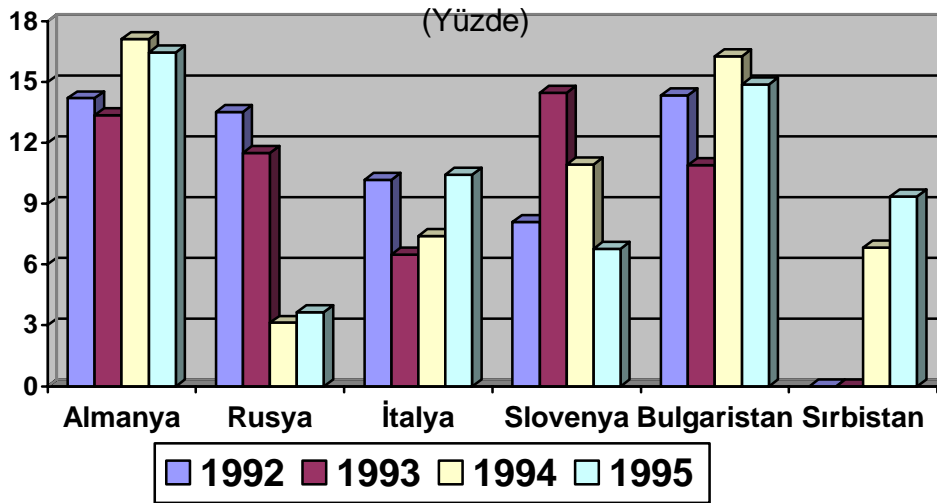
(Bin Dolar)

1995 yılında Almanya ithalattaki birinci ülke olma özelliğini devam ettirmiştir. Ancak 1995 yılında toplam ithalat, bir önceki yıla göre yüzde 16 oranında artarken Almanya'nın toplam ithalat içindeki payını 0,6 puan düşürmüştür. İthalatta ikinci ülke konumunda bulunan Bulgaristan, 255496 milyon dolarlık ithalat ile toplam ithalat içindeki payı yüzde 16,5'e yükselmiştir. 1994 yılında Sırbistan'a uygulanan ambargonun kalkması sonucunda, 1995 yılında 161072 milyon dolarlık ithalat ile Sırbistan toplam ithalat içindeki payı yüzde 10'a çıkmıştır.

Türkiye'den ithalat 1992 yılından 1995 yılına kadar yüzde 150 oranında artmıştır. 1995 yılında 55 milyon dolarlık ithalat ile Türkiye, Makedonya'nın toplam ithalatında yüzde 3 gibi çok düşük bir paya sahiptir. Grafikten de görüldüğü gibi Makedonya ithalatın önemli bölümünü Almanya, Bulgaristan, Slovenya, İtalya, Rusya ve son dönemde Sırbistan ile gerçekleştirmiştir.

Grafik-14 İthalatta Önde Gelen Ülkelerin Toplam İthalattan Aldıkları Pay

1.1.3 Ödemeler Bilançosu

İMF'in yaptığı tanıma göre ödemeler bilançosu, belirli bir süre içinde bir ekonominin yerlileri ile yabancılar arasında meydana gelen ekonomik akımlara bağlı değerlerin, transfer ödemelerinin ve rezervlerde meydana gelen değişikliklerin sistematik ve muhasebe kayıtlarına uygun olarak belirlendiği istatistik bir belgedir⁶⁴.

Ülkelerin birbirleri ile olan ticari ilişkilerinden doğan ekonomik işlemlerin belirli bir düzen içerisinde izlenmesi gerekir. Bu izleme yapılırken ekonomik işlemler, kendi aralarındaki benzerliklerine göre çeşitli hesaplar içinde toplanır. Ödemeler bilançosunu, esas olarak üç ana hesaba ayırarak incelemek mümkündür. Bunlar; cari işlemler hesabı, sermaye hesabı ve resmi rezervler hesabıdır⁶⁵. Makedonya' ödemeler bilançosunda resmi rezervler hesabı, sermaye ve yatırım hesabının alt hesabı olarak yer almıştır.

Tablo-25 Ödemeler Bilançosu (1991-1995)

(Milyon dolar)

	1991	1992	1993	1994	1995
Cari Hesap	-170	45	-269,41	-475,77	-590,93
Mal Ticareti	-178	-7	-144,05	-397,75	-514,78
Uluslararası Hizmetler	60	24	-154,47	-155,12	-200,51
Karşılıksız Transferler	-52	28	85,8	123,70	163,93
Diğer Gelirler	0	0	-56,69	-46,60	-39,57
Sermaye ve Yatırım Hesabı	-77	-83	-12,85	162,34	280,63
Sermaye Hesabı	-77	-23	0	30,03	1,70
Yatırım Hesabı	0	0	-12,85	132,31	278,93
Doğrudan Yatırım	0	0	0	24	9,49
Portföy Yatırım	0	0	0	0	2,68
Diğer Yatırımlar	0	0	43,98	150,22	367,35
Resmi Rezervler	0	-60	-56,83	-41,91	-100,59

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

⁶⁴ İMF, **Balance Of Payments Manuel**, 1963, s.13.

⁶⁵ Karluk, **Uluslararası Ekonomi...**, s.360.

1.1.3.1 Cari İşlemler Hesabı

Cari işlemler hesabı, ödemeler bilançosunun en önemli ana hesabıdır. Mal ticareti, uluslararası hizmetler ve karşılıksız transferler olarak üç alt hesaba ayrılır. Kısaca bu hesapta ülkenin ihraç ve ithal ettiği mal ve hizmetler kaydedilir. Cari işlemler hesabı, cari yılda ülkenin uluslararası işlemleri ile milli gelir arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Açık bir ekonomide cari işlemler dengesinin pozitif veya negatif çıkması ülkenin milli gelirini de aynı yönde etkiler.

$$GSYİH = C + I + (X - M)$$

Açık ekonomi milli gelir formülünden yola çıkarak, ithalatın ihracattan büyük olması ($X < M$) durumunda, milli geliri olumsuz etkileyerek ek bir külfet yüklemektedir. Bunun tersi ise ($X > M$) milli geliri artırıcı yönde etkiler.

1991 yılında Makedonya'da cari işlemler hesabı 170 milyon dolar açık vermiştir. Cari açığın en büyük nedeni dış ticaret açığıdır. Bir ülkenin dış ticaret dengesi açık veriyorsa o ülkenin cari işlemler dengesi de büyük olasılıkla açık verecektir. Nitekim 1991 yılında dış ticaret açığı cari açığın da üzerinde 178 milyon dolar gerçekleşmiştir. Karşılıksız transferler 52 milyon dolar açık verirken, ülke uluslararası hizmetlerden 60 milyon dolar elde etmiştir.

1992 yılında cari hesap 45 milyon dolar fazla vermiştir. Bu fazlanın en önemli nedeni yine mal ticareti yani ihracat ithalat arasındaki fark olmuştur. Dış ticaret açığı 7 milyon dolar gibi çok düşük bir değer alırken, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 99,4 olmuştur. Dış ticaretteki bu olumlu tabloya uluslararası hizmetlerde ve karşılıksız transferlerdeki pozitif hareketler eklenince 1992 yılı sonunda cari işlemler dengesi 45 milyon dolar fazla vermiştir.

1993 yılında uygulanan döviz kuru politikası ve yeni Döviz Kanunu ödemeler bilançosunu etkilemiştir⁶⁶. Ancak 1993 yılında dış ticaret 144 milyon dolar açık vermiştir. Bunun sonucunda cari açık 269 milyon dolara yükselmiştir. Cari açıktaki artışın diğer bir nedeni, aşırı hizmet ihracatı sonucunda uluslararası hizmetler kaleminin 155 milyon dolar açık vermesidir. Karşılıksız

⁶⁶ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1993, **A.g.e.**, s.2.

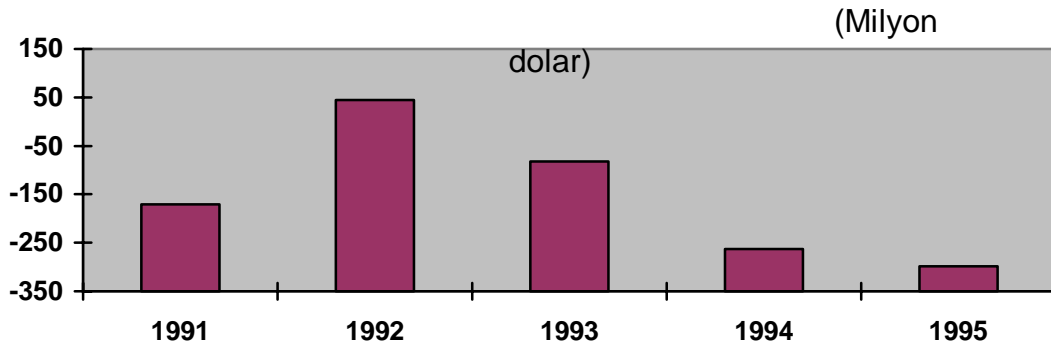
transferler 1993 yılında 86 milyon dolara ulaşmış, bu cari hesabın açıkla kapanmasını durduramamış ancak açığın artmasını yavaşlatmıştır.

1994 yılında Yugoslavya'ya uygulanan ambargonun devam etmesi ve sınırların kapalı olması, dış ticarete ulaşım maliyetlerini artırmıştır. 1994 yılında cari açık devam etmiş ve bir önceki yıla göre yüzde 76 oranında artarak 475 milyon dolara ulaşmıştır. Ulaşım maliyetlerindeki artış nedeniyle, ithalatın dolar bazında artması, dış ticaret açığını artırmıştır. Dış ticaret açığındaki bu artış cari işlemler açığının artmasında temel etkidir.

Ayrıca 1994 yılında hizmet ihracının devam etmesi sonucunda uluslararası hizmetler kalemi 155 milyon dolar açık vermiştir. 1994 yılında resmi rezervlerdeki artış devam etmiş ve yıl sonunda resmi rezervler 123,7 milyon dolara ulaşmıştır. Uluslararası hizmetler kalemi, bir önceki yıla göre değişmezken, cari açıktaki artışın tamamı dış ticaret açığındaki artıştan kaynaklanmıştır. Cari açık yılar itibariyle sürekli artmış ve 1995 yılında bir önceki yıla göre yüzde 24 oranında artarak yaklaşık 591 milyon dolara ulaşmıştır.

Karşılıksız transferler 164 milyon dolara çıkmasına rağmen, dış ticaret açığının giderek artması ve 1995 yılı sonunda 514 milyon dolara yükselmesi cari açığın artmasında önemli rol oynamıştır. Cari açığın artmasında bir diğer neden ise uluslararası hizmetlerin 155 milyondan 200 milyon dolara çıkmasıdır. Genel olarak 1991-1995 yılları arasında cari işlemler hesabındaki gelişmeler dış ticaretteki değişimler ile paralel olmuş ve 1995 yılında 590 milyon dolarlık cari açığın 514 milyon dolarlık kısmı dış ticaret açığından kaynaklanmıştır.

Grafik-15 Cari İşlemler Dengesi (1991-1995)

1.1.3.2 Sermaye Hesabı

Sermaye hesabı, kamu ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen sermaye hareketlerini kapsar. Genelde ülke sakinlerinin diğer ülkelerde yaptıkları reel yatırımlar ile ülke dışına çıkarılan mali kaynaklardan oluşur. Ülkenin kendisine ait olmayan sermayeyi kullanması sermaye ithali olup, alacaklı bir hesaptır. Hesaptaki artış lehe, azalış aleyhte bir gelişmeyi gösterir.⁶⁷

1991-1993 yılları arasında Makedonya'nın sermaye hesabı eksi bakiye vermiştir. Bunun sebebi Yugoslavya'daki savaş nedeniyle portföy ve doğrudan yatırımların gerçekleşmemesidir. 1992 yılında sermaye ve yatırım hesabındaki 83 milyon dolarlık açığın büyük bir bölümü resmi rezervlerdeki 60 milyon dolarlık açıktan kaynaklanmıştır.

1993 yılında sermaye ve yatırım hesabındaki açık, bir önceki yıla göre yüzde 85 oranında azalarak 12,85 milyon dolara gerilemiştir. 1993 yılında Yugoslavya'daki savaş ve bölgedeki yüksek risk, doğrudan ve portföy yatırımcıların Makedonya'ya gelmesini engellemiştir. Diğer yatırımlar resmi rezervlerdeki 56,83 milyon dolar açığı kapatamamış ve yıl sonunda yatırım ve sermaye hesabı 12,83 milyon dolar açıkla kapanmıştır.

Sermaye ve yatırım hesabı bir önceki yıl açık vermesine karşın 1994 yılında 162 milyon dolar fazla vermiştir. Bu fazlanın büyük bir kısmı diğer yatırımlar kalemindeki yüzde 240'lık artıştan kaynaklanmıştır. Ayrıca ülkeye ilk defa 1994 yılında yabancılar yatırım yapmıştır. Bir diğer olumlu gelişme, diğer yatırımlarda yaşanmıştır. Diğer yatırımlar 1994 yılında bir önceki yıla göre yüzde 240 artarak 150 milyon dolara çıkmıştır.

Sermaye ve yatırım hesabındaki olumlu gelişmeler 1995 yılında da devam etmiş. Sermaye ve yatırım hesabı bir önceki yıla göre yüzde 72 gibi oldukça yüksek bir artış kaydederek 280 milyon dolara ulaşmıştır. Ülkeye sermaye girişleri çok düşük seviyede kalırken sermaye ve yatırım hesabındaki olumlu bakiyenin tamamına yakın kısmı yatırım hesabından (diğer yatırımlardan) kaynaklanmıştır. Yatırım hesabındaki bu olumlu gelişmeler resmi

⁶⁷ Karluk, **Uluslararası Ekonomi...**, s.365.

rezervlerdeki 100 milyon dolarlık açığa rağmen, sermaye ve yatırım hesabı 1995 yılında 280 milyon fazla vermiştir.

Tablo-26 Ödemeler Bilançosu Dengesi (1991-1995)

(Milyon dolar)

	1991	1992	1993	1994	1995
Cari Hesap	-170	45	-269,41	-475,77	-590,93
Sermaye ve Yatırım Hesabı	-77	-83	-12,85	162,34	280,63
Ödemeler Bilançosu Dengesi	-244	-38	-282,26	-313,43	-310,3

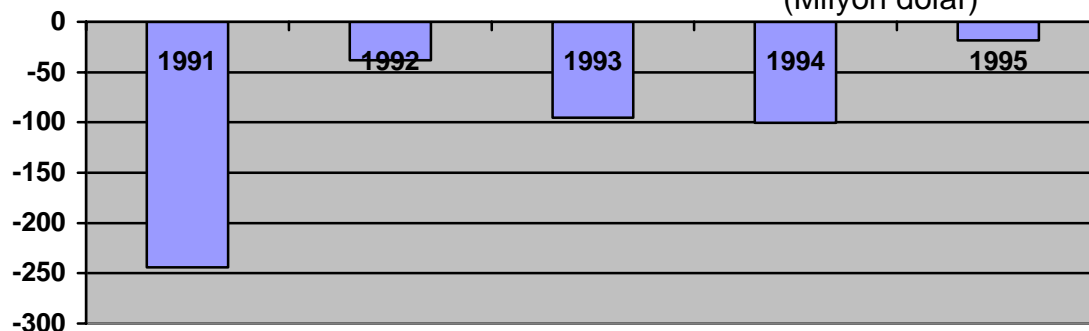
Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

Ödemeler bilançosu 1991-1995 yılları arasında sürekli açıkla kapanmıştır. 1992 yılında, cari hesap fazla vermesine rağmen sermayedeki yüksek çıkışlar nedeniyle ödemeler bilançosu 38 milyon dolar eksi bakiye vermiştir. 1993 yılında cari açığa sermaye ve yatırım hesabındaki açık eklenince ödemeler bilançosu açığı bir önceki yıla göre yüzde 650 gibi oldukça yüksek bir artış kaydederek, yıl sonunda 282 milyon dolar açık ile kapanmıştır. 1994 yılında 475 milyon dolarlık cari açığın 162 milyon dolarlık kısmı, ülkeye sermaye girişleri ile finanse edilmiş ve bilanço 313 milyon dolar eksi bakiye vermiştir.

1995 yılında dış ticaret açığının artması cari açığı 590 milyon dolara yükseltmiştir. Yatırımlardaki olumlu gelişmeler sonucunda 590 milyon dolarlık cari açığın, 280 milyon dolarlık kısmı yatırımlar ve sermaye girişleri ile finanse edilmiştir. Ödemeler bilançosu açığı 3 milyon dolar gerileyerek yıl sonunda 310 milyon dolar açıkla kapanmıştır.

Grafik-16 Ödemeler Dengesi (1991-1995)

(Milyon dolar)

1.2 Makedonya Dış Ticareti (1996-2003)

Makedonya'nın dış ticareti 1991-1995 yılları arasında eski Yugoslavya'nın dağılması, Sırbistan-Karadağ üzerinde ticari yaptırımların uygulanması ve 1994 yılı başında Yunanistan tarafından uygulanan ticari ambargo nedeniyle çöküntüye uğramıştır. Bu dönemin ardından, hem ticari yaptırımların hem de Yunan ambargosunun 1995 yılında kaldırılmasına karşın ülkenin ihracat gelirleri yavaş bir şekilde artmıştır⁶⁸.

1996 yılının başından itibaren ülkenin AB yardımlarından da yararlanmaya başlaması sanayiye canlılık getirmiştir. AB ile Makedonya arasında imzalanan anlaşma ile AB Makedonya'yı tercihli ticaret rejimi uyguladığı ülkeler safına yerleştirirken, taraflar arasında siyasi diyalog kurulmasına ve sektörel işbirliğine gidilmesine karar verilmiştir⁶⁹.

Makedonya Cumhuriyeti'nin uzun dönemli kalkınmasıyla ilişkili, ihracat stratejisini de kapsayan ve Makedonya Bilimler ve Sanat Akademisi tarafından 1999 yılında yapılan bir araştırmada, ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne girişi ve Avrupa Birliği ile işbirliğinin geliştirilmesinin ortalama olarak yüzde 9 oranında bir ihracat artışını ve yüzde 7 oranında bir ithalat artışını getireceğini öngörülmektedir. Makedonya, komşularıyla olan ekonomik ilişkilerini geliştirebilmek ve serbest ticareti yerleştirebilmek amacıyla eski Yugoslav Cumhuriyetleri, Bulgaristan, Türkiye ve EFTA ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamıştır⁷⁰.

Serbest ticaret anlaşmaları (STA), anlaşmayı imzalayan ülkeler arasında malların ticaretinin tümüyle serbestleştirilmesini amaçlamışlardır. Bu anlaşmalarla, ticareti kısıtlayan her türlü gümrük vergileri ve gümrük dışı engeller ortadan kaldırılmaktadır. STA'ların kapsamına sadece mallar girmektedir.

⁶⁸ Tuğrul Somuncuoğlu, **Makedonya**, (Balkan Ülkeleri Raporları Serisi, İGEME Ekim 2002), s.19.

⁶⁹ Murat Doruk, **1989 Sonrası Balkan Ülkeleriyle İktisadi İlişkiler**, (Yüksek Lisans Tezi Manisa 2001), s.83-84.

⁷⁰ Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili, Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 2002, s.4.

Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı anlaşmaların kapsamı dışındadır. Serbest ticaret anlaşması imzalayan ülkelerin üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamakla yükümlü olmamaları nedeniyle uluslararası ticaretin normal yollarla gelişimi sektöre uğrayabilmektedir. Menşe uygulaması ile trafik sapmasının önüne geçilmektedir⁷¹.

Sırbistan-Karadağ	(07.10.1996)
Bulgaristan	(01.01.2000)
Türkiye	(01.09.2000)
Ukrayna	(10.09.2001)
Bosna ve Hersek	(01.07.2002)
Hırvatistan	(11.07.2002)
Arnavutluk	(15.07.2002)
Romanya	(01.01.2004) ile STA'ları yürürlüğe girmiştir.
Slovenya	(1996) ve
Moldova	(2004) ile STA imzalanmıştır ⁷² .

Tablo-27 Dış Ticaret Değerleri (1996-2003)

(Milyon dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
İhracat	1147	1237	1311	1191	1319	1155	1112	1359
İthalat	1627	1778	1915	1776	2084	1687	1962	2211
Hacim	2774	3015	3226	2967	3403	2842	3074	3570
Denge	-480	-541	-604	-585	-765	-532	-850	-852
İhr/İth (%)	0,70	0,69	0,68	0,67	0,63	0,68	0,57	0,61

Kaynak: M.C.İstatistik Kurumu

1996 yılında Makedonya Cumhuriyeti, ekonomik krizin atlatmasına ve bağımsızlıktan sonra reel ekonomide ilk defa olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, dış sektörde bu olumlu tabloyu yakalayamamıştır. 1996 yılında, dış

⁷¹ Atilla Ali, **Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkisi** T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı , s.1.

⁷² Makedonya Ülke Bülteni, DEİK Yayınları İstanbul, Ekim, 2004 s.2.

ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 5 gerilemiştir. Dış ticaret açığı yıl sonunda 480 milyon dolar olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 70 seviyelerinde seyretmiştir.

1997 yılının ilk yarısında, ihracat bir önceki yıla göre yüzde 2,8 ithalat yüzde 2,6 oranında artmıştır⁷³. 1997 yılının ikinci yarısında yapılan devalüasyon nedeniyle 1997 yılı sonunda ihracat 1.237 milyar dolara yükselirken, ithalat 1.778 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı ise 541 milyon dolara yükselmiştir.

1998 yılında, ihracat yüzde 6'lık artış gösterip 1.311 milyar dolara ulaşmıştır. İhracat hacmindeki bu artış, AB pazarlarına girişin kolaylığına bağlanmıştır. Ayrıca emeğin verimindeki artış ve üretim maliyetlerindeki azalma Makedon mallarının rekabet gücünü artırmıştır. 1998 yılında ihracattaki bu gelişmelere rağmen öngörülen ihracat hedefine ulaşamamıştır. Bunun sebebi dış şoklar olmuştur. Bu dış şoklar⁷⁴;

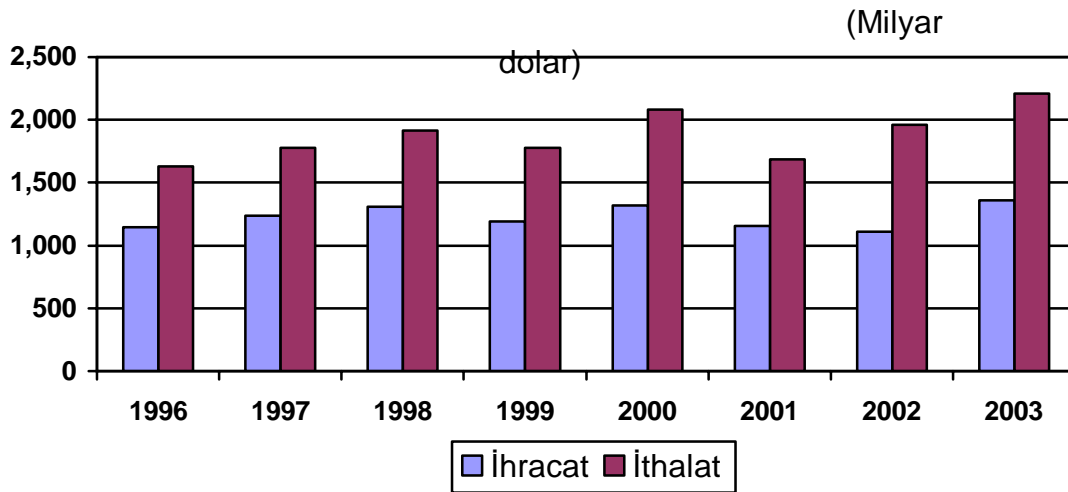
- Yugoslavya ve Kosova arasındaki siyasi kriz ile
- dünya borsalarında metal fiyatlarındaki düşüştür.

1999 yılında Yugoslavya-Kosova çatışması, dış ticaret üzerinde olumsuz dışsal şok etkisi yaratmıştır. Bu dönemde dış ticaret hacim olarak daralırken ticaret açığında önemli değişiklik olmamıştır. Hem ihracat hem de ithalat azalmıştır. Ancak ihracattaki azalma ithalattaki azalmadan daha fazla olmuş, bunun sonucunda ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 67'ye gerilemiştir. Yugoslavya pazarının kapanması ve Makedon ihracatçıların, AB ve ABD ile bağladıkları ticari anlaşmaların iptal edilmesi, dış sektörü özellikle ihracatı olumsuz etkilemiştir⁷⁵.

⁷³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1997, **A.g.e.**, s.38.

⁷⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.56.

⁷⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1999, **A.g.e.**, s.54.

Grafik-17 Makedonya Dış Ticareti (1996-2003)

2000 yılında dış ticaret, hacim olarak bir önceki yıla göre yüzde 15 artış gösterip 3.403 milyar dolara ulaşmıştır. İhracat 1.319 milyar dolar gerçekleşirken, buna karşın ithalat, uluslararası petrol fiyatlarındaki artışın etkisiyle⁷⁶ yüzde 17 artmış ve 2.084 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yugoslavya'daki çatışmaların sona ermesiyle açılan Yugoslavya pazarı ve bu ülkeden diğer Avrupa ülkelerine ulaşımın sağlanması, dış ticaret hacmini artırmıştır. Dış ticaret hacmi artarken aynı zamanda dış ticaret açığı da artmaya devam etmiş ve yıl sonunda yüzde 30'luk artarak 765 milyon dolara ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ticaret açığının artması sonucunda 4 puan düşerek yüzde 63'e gerilemiştir.

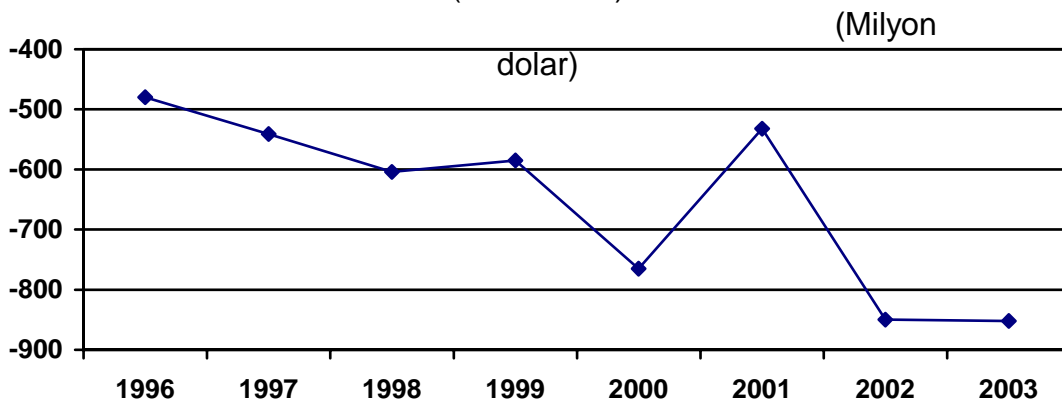
2001 yılında ülkede siyasi istikrarsızlık nedeniyle dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 20 azalmış ve 2.842 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında dış ticaretin yanı sıra bütün ekonomik aktivitelerde azalış kaydedilmiştir⁷⁷. Dış ticaret açığı 765 milyon dolar'dan 532 milyon dolar'a gerilemiştir. Bu, ihracattaki azalışın ithalattaki azalıştan daha az olmasından kaynaklanmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 5 puanlık artmış ve yüzde 63'ten yüzde 68'e yükselmiştir. 2001 yılında ihracattaki gerilemenin diğer bir nedeni, Makedon mallarına olan dış talebin azalması gösterilmiştir. Buna karşın, ithalattaki azalma güvenlik krizi nedeniyle başta

⁷⁶ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.19.

⁷⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.62.

büyüme olmak üzere bütün ekonomik aktivitelerdeki olumsuz gelişmelerden kaynaklanmıştır⁷⁸.

Grafik-18 Dış Ticaret Dengesi
(1996-2003)

2002 yılında dış sektörde canlanma görülmesine rağmen, bu sadece ithalat artışı ile sınırlı kalmıştır. İhracat bir önceki yıla göre yüzde 3,7 azalarak 1.112 milyar dolara gerilemiştir. Dış ticaret hacmi 3.074 milyar dolara ulaşırken, ithalattaki artışa ihracattaki azalma eklenince ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 68'den yüzde 57'ye gerilemiştir. Diğer bir olumsuz gelişme dış ticaret açığında görülmüştür. Dış ticaret açığı 878 milyon dolara yükselmiş, bu ise, Makedonya'nın 1993 yılından sonra gördüğü en yüksek dış ticaret açığıdır⁷⁹.

Dış ticaret tablosundaki verilerden de görüldüğü gibi, 2002 yılına kadar dış ticaret hacmi azalma eğilimi göstermiştir. Bu dönemde genel olarak ithalat artarken ihracat gerilemiştir⁸⁰. 2003 yılında dış ticaret hacmi yüzde 16 gibi yüksek bir artış kaydederek 3.570 milyar dolara ulaşmıştır. İhracat yüzde 22 artarken ithalat yüzde 13'lük artış ile ihracat artış hızının gerisinde kalmıştır. Bunun sonucunda ihracatın ithalatı karşılama oranı 4 puan artarak yüzde 61'e yükselmiştir. İhracat 1.359 milyar dolara, ithalat 2.211 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı 2 milyon dolarlık artış gösterip 852 milyon dolara ulaşmıştır. Dış ticaret hacmindeki artış, ekonomik gelişme (GSYİH'daki

⁷⁸ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.63.

⁷⁹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2002, **A.g.e.**, s.65-66.

⁸⁰ İrena Kikerkova, *Nekoi Sogleduvanye Za Problemite Bo Nadvorešnotrgovsakata Razmena Na Republika Makedoniya*, **Godišnik na Ekonomski Fakultet**, Skopye 2004, s.324.

% 3,2 ve Sanayi üretimindeki % 4,7'lik artış) sonucunda gerçekleşmiştir⁸¹. 2003 yılındaki dış ticaret hacmi ülkenin 1998 yılındaki ticaret hacmine denk olmuştur.

1.2.1 İhracatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı

1996 yılında toplam ihracat bir önceki yıla göre yüzde 4,7 azalmıştır. İhracatı ürün bazında analiz ettiğimizde, yakıtlar ve yağlar, makine ve ulaşım ekipmanı ile gıda ürünlerin ihracatında düşüş görülürken, içecek ve tütün, kimyasallar ve tüketim malları ihracatında artış yaşanmıştır.

Tablo-28 İhracatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı
(1996-2003)

(Milyon dolar)

ÜRÜNLER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Gıda ürünleri	86,89	70,87	66,18	66,99	65,77	64,89	74,72	91,11
İçecekler ve Tütün	154,92	177,12	143,77	159,88	129,43	121,50	124,93	136,71
Yakıt Dışındaki Hammaddeler	67,45	68,98	56,65	50,77	49,03	37,45	35,44	39,89
Yakıtlar ve yağlar	10,04	5,56	10,46	22,54	63,02	43,39	25,08	73,77
Kimyaysalar	69,51	72,69	65,45	55,08	59,77	60,50	69,34	70,17
Sanayi Ürünleri	350,14	422,71	448,38	354,22	487,31	372,57	316,17	397,19
Makine ve Ulaşım	88,56	95,91	98,18	83,12	83,16	76,61	74,53	80,58
Tüketim Malları	318,49	321,31	419,24	372,30	378,21	376,28	388,86	470,34
Toplam İhracat	1147,4	1236,8	1310,6	1191,2	1322,6	1157,5	1115,5	1363,2

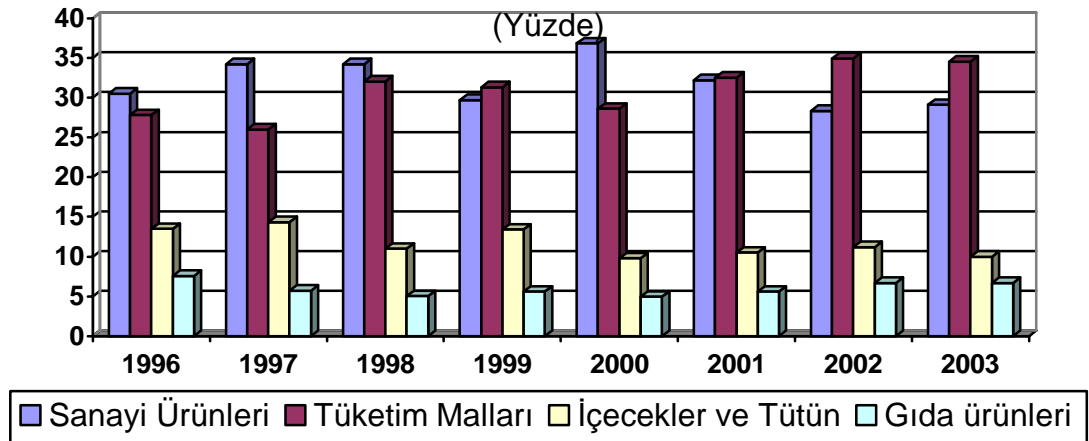
Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

⁸¹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2003, **A.g.e.**, s.68.

1997 yılında, sanayi ürün ihracatı yüzde 20 artarak 422,71 milyon dolara ulaşmıştır. Toplam ihracat içindeki payı da yüzde 34' e yükselmiştir. Toplam ihracat içinde, tüketim malları yüzde 26'lık pay ile ikinci sırada yer almıştır. Bunların yanı sıra, içecek ve tütün yüzde 14,6 ve makine ulaşım ekipman ihracatı yüzde 7 ile ihracat edilen önemli ürünlerdir.

1998 yılında da düşük işgücüyle elde edilen ürünlerin ihracatı ön sırada yer almıştır⁸². Bu doğrultuda tüketim malları 419 milyon dolara ulaşmış ve toplam ihracat içinde yüzde 32'lik pay ile ikinci sırada yer almıştır. Sanayi ürünleri toplam ihracat içinde yüzde 34'lük pay ile ilk sırada yer almıştır. Toplam ihracat bir önceki yıla göre artmasına rağmen, gıda ürünleri, içecek ve tütün, kimyasallar ve yakıt dışındaki hammadde ihracatı azalmıştır.

Grafik-19 Ürünlerin Toplam İhracat İçindeki Payları
(1996-2003)

1999 yılında Yugoslavya'da yaşanan Kosova krizi, toplam ihracatın bir önceki yıla göre yüzde 9 gerilemesine neden olmuştur. Buna paralel olarak, ihraç edilen önemli ürünlerde de düşüş görülmüştür. 1998 yılına kadar, toplam ihracat içinde ilk sırada yer alan sanayi ürünleri ihracatı, 1999 yılında yüzde 21 düşerek 354,22 milyon dolar ihracat ile ikinci sıraya gerilemiştir. Tüketim malları ihracatı da bir önceki yıla göre yüzde 11,2 düşerek 372 milyon dolara gerilemiştir. Buna gelişmeye rağmen, tüketim malları ihracatı toplam ihracat

⁸² Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.57.

içinde yüzde 32'lik payla ilk sırada yer almıştır. İçecek ve tütün, yakıtlar ve yağları ihracatı, toplam ihracatın azalmasına karşın ihracatı artan ürünlerdir.

2000 yılında toplam ihracattaki artışa paralel olarak, ihraç edilen ürünlerin önemli bir bölümünde artış kaydedilmiştir⁸³. Sanayi ürünleri ihracatı yüzde 37 artarak, toplam ihracat içinde yüzde 36,8'lik payla ilk sırada yer almıştır. Bunu tüketim malları yüzde 28,6 ve içecek ve tütün ihracatı yüzde 9,8'lik payla izlemiştir. Ancak hem tüketim malları hem de içecek ve tütün ihracatının toplam ihracat içindeki payları azalmıştır.

2001 yılında Makedonya'daki güvenlik krizi, toplam ihracatın gerilemesinde en önemli etken olmuştur. İhraç edilen önemli ürün kalemlerinde düşüş yaşanmıştır⁸⁴. Tüketim malları ihracatındaki düşüşün toplam ihracat düşüşünün altında kalması, bu ürünün toplam ihracat içindeki payını yüzde 32,5'e çıkarmıştır. Sanayi ürünleri ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 30 düşerek 372,57 milyon dolara düşmüş, toplam ihracat içindeki payı da yüzde 32,1'e gerilemiştir.

2002 yılında ihracattaki düşüş devam etmiştir. Yılın ikinci yarısında ihracatta artış beklenmesine rağmen, ihracat ikinci yarıda da gerilemiştir⁸⁵. İhracattaki gerilemeye karşın, tüketim malları ihracatı, nispi olarak artmış, toplam ihracat içindeki payı da yüzde 34,8'e çıkmıştır. 2002'de içecek ve tütün ihracatı da artarak toplam ihracat içindeki payı yüzde 5,6'dan yüzde 11,2'ye yükselmiştir. 2003 yılı ihracatı, ürün bazında analiz edildiğinde, üretimin önemli alanlarında artış kaydedilmiştir. Tüketim malları ihracatında artış görülmesine rağmen, toplam ihracat içindeki payında pek bir değişiklik yaşanmamıştır. Yakıtlar ve yağlar ihracatı yüzde 215 gibi oldukça yüksek bir oranda artarak toplam ihracat içindeki payı yüzde 5,5'e yükselmiştir. Sanayi ürün ihracatı da bir önceki yıla göre artmasına rağmen, toplam ihracat içindeki payı değişmemiştir.

⁸³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2000, **A.g.e.**, s.61

⁸⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.62

⁸⁵ Makedonya Cumhuriyeti Finans Bakanlığı Bülteni, 11/12 2002 s.18-19.

1.2.2 İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

İhracatın ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, 1996 yılında üretim malzemeleri 567,9 milyon dolar ve toplam ihracat içinde yüzde 49,5'lik payla ilk sırada yer almıştır. Tüketim maddelerinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 47 gerçekleşirken, sermaye malları ihracatı yüzde 3,4 gibi oldukça düşük bir oranda kalmıştır.

Tablo-29 İhracatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (1996-2003)

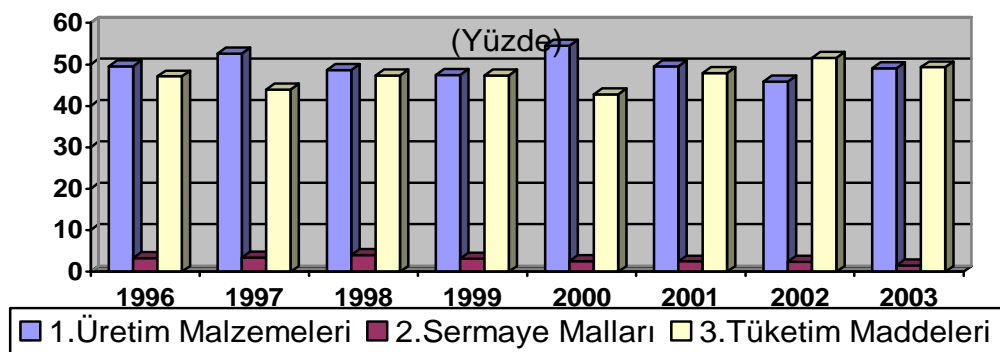
(Milyon dolar)

ÜRÜN GRUPLARI	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TOPLAM	1147,4	1236,8	1310,6	1191,2	1322,6	1157,5	1115,5	1363,2
Ara Malları	567,9	650,0	636,5	565,1	719,9	573,0	510,7	668,8
Sermaye Malları	38,5	42,1	52,9	37,2	33,6	29,0	27,5	21,8
Tüketim Malları	540,3	543,3	619,9	563,7	564,9	554,4	574,6	671,7

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

1999 yılında Kosova'daki savaşın etkisiyle toplam ihracat yüzde 9 gerilemiştir. Buna paralel olarak üretim malzemelerinin toplam ihracat içindeki payı 1 puan azalmış ve yüzde 47,4 olarak gerçekleşmiştir. Tüketim maddeleri ihracatı mutlak olarak azalmasına karşın, ihracata katılım payında değişiklik olmamıştır. Toplam ihracat içinde çok düşük bir paya sahip olan sermaye malları ihracatı, 1999 yılında hem mutlak olarak azalmış, hem de toplam ihracattaki payı yüzde 3'e gerilemiştir.

Grafik-20 Ürün Gruplarının Toplam İhracat İçindeki Payları (1996-2003)

2001 yılında Makedonya'daki çatışmalar, ihracata olumsuz yansımıştır. Toplam ihracat gerilemiştir. İhracatın ürün gruplarına göre dağılımında önemli bir değişiklik olmamış, tüketim maddelerinin toplam ihracat içindeki payı ise bir önceki yıla göre 5 puan artarak yüzde 47,9'a yükselmiştir. 2003 yılında ihracatın ürün gruplarına göre dağılımında yıllardır süre gelen bu tablo devam etmiştir. Sermaye malları ihracının toplam ihracat içindeki payı, yıllar itibariyle peyderpey azalmıştır. Toplam ihracattaki artışa karşın, sermaye malları ihracatı, mutlak olarak azalırken toplam ihracat içindeki payı da yüzde 1,6'ya kadar gerilemiştir. Bu oran, başarılı geçiş dönemi yaşayan ülkelerde yüzde 12-22 arasındadır⁸⁶.

Makedonya Cumhuriyet'inde 1996-2003 döneminde, ihracatın ürün gruplarına göre dağılımındaki bu gelişmeler, ülkenin sermaye malları ihraç etmede başarısız olduğunu ve ihracatın tamamına yakın bir kısmının düşük işgücü ile üretilen tüketim maddeleri ve gıda maddelerinden oluştuğunu göstermektedir.

1.2.3 İhracatın Ükelere Göre Dağılımı

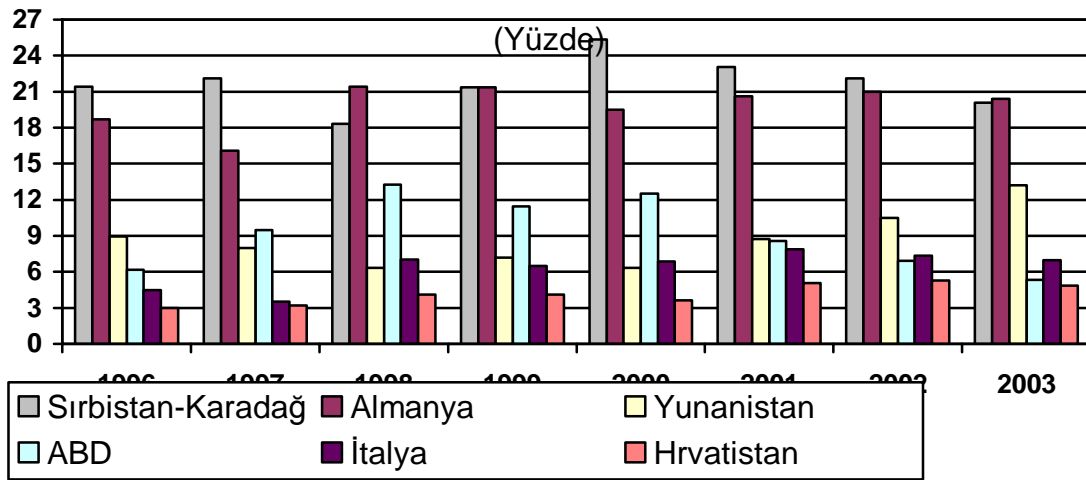
Makedonya dış ticaretini büyük ölçüde STA akdettiği ülke ve ülke grupları ile gerçekleştirmektedir⁸⁷. Bağımsızlıktan sonraki yıllarda olduğu gibi, 1996 yılından sonra da Almanya, Makedonya'nın en büyük ticaret ortaklarından biri olmuştur. Yugoslavya'ya uygulanan ambargonun kalkması, Yugoslavya'yı, Makedonya'nın en büyük ticaret ortağı yapmıştır.

Makedonya, dış ticaretin tamamını 20 ülke ile yapmakta ve ticaret hacminin yaklaşık yüzde 80'ini Almanya, İtalya, Yunanistan ve Eski Yugoslavya Cumhuriyet'leri (büyük bir bölümünü Sırbistan- Karadağ) oluşturmaktadır. Bu ise Makedonya'yı dışarıya karşı temel birkaç ülkeye bağlamaktadır.

⁸⁶ Kikerkova, **A.g.e.**, s.4.

⁸⁷ Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili, **Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, 2002, s.4.

**Grafik-21 Ülkelerin Toplam İhracat İçindeki Payları
(1996-2003)**

1996 yılında, 245,84 milyon dolar ihracat ile Sırbistan-Karadağ ilk sırada yer almıştır. Bu ülkenin toplam ihracat içindeki payı yüzde 21'e yükselmiştir. Almanya 214,61 milyon dolar ihracat ile ikinci sırada yer almış, toplam ihracat içindeki payı yüzde 18.5'dir. Bunları, Yunanistan yüzde 9 , ABD yüzde 6 ve İtalya yüzde 4,5'lik payla izlemiştir.

1997 yılında, toplam ihracatın artmasına paralel olarak, Sırbistan ve Karadağ'a olan ihracat da artmıştır. Bu ülkenin toplam ihracat içindeki payı yüzde 22'ye çıkmıştır. Buna karşın Almanya'ya olan ihracat bir önceki yıla göre yüzde 7,3 azalmıştır. Aynı zamanda toplam ihracat içindeki payı 2,5 puan azalmış ve yüzde 16 olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracattaki artışa karşın Yunanistan, İtalya ve Slovenya'ya olan ihracat azalma kaydetmiştir. ABD'ye olan ihracat yüzde 65 artarak 117 milyon dolara ulaşmıştır.

1998 yılında gerçekleşen 280 milyon dolar ihracat ve toplam ihracat içinde yüzde 21,4'lük payla Almanya ilk sırada yer almıştır. Sırbistan-Karadağ'a olan ihracat mutlak olarak gerilemiştir. Bu ülkenin toplam ihracat içindeki payı yüzde 22'den yüzde 18'e düşmüştür. Yunanistan'a yapılan ihracat azalırken, İtalya ve ABD'ye ihracat artış kaydetmiştir. 1998'de toplam ihracatın yüzde 62'si gelişmiş ülkelere yapılırken yüzde 27'si eski Yugoslavya ülkeleriyle gerçekleştirilmiştir⁸⁸.

⁸⁸ Kikerkova, **A.g.e.**, s.8.

1999 yılında, Makedonya'nın gelişmiş ülkelere ihracatı devam etmiş ve Makedonya için büyük önem arz eden Avrupa Birliği'ne ihracat 2,5 puan artmış ve toplam ihracat içindeki payı yüzde 42'ye yükselmiştir⁸⁹. AB içinde en fazla ihracat yapılan Almanya'dır. Bu ülkeye olan ihracat gerilerken, toplam ihracatın azalması sonucunda Almanya'nın toplam ihracat içindeki payı değişmemiştir. Sırbistan-Karadağ'ın toplam ihracat içindeki payı artarken, İtalya ve ABD'nin payları azalmıştır.

Yugoslavya geleneksel olarak Makedonya'nın en büyük ticaret ortağı olmuştur. Ekim 2002'de Yugoslavya'daki rejim değişikliğinin ardından ihracatta gerçekleşen yüzde 31'lik artış Makedonya'nın Yugoslav pazarına dönüşünü yansıtmaktadır. 2000 yılının ilk yarısından 2002 yılının sonuna kadar, Yugoslavya Makedonya'nın en büyük ihracat pazarı olarak Almanya'nın yerini almıştır⁹⁰. 2002'de toplam ihracat içinde gelişmiş ülkelere olan ihracat yüzde 55'e gerilemiştir. 2002 yılında en büyük artış yüzde 15,6 ile Yunanistan'a gerçekleştirilen ihracatta kaydedilmiştir.

2003 yılında Makedonya ürünlerinin AB'ye ihracatı yüzde 30,7 oranında artmıştır. AB, Makedonya ihracatının yüzde 57'sini oluşturmuştur. Eski Yugoslavya Cumhuriyet'lerine olan ihracat yüzde 11,4 artmasına karşın, toplam ihracat içindeki payı 2,8 puan azalmıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine⁹¹ ihracat yüzde 15,5 oranında artmıştır⁹².

2003'te Makedonya'nın en büyük dış ticaret partneri, 278 milyon ihracat ve toplam ihracat içinde yüzde 20,4'lük payla Almanya olmuştur. İkinci sırada yüzde 20'lik payla Sırbistan-Karadağ yer alırken, bunları Yunanistan, ABD ve İtalya izlemiştir. İlk 5 sırada yer alan ülkelere ihracatın artması, Makedonya ihracatçılarının dış pazarlarda rekabet gücünün artığının bir ifadesidir. Ancak ihracatın yüzde 70'e yakın bir kısmı bu beş ülke ile sınırlı kalmaktadır. Bu ise ülkeyi dışarıya karşı birkaç ülkeye bağlamaktadır.

⁸⁹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1999, **A.g.e.**, s.55-56.

⁹⁰ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.19.

⁹¹ Bu gruba eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri de girmektedir.

⁹² Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2003, **A.g.e.**, s.70.

Tablo-30 İhracatın Ülkelere Göre Dağılımı (1996-2003)

(Milyon dolar)

İhracattaki Sıralama								Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
96	97	98	99	00	01	02	03									
02	02	01	02	02	02	02	01	Almanya	214,61	199,01	280,65	254,33	257,49	238,74	234,00	278,35
01	01	02	01	01	01	01	02	Sırbistan-Karadağ	245,84	273,55	240,04	254,48	335,10	267,01	246,38	273,80
03	04	05	04	05	03	03	03	Yunanistan	102,41	98,98	83,16	85,86	84,11	101,13	116,95	179,81
06	07	04	05	04	05	04	04	İtalya	51,42	43,66	91,96	77,62	90,77	91,20	81,87	95,37
05	03	03	03	03	04	05	05	ABD	70,72	117,05	173,96	136,10	165,65	99,44	77,40	72,79
07	08	07	07	07	07	07	08	Hollanda	47,93	42,06	43,72	40,46	36,01	45,41	44,71	46,79
10	09	06	06	06	06	06	06	Hırvatistan	34,04	39,29	54,01	48,99	47,69	58,49	59,08	66,10
11	05	10	11	08	08	08	15	İsviçre	33,11	70,73	36,81	22,17	35,17	35,84	26,96	19,28
13	12	12	09	09	09	09	09	İngiltere	30,64	31,94	24,17	27,50	27,24	26,69	28,91	35,10
04	06	09	08	11	11	12	13	Slovenya	82,12	58,93	41,32	34,00	26,42	20,98	21,66	21,29
09	10	08	10	10	12	11	11	Bulgaristan	38,23	35,27	42,47	26,11	26,94	20,80	21,78	25,83
30	20	20	18	16	10	14	14	İspanya	0,62	6,23	6,63	8,75	13,24	21,45	14,58	21,28
16	15	13	12	13	13	13	12	Bosna ve Hersek	18,12	20,98	19,64	19,38	23,20	16,28	18,31	23,75
08	13	11	15	18	15	15	18	Rusya	38,61	26,57	26,10	15,08	10,35	13,94	14,43	13,74
17	18	19	13	12	18	17	19	Belçika	9,26	10,51	8,96	17,18	23,88	7,49	10,36	9,64
18	21	14	17	15	14	10	07	Fransa	6,04	5,79	17,66	12,67	14,94	15,96	24,79	54,73
12	11	16	16	17	16	16	16	Arnavutluk	32,60	34,03	13,30	15,00	12,83	10,02	13,87	17,42
15	14	18	19	19	17	18	10	Türkiye	18,17	24,30	9,12	8,38	10,31	8,59	8,46	32,81
14	16	17	20	20	19	19	20	Avusturya	20,38	18,43	9,85	5,95	10,24	6,24	6,50	7,68
								Toplam 1:	1094,8	1157,3	1223,5	1110,0	1251,5	1105,7	1071	1295,5
								Diğer Ülkeler:	52,57	79,5	87,15	81,26	71,04	51,81	44,53	67,69
								Toplam 2:	1147,4	1236,8	1310,6	1191,2	1322,6	1157,5	1115,5	1363,2

Kaynaklar: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu,
Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası

1.2.4. İthalatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı

1996 yılında, ithalat bir önceki yıla göre yüzde 5,3 azalmış ve 1627 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı ürün bazında analiz ettiğimizde, toplam ithalat içinde yüzde 22,3'le tüketim malları ithalatı ilk sırada yer almıştır. Gıda ürünleri, içecek ve tütün gibi tüketim maddelerinin toplam ithalat içindeki payı yüzde 30,3⁹³ seviyelerinde seyretmiştir.

Tablo-31 İthalatın Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı
(1996-2003)

(Milyon dolar)

ÜRÜNLER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Gıda Ürünleri	173,37	213,77	93,72	97,48	103,32	109,55	113,27	128,46
İçecekler ve Tütün	218,25	243,14	255,94	212,18	211,57	194,00	246,50	270,62
Yakıt Dışındaki Hammaddeler	17,42	19,75	25,90	32,24	22,63	18,07	17,99	24,20
Yakıtlar ve yağlar	77,07	69,18	67,28	56,53	54,47	47,07	50,05	60,00
Kimyasallar	148,48	197,04	162,59	162,43	289,79	234,24	263,22	321,99
Sanayi Ürünleri	171,17	192,15	203,37	184,39	188,49	172,40	211,71	254,71
Makine ve Ulaşım Ekipman	306,96	343,77	278,15	272,73	270,16	206,97	264,80	332,82
Tüketim Malları	362,98	302,04	366,12	355,31	409,80	283,31	407,97	433,41
Toplam İthalat	1626,9	1778,5	1914,6	1776,1	2093,9	1693,6	1995,1	2299,9

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

1997 yılında, makine ve ulaşım ekipman ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 12 artarak 343,77 milyon dolar ile ilk sırada yer almıştır. Toplam ithalat içindeki payı yüzde 19,3'e çıkmıştır. Tüketim malları ithalatın toplam ithalat

⁹³ Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, 1997 Yılı Raporu s.3

içindeki payı 5 puan azalarak yüzde 17'ye gerilemiştir. 1997 yılında sanayi ürünleri, kimyasallar, içecekler ve tütün ile gıda maddelerini ithalatında artış görülmüştür. 1998 yılında toplam ithalat içinde üretim malzemelerinin payı yüzde 64,9 olarak gerçekleşmiştir⁹⁴. Tüketim malları ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 22 artarak 366,12 milyon dolara ulaşmıştır. Bu ürün grubunun toplam ithalat içindeki payı yüzde 19,1'e çıktığı görülmektedir. Bunları, makine ve ulaşım ekipmanı (% 14,5), içecek ve tütün (% 13,4) ve sanayi ürünleri (% 10,6) izlemiştir.

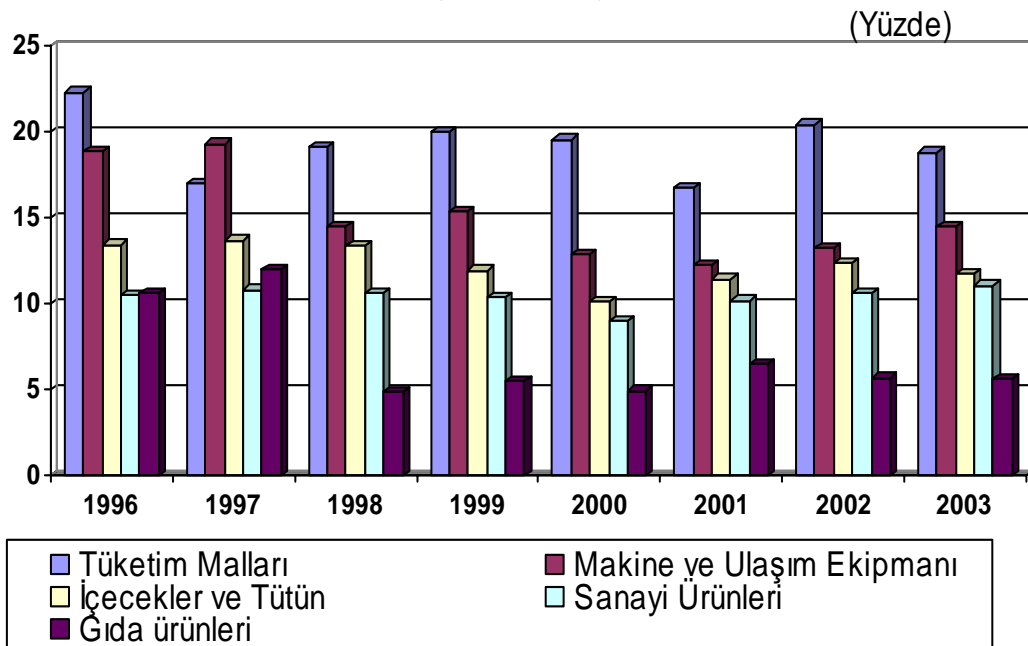
1999 yılında sanayi ürün ithalatının yüzde 10 azalması, üretim malzemeleri ithalatının toplam ithalat içindeki payının yüzde 63'e⁹⁵ gerilemesinde etkili olmuştur. Makine ve ulaşım ekipman ithalatı bir önceki yıla göre azalmasına rağmen, toplam ithalat içindeki payı yüzde 15,4'e arttığı gözlenmiştir. Toplam ithalattaki azalmanın etkisiyle önemli ürünlerin ithallerinde düşüş yaşanırken, gıda ürünleri ithalatı hem mutlak olarak artmış hem de toplam ithalat içindeki payı yüzde 5,5'e çıkmıştır.

2000 yılında, ithalat bir önceki yıla göre yüzde 17,9 artmış ve 2.094 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tüketim malları ithalatının, toplam ithalat artış hızının altında kalmasının etkisiyle bu ürün grubunun toplam ithalat içindeki payı yüzde 19,5'e gerilemiştir. 2000 yılında en büyük artış, kimyasallar ithalatında (% 78) görülmüştür. Kimyasallar ithalatının toplam ithalat içindeki payı 5 puan artı göstermiş ve yüzde 13,8 olarak gerçekleşmiştir.

⁹⁴ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1998, **A.g.e.**, s.58-59.

⁹⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1999, **A.g.e.**, s.55.

Grafik-22 Ürünlerin Toplam İthalat İçindeki Payları
(1996-2003)

Siyasi istikrarsızlık nedeniyle 2001 yılında toplam ithalat yüzde 19 azalmış ve 1693,6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalattaki bu düşüş, gıda ürünleri ithalatı dışında bütün ürünlerde görülmüştür. Tüketim malları ithalatı toplam ithalat içinde ilk sırada yer almasına rağmen toplam ithalat içindeki payı yüzde 19,6'dan yüzde 16,7'ye gerilemiştir. Diğer ürünlerin toplam ithalat içindeki paylarında çok büyük bir değişiklik yaşanmamıştır.

2002 yılında, makine ve ulaşım ekipmanı, sanayi ürünleri ve kimyasal ithalatındaki artışa rağmen üretim malzemeleri ithalatının toplam ithalat içindeki payı 3,4 puan düşerek yüzde 63⁹⁶ olarak gerçekleşmiştir. Tüketim malları ithalatı yüzde 44 oranında bir artış göstermiş ve toplam ithalat içindeki payı yüzde 20,4olatak gerçekleşmiştir.

2003 yılında toplam ithalat yüzde 15,3 artış gösterip 2299,9 milyon dolara ulaşmıştır. Ürün bazında analiz edildiğinde bütün önemli ürünlerde artış kaydedilmiştir. İthalatı en fazla artan ürün yüzde 9 ile makine ve ulaşım

⁹⁶ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2002, **A.g.e.**, s.66.

ekipmanı olmuştur. Tüketim malları ithalatın toplam ithalat içindeki payı azalmasına karşın 2003 yılında da ithal edilen en önemli ürün olmuştur.

1.2.5. İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

Makedonya ithalatı ürün gruplarına göre incelendiğinde, 1996 yılında toplam ithalatın yüzde 55,6'sı üretim malzemeleri oluşturmaktadır. Tüketim mallarının toplam ithalat içindeki payı yüzde 30,3, sermaye mallarının payı yüzde 13,4 seviyelerinde seyretmiştir. 1999 yılında toplam ithalatın gerilemesi sonucunda bütün ürün gruplarında düşüş görülmüştür. 1999'da sanayi üretimindeki düşüş nedeniyle, üretim malzemeleri ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 1,8 oranında azalmıştır⁹⁷. Aynı yıl 1.776 milyar dolarlık toplam ithalatın geri kalan yüzde 22,7'sini tüketim maddeleri ve yüzde 12,9'unu sermaye malları oluşturmuştur.

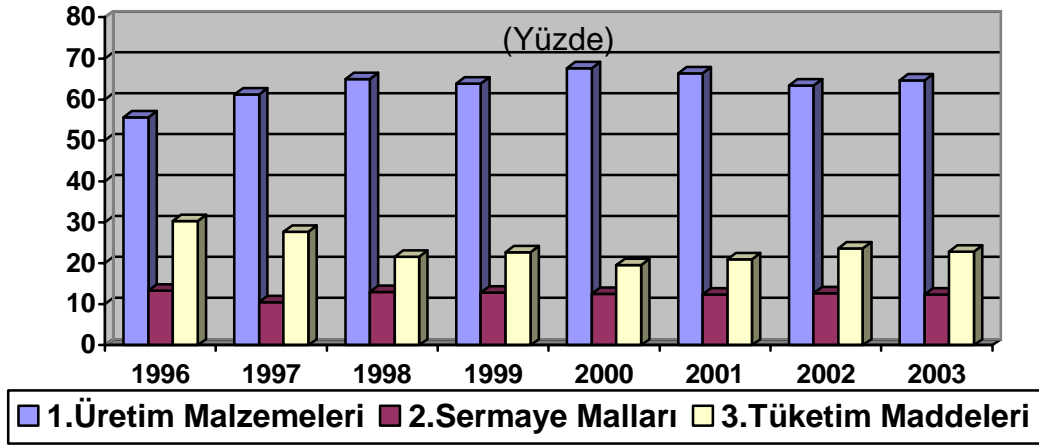
Tablo-32 İthalatın Ürün Gruplarına Göre Dağılımı (1996-2003)
(Milyon dolar)

ÜRÜN GRUPLARI	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
TOPLAM	1626,9	1778,5	1914,6	1776,1	2093,7	1693,6	1995,1	2299,9
Ara Malları	904,6	1087,6	1242,2	1135,0	1416,3	1124,3	1266,0	1486,9
Sermaye Malları	218,0	188,52	248,4	228,7	263,3	209,3	253,9	285,4
Tüketim Malları	492,6	491,6	412,5	404,1	408,7	355,4	471,2	524,9

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

⁹⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 1999, **A.g.e.**, s.55.

Grafik-23 Ürün Gruplarını Toplam İthalat İçindeki Payları
(1996-2003)

Ülkede, milliyetçilik ayaklanması etkisiyle 2001 yılında ithalat bir önceki yıla göre yüzde 19 oranında azalmıştır. Üretim malzemeleri ithalatı yüzde 66,4'lük payla, Makedonya'nın en çok ithal ettiği ürün grubudur. Tüketim maddeleri ithalatındaki azalma, toplam ithalat düşüş oranının altında kaldığı için, bu ürün grubunun toplam ithalat içindeki payı 1,5 puan artarak yüzde 21 olarak gerçekleşmiştir. Sermaye malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı % 12,4'te kalmıştır.

2003 yılında, ithalatın en büyük ürün grubu olan üretim malzemeleri ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 17,5 oranında artmış ve 1.486,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Üretim malzemeleri ithalatı 2003 yılında, tek başına Makedonya'nın toplam ihracatı olan 1363,2 milyar doları aşmıştır. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, Makedonya tamamlanmamış mal ve hammadde ithalatında dışarıya karşı bağlanmış durumdadır⁹⁸.

Tüketim maddeleri ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 21 seviyelerinde seyrederken bu oran 1996 yılında yüzde 30,3'tü. Sermaye malları ithalatı 2002'ye göre yüzde 12 oranında artmasına karşın toplam ithalat içindeki payı 0,2 puan gerileyerek yüzde 12,4'e düşmüştür. Geçiş dönemini başarıyla tamamlamış ülkelerde bu oran yüzde 25-30 arasında değişmektedir⁹⁹.

⁹⁸ Kikerkova, A.g.e., s.5.

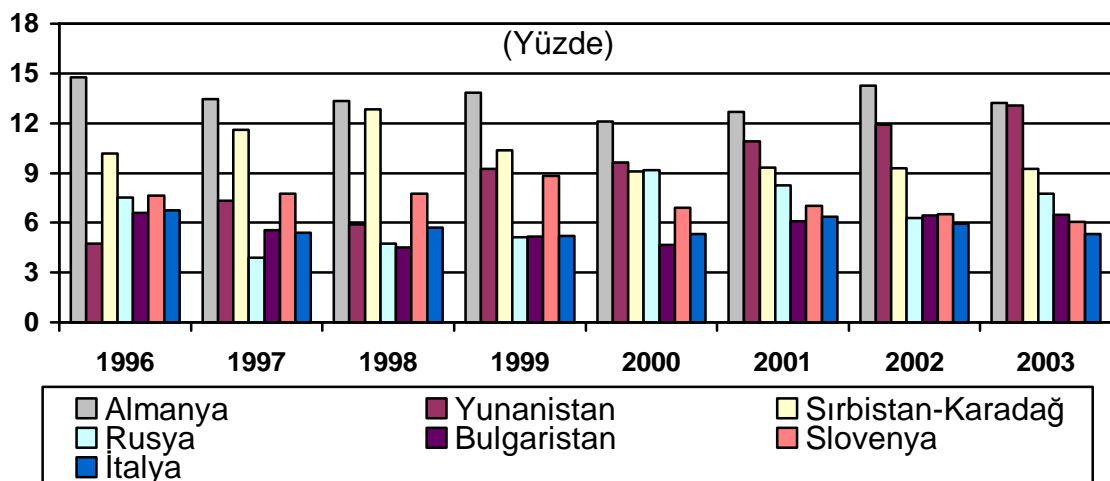
⁹⁹ Aynı, s.4.

1.2.6. İthalatın Ükelere Göre Dağılımı

Makedonya'nın ülkelere göre ithalatı incelendiğinde, ihracat gibi ithalatın da yüzde 60'a yakın kısmı beş-altı ülke ile gerçekleştiği görülmektedir.

1996 yılında 240 milyon dolar ve yüzde 14,7'lik payla Almanya, Makedonya'nın ithalatta en önemli partneri olmuştur. Almanya'yı, Sırbistan-Karadağ (% 10,2), Slovenya (%7,6) ve Rusya (%7,5) takip etmiştir.

Grafik-24 Ülkelerin Toplam İthalat İçindeki Payları
(1996-2003)

1997 yılında, toplam ithalattaki artışa rağmen, Almanya'ya olan ithalat mutlak olarak değişmemiş ancak bu ülkenin toplam ithalat içindeki payı yüzde 13,4'e gerilemiştir. Sırbistan-Karadağ (% 11,6) ve Slovenya (% 7,7), ithalatta ikinci ve üçüncü sırada yer almıştır. 07.10.1996 tarihinde Sırbistan-Karadağ ile yürürlüğe giren STA'nın etkisiyle bu ülkeyle ithalat yüzde 24,4 artış gösterip 206 milyon dolara ulaşmıştır. Yunanistan'dan olan ithalat yüzde 68 gibi çok yüksek bir oranda artmıştır. Bununla birlikte Yunanistan'ın toplam ithalat içindeki payı yüzde 4'ten yüzde 7'ye çıkmıştır.

1998 yılında toplam ithalattaki artışa karşın, Yunanistan ve Bulgaristan ile ithalat azalma eğilimi göstermiştir. Bu iki ülkenin toplam ithalat içindeki payları sırasıyla yüzde 5,9 ve yüzde 4,5 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında en büyük artış yüzde 30 ile Rusya'yla gerçekleştirilen ithalatta kaydedilmiştir. 1998'de

ithalatın ortalama artış oranından daha hızlı arttığı diğer ülkeler sırasıyla, Sırbistan-Karadağ, Rusya, Slovenya ve İtalya'dır. 1999 yılında toplam ithalat yüzde 7,2 azalmıştır. Almanya'ya olan ithalat mutlak olarak azalmasına karşın, toplam ithalat içindeki payı 0,5 puan artarak yüzde 13,8'e yükselmiştir. Kosova krizi nedeniyle Sırbistan-Karadağ ile ithalatı yüzde 25 azalmış ve 183,85 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkenin toplam ithalat içindeki payı yüzde 12,8'den yüzde 10,3'e gerilemiştir. Yunanistan, yüzde 9,3'lük payla sıralamada beşincilikten üçüncülüğe yükselmiştir.

2000 yılında en büyük artış, yüzde 110'la Rusya'dan yapılan ithalatta kaydedilmiştir. Rusya'nın toplam ithalat içindeki payı 4 puan artarak yüzde 9,1'e yükselmiştir. Almanya, toplam ithalat içinde yüzde 12'lik payla, ithalatta birinci ülke olma özelliğini devam ettirmiştir. Ukrayna ile ithalat bir önceki yıla göre yüzde 80 artmış ve 205 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ukrayna toplam ithalat içinde yüzde 9,7'lik payla, ikinci sırada yer almıştır. İki ülke arasındaki ticarete, Makedonya'nın Ukrayna'dan demir ve çelik endüstrisi için ithal ettiği hammaddeler hakim durumdadır¹⁰⁰.

2000 yılında Türkiye ve Bulgaristan ile Serbest Ticaret Alışmalarının yürürlüğe girmiştir. Ancak bu ülkeler ile olan ithalatta pek bir değişiklik yaşanmamıştır. Hem Türkiye hem de Bulgaristan'ın toplam ithalat içindeki paylarında azalma kaydedilmiştir. 2001'de ithalat bir önceki yıla göre yüzde 19 azalmıştır. Ülkeler bazında, toplam ithal içinde yüzde 12,7 ile Almanya ilk sırada yer almıştır. Yunanistan yüzde 10,9'la ikinci sırada, Sırbistan-Karadağ yüzde 9,3'le üçüncü sırada yer almıştır. Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ithalat, bir önceki yıla göre 4,3 puan artmış ve yüzde 42,4 olarak gerçekleşmiştir¹⁰¹.

2002 yılında Makedonya'nın ilk on ülke ile ticaret hacmi incelendiğinde, Sırbistan-Karadağ, ABD ve Hırvatistan ile dış ticaret fazlası verdiği göze çarpmaktadır¹⁰². 2002 yılında en fazla artış yüzde 32,7 ile Almanya'dan gerçekleştirilen ithalatta gözlemlenmiştir. Almanya toplam ithalattan yüzde 14,3'lük pay alırken, bunu yüzde 11,9'la Yunanistan ve yüzde 9,3'le Sırbistan-Karadağ izlemiştir.

¹⁰⁰ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.20.

¹⁰¹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.65.

¹⁰² Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2002, **A.g.e.**, s.68.

2003 yılı Ocak-Aralık döneminde bölgeler bazında ithalat incelendiğinde, toplam ithalatın yüzde 43,7'si Avrupa Birliği'yle gerçekleşmiştir. Bunun dışında, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ve eski Sovyetler Cumhuriyetleri toplam ithalattan yüzde 22,5 pay almışlardır¹⁰³. 2003 yılında da toplam ithalat içinde yüzde 13,2'lik payla Almanya birinci sırada yer almıştır. Almanya'yı yüzde 13'lük payla Yunanistan izlemiştir. En büyük artış yüzde 41,6'yla Rusya'ya gerçekleştirilen ithalatta yaşanmıştır. Rusya yüzde 7,7'lik payla sıralamada Makedonya ithalatında dördüncü ülkeye yükselmiştir. Sırbistan-Karadağ'dan olan ithalat bir önceki yıla göre yüzde 15 artmıştır. Toplam ihracatın da yüzde 15 artması, bu ülkenin toplam ithalat içindeki payının değişmemesine neden olmuştur.

¹⁰³ Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu, **Raporlar Serisi**, 2004, s.4.

Tablo-33 İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (1996-2003)

(Milyon dolar)

İthalattaki Sıralama								Ülkeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
96	97	98	99	00	01	02	03									
01	01	01	01	01	01	01	01	Almanya	239,94	239,02	255,17	245,87	253,28	214,96	284,73	303,87
07	04	05	03	03	02	02	02	Yunanistan	77,43	130,06	112,88	164,55	201,60	184,63	237,88	300,21
02	02	02	02	05	03	03	03	Sırbistan-	165,60	206,02	245,56	183,85	190,36	158,02	185,19	212,63
04	10	08	08	04	04	06	04	Rusya	122,33	69,21	90,89	91,23	191,88	139,71	125,37	177,83
06	05	09	07	08	07	05	05	Bulgaristan	107,45	99,02	86,28	91,63	97,64	103,33	128,48	148,98
03	03	03	04	06	05	04	06	Slovenya	124,28	137,56	148,67	156,70	144,18	118,91	129,67	138,94
05	06	06	06	07	06	07	07	İtalya	109,84	96,03	109,13	92,68	111,12	107,83	118,59	122,57
14	07	04	05	02	08	08	08	Ukrayna	31,38	92,04	119,55	114,79	205,77	86,20	72,75	87,49
08	08	07	10	09	09	10	11	ABD	67,84	83,43	101,64	54,74	83,08	51,61	58,71	56,26
10	14	14	13	14	14	13	13	Fransa	48,65	36,71	36,59	40,37	38,61	30,30	53,06	51,46
12	13	13	14	12	12	14	14	Hollanda	39,83	40,38	42,93	39,49	45,33	45,75	51,86	49,13
11	11	12	11	11	10	09	09	Türkiye	44,27	49,52	51,19	53,67	52,43	46,61	59,26	78,79
09	09	10	09	10	11	11	10	Hırvatistan	48,90	69,45	64,58	62,22	57,86	46,39	55,23	63,54
13	12	11	12	13	13	12	12	Avusturya	38,17	43,78	53,53	44,53	41,71	43,88	53,31	56,18
19	17	16	19	17	19	16	17	Macaristan	18,50	23,19	29,37	20,02	31,44	17,43	28,70	29,14
16	18	15	15	15	15	15	16	İngiltere	22,50	23,15	30,32	33,55	32,04	26,25	32,78	38,62
22	26	19	17	20	21	21	19	Polonya	14,22	11,69	22,18	22,56	20,85	15,40	21,78	26,42
31	30	33	25	23	18	18	15	Çin	3,52	5,72	7,03	10,90	13,46	18,61	24,47	48,28
15	16	17	18	18	16	17	18	İsviçre	23,22	24,02	27,47	22,13	26,70	23,25	28,27	27,13
27	27	30	29	27	26	25	20	İspanya	7,80	8,55	7,62	7,48	11,27	9,91	12,67	24,54
								Toplam 1:	1347,87	1480	1634,9	1545,4	1839,3	1479,0	1750,0	2017,4
								Diğer Ülkeler:	279,05	298,51	279,7	230,67	254,53	214,53	245,07	282,45
								Toplam 2:	1626,92	1778,5	1914,6	1776,1	2093,8	1693,6	1995,1	2299,9

Kaynaklar: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu,
Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası

1.2.7. Ödemeler Bilançosu

Daha önce de tanıdığımız ödemeler bilançosu özette; ülkelerin birbirleri ile olan ticari ilişkilerinden doğan ekonomik işlemlerin belirli bir düzen içerisinde izlenmesidir. Makedonya Cumhuriyeti'nin ödemeler bilançosunu incelerken, ödemeler bilançosunu iki temel hesabı olan, cari hesap ile sermaye ve yatırım hesabı analiz edilecektir.

Tablo-34 Ödemeler Bilançosu (1996-2003)

(Milyon dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Cari Hesap	-505,2	-441	-358,5	-121,7	-147	-249,3	-407,6	-278,7
Mal Ticareti	-480	-541	-604	-585	-765	-532	-850	-852
Uluslararası Hizmetler	-156,2	-137,7	-59,8	41,9	48,7	-19,2	-24,6	-2,6
Karşılıksız Transferler	182,3	292,6	350,2	463,7	614,9	342,6	498,4	607,9
Diğer Gelirler	-51,3	-54,9	-44,9	-42,3	-45,6	-40,7	-31,4	-32,0
Sermaye ve Yatırım Hesabı	318,2	341,8	285,1	-127,3	10,5	241,2	383,3	212,6
Sermaye Hesabı	0,0	0,0	-1,8	0,0	0,3	1,3	8,3	-6,7
Yatırım Hesabı	318,2	341,8	286,9	-127,3	10,2	239,9	378,0	219,3
Doğrudan Yatırım	11,2	30,0	127,7	32,4	175,1	440,7	77,7	94,3
Portföy Yatırım	0,3	2,1	0,4	0,0	-0,1	0,4	0,3	3,4
Diğer Yatırımlar	300,8	313,1	212,1	-16,4	99,6	-124,1	169,4	170,8
Resmi Rezervler	5,9	-3,8	-53,3	-143,3	-264,5	-77,0	130,6	-49,1

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

1.2.7.1. Cari İşlemler Hesabı

Cari işlemler hesabı, ödemeler bilançosunun en önemli hesabı olup ülkenin ihraç ve ithal ettiği mal ve hizmetler kaydedilir. Cari işlemler hesabı;

- Mal Ticaret Hesabı,
- Uluslararası Hizmet Hesabı (Diğer Mal ve Hizmet Gelir ve Giderleri),
- Özel Karşılıksız Transferler Hesabı olarak üç alt hesaba ayrılır¹⁰⁴.

Makedonya Cumhuriyeti, bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından 1995 yılına kadar (1992 yılı hariç), cari işlemler hesabı açık vermiştir. Cari açık 1996 yılında da devam etmiştir. 1996 yılında dış ticaret hesabı 480 milyon dolar açık vermiş ve bunun doğal sonucu olarak cari işlemler hesabı 505,2 milyon dolar açıkla kapanmıştır. 1997 yılında, dış ticaret açığı 541 milyon dolara ulaşmasına karşın, cari açık 441 milyon dolara gerilemiştir. Karşılıksız transferler hesabı bir önceki yıla göre yüzde 60 oranında artış gösterip 292,6 milyon dolara ulaşmıştır. Karşılıksız transferlerdeki bu artış cari açığın artmasını frenlemiştir.

1998 yılında, dış ticaret açığı artmaya devam etmiş ve yıl sonunda 604 milyon dolara ulaşmıştır. Uluslararası hizmet hesabındaki açık, bir önceki yıla göre yüzde 57 azalmış ve 59,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Karşılıksız transferler de 292 milyon dolardan 350 milyon dolara ulaşmıştır. Uluslararası hizmet hesabında ve karşılıksız transferler hesabındaki bu olumlu gelişmeler cari açığın, dış ticaret açığındaki artışa rağmen 358,5 milyon dolara gerilemesinde etkili olmuştur.

1999 yılında cari işlemler hesabındaki açığın tamamı, dış ticaret hesabının 580 milyon dolar açık vermesinden kaynaklanmıştır. Uluslararası hizmetler hesabının, eksi bakiyeden çıkıp ilk defa 42 milyon dolar fazla vermesi ve karşılıksız transferlerin 463,7 milyon dolara yükselmesi, cari açığın 358 milyon dolardan 121 milyon dolara gerilemesinde etkili olmuştur. 2000 yılında karşılıksız transferler bir önceki yıla göre yüzde 32,6 artarak 614,9 milyon

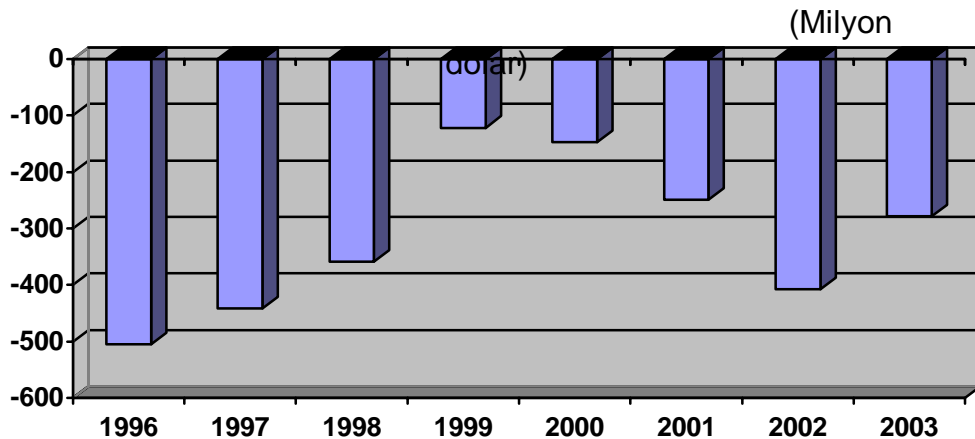
¹⁰⁴ S. Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, (Altıncı Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. 1999), s.511.

dolara ulaşmıştır. Uluslararası hizmetler hesabı yıl sonunda 48,7 milyon dolarlık artı bakiye vermiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen, dış ticaret açığı yüzde 30,8 artarak 765 milyon dolara ulaşması, cari açığı 121 milyon dolardan 147 milyon dolara artırmıştır.

2001 yılında, dış ticaret açığındaki düşüşe rağmen, cari işlemler açığı bir önceki yıla göre yüzde 69,4 artmış ve 249,3 milyon dolara eksi bakiyeye kapanmıştır. Cari açığındaki artış, uluslararası hizmetler hesabının tekrar eksi bakiye vermesi ve ülkedeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle karşılıksız transferlerin 342,6 milyon dolara gerilemesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. 2002'de dış ticaret hacminde artış görünmüştür. Ancak ticaret hacmindeki bu artış ithalattaki artıştan kaynaklanmıştır¹⁰⁵. Dış ticaret açığı yüzde 60 artarak 850 milyon gerçekleşmiş, bunun sonucunda cari işlemler açığı 407,6 milyon dolar açıkla kapanmıştır.

2003 yılında, Makedonya 2001'deki güvenlik krizini atlattı ve ekonomi iyileşmeye başlamıştır. İhracat artışı, ithalat artış hızının altında kalmış ve dış ticaret açığı 2 milyon dolar artarak 852 milyon dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığındaki artışa rağmen, 2003 yılında karşılıksız transferlerin 498,4'den 607,9 milyon dolara çıkması ve uluslararası hizmetler hesabındaki açığın 2,6 milyon dolara düşmesi, cari işlemler hesabındaki açığın 278,7 milyon dolara gerilemesinde etkili olmuştur.

Grafik-25 Cari İşlemler Dengesi (1996-2003)

¹⁰⁵ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2002, **A.g.e.**, s.64.

1996-2003 döneminde, Makedonya'da cari işlemler hesabı devamlı açıkla kapanmış, dolayısıyla Makedonya devamlı olarak net yabancı sermaye ithalatçısı olmuştur. Diğer bir deyişle, Makedonya büyük ölçüde dışarıya borçlanarak cari işlemler dengesi açığını kapatmıştır. Cari işlemler hesabındaki dengesizlik, incelenen dönemde büyük ölçüde dış ticaret açığından kaynaklanmıştır.

1.2.7.2. Sermaye ve Yatırım Hesabı

Sermaye hesabı, kamu ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen sermaye hareketlerini kapsar. Genelde ülke vatandaşlarının diğer ülkelerde yaptıkları reel yatırımlar ile ülke dışına çıkarılan mali kaynaklardan oluşur. Ülkenin kendisine ait olmayan sermayeyi kullanması sermaye ithali olup, alacaklı bir hesaptır. Hesaptaki artış lehte, azalış aleyhte bir gelişmeyi gösterir¹⁰⁶.

Makedonya Cumhuriyeti ödemeler bilançosunun ikinci ana hesabı olan yatırım hesabı;

- doğrudan yatırım,
- portföy yatırım,
- diğer yatırımlar,
- resmi rezervler Hesabı olarak dört alt hesap içinde ele alınmıştır.

Sermaye ve yatırım hesabı 1996 yılında 318,2 milyon dolara yükselmiştir. Sermaye ve yatırım hesabındaki bu artış, yatırım hesabındaki diğer yatırımlardan kaynaklanmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar 11,2 milyon dolar gerçekleşmiştir. 1997 yılında sermaye ve yatırım hesabı bir önceki yıla göre yüzde 7 artmış ve 341,8 milyon dolar artı bakiyeye kapanmıştır. 1998 yılında doğrudan yabancı yatırımların yüzde 326 artmasına karşın, diğer yatırımların 212 milyon dolara gerilemesi ve resmi rezervlerin azalması, sermaye ve yatırım hesabının 285 milyon dolara gerilemesinde etkili olmuştur. 1999 yılında

¹⁰⁶ Karluk, **Uluslararası Ekonomi...**, s.365.

sermaye ve yatırım hesabı, Kosova'daki silahlı çatışmaların da etkisiyle 127,3 milyon dolar eksi bakiye vermiştir.

Kullanılan yabancı kredilerin kesilmesi, diğer yatırımların eksi değer almasına neden olmuştur. Yabancı yatırımcılar için bölgenin riskli hale gelmesi, doğrudan yatırımların yüzde 78,6 azalmasında etkili olmuştur. Yatırım hesabı 1999 yılındaki eksi değer ardından 2000 yılında, 10 milyon dolar artı bakiye vermiştir. Doğrudan ve diğer yatırımlarda artış gözlemlenirken, yatırım hesabının cari açığı kapatamaması, ülkeden döviz çıkışına neden olmuş ve resmi rezervlerdeki alacak hesabı 264,5 milyon dolara çıkmıştır.

2001 yılında ülkeye büyük ölçüde döviz girişi yaşanmış¹⁰⁷, sermaye ve yatırım hesabı 10,5 milyondan 241,2 milyona ulaşmıştır. Bu artış, doğrudan yatırımlardaki yüzde 150'lik artış ve ülkeye döviz girişlerinin resmi rezervlerdeki açığı kapatmasına bağlanmıştır. 2001'de ülkedeki ekonomik kriz, bağlanan ticari kredilerin iptal edilmesine neden olmuştur¹⁰⁸. Bunun sonucunda diğere yatırımlar hesabı 124 milyon dolar eksi bakiyeye kapanmıştır.

2001'deki silahlı çatışmalar 2002 yılında doğrudan yatırımları olumsuz etkilemiş ve 440,7 milyondan 77,7 milyona gerilemiştir. Diğer yatırımlardaki artış ve ülkeye döviz girişlerinin yaşanması, hem diğer yatırımlar hesabını hem de resmi rezervler hesabının artı bakiyeye kapanmasına neden olmuştur. Bu olumlu gelişmelerin ardından 2002 yılında sermaye ve yatırım hesabı yüzde 59 artmış ve 383,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye ve yatırım hesabı 2003 yılında 212,6 milyona gerilemiştir. Bu, ülkeden döviz çıkışı nedeniyle resmi rezervlerdeki azalmadan kaynaklanmıştır. 2003 yılında net ticari kredi girişleri yaşanırken, doğrudan yabancı yatırımlar 16,5 milyona artış kaydedip 94,3 milyona ulaşmıştır¹⁰⁹. Bununla beraber portföy yatırımlarında da olumlu gelişmeler yaşanmış ve 0,3 milyondan 3,4 milyona yükselmiştir.

¹⁰⁷ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2001, **A.g.e.**, s.60.

¹⁰⁸ **Aynı**, s.62.

¹⁰⁹ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM), 2003, **A.g.e.**, s.68.

1996-2003 döneminde Makedonya'nın sermaye ve yatırım hesabı 1999 yılı dışında olumlu bakiye vermiştir. Bunu sebebi diğer yatırımlarda (ticari kredilerde) ve doğrudan yatırımlarda yaşanan artışlardır.

Tablo-35 Ödemeler Dengesi (1996-2003)

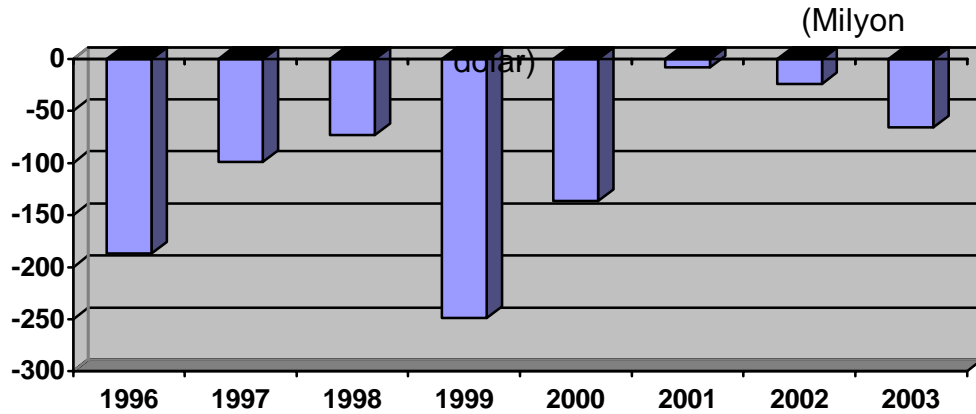
(Milyon dolar)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Cari Hesap	-505,2	-441	-358,5	-121,7	-147	-249,3	-407,6	-278,7
Sermaye ve Yatırım Hesabı	318,2	341,8	285,1	-127,3	10,5	241,2	383,3	212,6
Ödemeler Bilançosu Dengesi	-187,0	-99,2	-73,4	-249,0	-136,5	-8,1	-24,3	-66,1

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

1996-2003 döneminde ödemeler bilançosu sürekli açık vermiştir. 1996 yılında cari işlemler hesabı 505,2 milyon dolarlık açıkla kapanmıştır. Açığın 318,2 milyon dolarlık kısmı ülkeye sermaye girişleri ile finanse edilmiş ve bilanço 187 milyon dolar eksi bakiye vermiştir. Alman Markına bağlı olarak sabit kur politikası uygulanan Makedonya'da, artan cari açık ve dış ticaret açığı nedeniyle 1997 yaz aylarında yüzde 16 oranında devalüasyon yapılmıştır¹¹⁰. Yapılan devalüasyona rağmen 1998 yılında dış ticaret dengesi 604 milyon dolara açık vermiştir. Cari açık 358,5 milyon dolara gerilemiş ve bunun 285,1 milyon doları sermaye girişleriyle finanse edilerek ödemeler bilançosu 73,4 milyon dolar açıkla kapanmıştır.

¹¹⁰ Makedonya Ekonomisi, T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Temmuz 1998, s.2.

Grafik-26 Ödemeler Bilançosu Dengesi (1996-2003)

1999 yılında cari açık 121,7 milyon dolara düşmesine rağmen, Kosova savaşı nedeniyle ülkeden sermaye çıkışı yaşanmıştır. Cari açığa 127,3 milyon dolarlık sermaye ve yatırım hesabındaki açık eklenince yıl sonunda ödemeler bilançosu 249 milyon dolar açıkla kapanmıştır. 2001 yılında Makedonya dış sektörü, silahlı çatışmaların gölgesinde kalmıştır. Hem ihracat hem de ithalat hacim olarak bir önceki yıla göre gerilemiştir. Dış ticaret açığı 532 milyon dolara gerilemesine rağmen, cari açık artmış ve yıl sonunda 249,3 milyon dolar eksi bakiyeyle kapanmıştır.

2001'de yatırımlardaki artış, ödemeler bilançosu açığının 8,1 milyon dolara kadar gerilemesinde etkili olmuştur. Cari açıktaki gerilemeye rağmen 2003 yılında, ülkeden sermaye çıkışı yaşanmış ve ödemeler bilançosu açığı artarak 66,1 milyon dolar eksi bakiye vermiştir. Cari işlemler hesabındaki dengesizlikler, incelenen dönemde büyük ölçüde dış ticaret açığından kaynaklanmış, bunu finanse edecek sağlıklı kaynak (yabancı yatırımlar, sermaye girişleri) bulunamadığından, ödemeler bilançosu 1996-2003 döneminde sürekli açıkla kapanmıştır.

1.3. 2004 Yılında Makedonya Dış Ticaretinde Gelişmeler

2004 yılında Makedonya dış ticaretini analiz etmeden önce, Makedonya'nın 2003 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasının yarattığı değişikliklere değinelim. Makedonya Mart 2003 yılında Dünya Ticaret Örgütüne resmen üye olmuştur. Bu gelişmelerle birlikte gümrük oranlarında yüzde 7-8 oranında bir düşüş beklenmektedir.

Bazı malların gümrük oranlarındaki düşüşünü aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

- Petrol ve petrolden elde edilen yağlar için yüzde 20,
- sağlık ürünleri için yüzde 13, bu oran beş yıl içerisinde yüzde 5'e inecektir,
- deri için yüzde 10-13 ve deriden elde edilen ürünler için yüzde 13 ve yüzde 25
- tahta ürünlerinde 5 yıl içinde yüzde 18'e gerilemesi beklenmektedir, mobilya için 3 yıl içinde yüzde 12 olması beklenmektedir.
- kağıt ve kağıt ürünleri için 5 yıl içinde gümrük oranı yüzde 10 olacaktır,
- pamuk ve ürünleri yüzde 10 değerini koruyacak, hazır tekstil ürünlerindeki gümrük oranları 5 yıl içerisinde yüzde 35'ten yüzde 25'e gerilemesi beklenmektedir. 2010 yılından sonra bu oranın yüzde 17,5 olacaktır,
- metal olmayan ürünler yüzde 15 ve yüzde 20'lik gümrük vergi değerlerini koruyacaktır,
- demir çelik ürünleri için yüzde 0 gümrük vergisinin önümüzdeki 3-5 yıl içerisinde yüzde 15-20 artırılarak, değerinin korunması sağlanacak,
- makine ve beyaz eşya için yüzde 15 oranı korunacak, ancak 5 yıl içinde bu oran yüzde 5 ve yüzde 8'e inecektir,
- ülkede bulunmayan ürünler için vergi oranı yüzde 0 olacaktır,
- ayrıca yedek parça, ekipman ve aksesuarın aynı şekilde gümrük oranları azalacaktır.

Makedonya 22 Nisan 2004'de CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması) üyeliğine başvurmuş ve 2004 Temmuz ayında müzakere süreci başlamıştır. Hırvatistan, Bulgaristan ve Romanya'nın, Makedonya ile bu süreci 2005 yılı başında tamamlaması ve Makedonya'nın tam üyeliğinin kabul edilmesi beklenmektedir¹¹¹.

Tablo-36 2004 Yılı Makedonya Dış Ticaret Değerleri

(Milyon dolar)

	I	II	III	IV	2004
İhracat	366	367	442	497	1673
İthalat	616	715	707	865	2903
Hacim	982	1082	1149	1362	4576
Denge	-250	-348	-265	-368	-1230
Karşılama Oranı	0,594	0,514	0,626	0,574	0,576

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

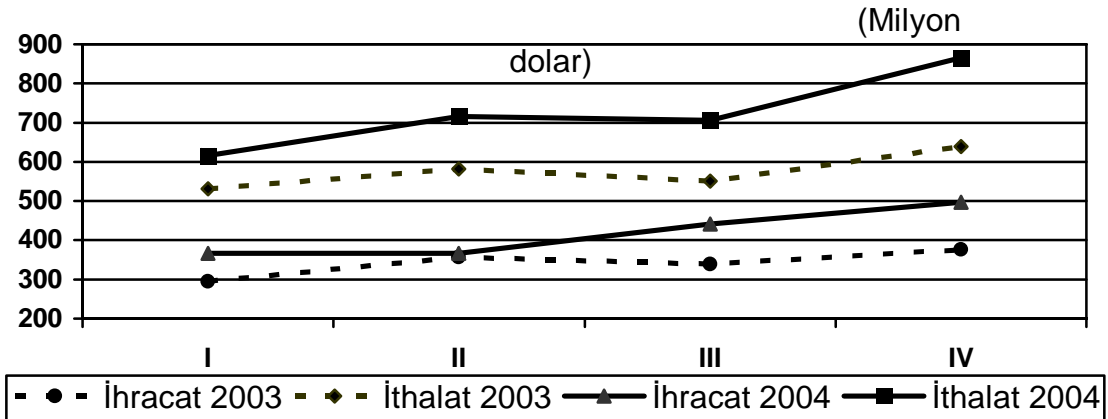
Makedonya dış ticareti, Ocak-Aralık 2004 döneminde 4.576 milyar dolar gerçekleşmiştir. 4.576 milyar dolarlık dış ticaret hacminin yüzde 36,6'sı ihracat yüzde 63,4'ü ithalat olarak gerçekleşmiştir¹¹². İhracat bir önceki yıla göre yüzde 22,4 artış gösterip 1.673 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat yüzde 25,9'luk artmış ve 2.903 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracat artış hızı, ithalat artış hızının altında kalmış ve dış ticaret açığı 1.230 milyar dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 61'den yüzde 57,6'ya gerilemiştir.

2004 yılı dış ticareti üçer aylık dönemler bazında analiz edildiğinde, ihracat ve ithalat hacim olarak son çeyrekte yılın diğer üç çeyreğine göre daha fazla gerçekleştiği görülmüştür. Dış ticaret hacmi son çeyrekte, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 34 artmıştır. Bu ihracattaki yüzde 32 ve ithalattaki yüzde 35,2'lik artıştan kaynaklanmıştır¹¹³. En düşük dış ticaret açığı 250 milyon dolar ile 2004 yılının ilk üç aylık döneminde görülmüştür. İhracatın ithalatı karşılama oranı, üçüncü çeyrekte yüzde 62,6'lık oranla 2004 yılında en yüksek orana ulaşmıştır.

¹¹¹ Makedonya Ülke Bülteni, DEİK Yayınları İst. Mart 2005. s.2.

¹¹² İstatistik Kurumu, **A.g.e.**, 7.1.5.02 2005, s.4.

¹¹³ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM) Raporu, IV. 2004 s.34.

Grafik-27 2003-2004 İhracat ve İthalat

1.3.1. 2004 Yılı Dış Ticaretin Uluslararası Standart Ticaret Sınıflamasına Göre Dağılımı

2004 yılında, tüketim malları 568,7 milyon dolar ve yüzde 34'lük payla toplam ihracat içinde birinci sıradadır. Diğer taraftan toplam ihracat içinde yüzde 32,6'lık payla sanayi ürünleri de önemli bir çıkış yapmıştır.

Tablo-37 2004 Yılı Dış Ticaretin USTS'ye Göre Dağılımı

ÜRÜNLER	İhracat		İthalat		Pay	
	Milyon dolar		Milyon dolar		İhracat	İthalat
	2003	2004	2003	2004	2004	
Toplam	1366,9	1673,4	2306,4	2903,4	100,0	100,0
Gıda ürünleri	92,0	125,6	271,2	337,0	7,5	11,6
İçecekler ve Tütün	137,1	127,8	24,2	27,4	7,6	0,9
Yakıt Dışındaki Hammaddeler	39,9	44,1	60,0	77,3	2,6	2,7
Yakıtlar ve Yağlar	73,7	78,3	323,1	377,3	4,7	13,0
Kimyasallar	70,2	79,6	254,9	303,7	4,8	10,5
Sanayi Ürünleri	398,1	546,2	333,2	696,2	32,6	24,0
Makine ve Ulaşım Ekipmanı	80,6	98,8	434,2	545,7	5,9	18,8
Tüketim Malları	471,8	568,7	128,7	171,3	34,0	5,9
Diğer	3,5	4,3	476,9	367,5	0,3	12,6

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

Bu ürünlerin yanı sıra içecekler ve tütün (% 7,6) ve gıda ürünleri (% 7,5) yer almaktadır. Demir çelik, giyim, petrol ve petrol ürünleri, tekstil ve sebze ihracatı, ülke ihracatının yüzde 72'sini oluşturmaktadır¹¹⁴.

Toplam ithalat içinde yüzde 24'lük payla sanayi ürünleri ithalatı ilk sırada yer almıştır. Sanayi ürünleri ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 109 artmış ve 696,2 milyon dolara olarak gerçekleşmiştir. Bunu makine ve ulaşım ekipmanı (% 18,8), yakıtlar ve yağlar (% 13) ve gıda ürünleri ithalatı (% 11,6) izlemiştir.

Dış ticaretteki bu gelişmeler, Makedonya'nın sanayi ürün ve makine ulaşımı gibi daha ileri teknoloji gerektiren maddeleri yurt dışından temin ettiğini ve tüketim ve gıda ürünleri gibi düşük işgücü gerektiren maddeleri ihraç ettiğini göstermektedir. Bu ise ülkede sanayi üretiminin yetersiz kaldığını ve sanayi maddeleri üreten birçok fabrikanın faaliyette bulunmadığını gösterir. Üretime devam eden fabrikalar ise eski Yugoslavya'dan kalma ilkel teknoloji ile üretim yapmaktadırlar.

1.3.2. 2004 yılında Makedonya'nın Başlıca Ticaret Partnerleri

Almanya yüzde 14,9'luk payla 2004 yılında Makedonya'nın en büyük ticaret partneri olma özelliğini korumaktadır. Almanya'ya ihracat 315,5 milyon dolar (% 18,9), ithalat 365,6 milyon dolar (% 12,6) gerçekleşmiştir. Sırbistan ve Karadağ yüzde 12,9'luk payla Makedonya ticaretinde ikinci ülkedir. Sırbistan ve Karadağ ihracatın yüzde 20,8, ithalatın yüzde 8,4'ü oluşturur. Bu iki ülke dışında Makedonya dış ticaretinde önemli yer tutan ülkeler, Yunanistan (% 11,1), İtalya (% 6,6), Rusya (% 5,9) ve Bulgaristan (% 5,7) olmuştur.

Ocak-Aralık döneminde, ihracatın yüzde 56,4'ü AB ülkelerine, yüzde 28'i eski Yugoslavya ülkelerine yapılmıştır. İthalatta, AB ülkeleri yüzde 47,2 ile ilk sırada yer almıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği yüzde 23,6'lık payla ikinci sırada yer almıştır¹¹⁵. Romanya'dan ithal edilen demir ve çelik ile Rusya'dan petrol ithalatındaki artış, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve

¹¹⁴ Makedonya Cumhuriyeti Finans Bakanlığı Bülteni, 7-8 2004, s.18.

¹¹⁵ İstatistik Kurumu, **A.g.e.**, 7.1.5.02 2005, s.4.

eski Sovyetler Birliğinin ithalattaki payını artırmıştır¹¹⁶. Slovenya'nın Nisan 2004 tarihinde AB'ye katılmasıyla, Makedonya'nın eski Yugoslavya ülkeleriyle olan ticareti 3,5 puan gerilemiş ve yüzde 18,6 olarak gerçekleşmiştir¹¹⁷.

Tablo-38 2004 yılı Makedonya Dış Ticaretinin Ülkelere Göre Dağılımı
(Milyon dolar)

ÜLKELER	Ticaret Hacmi	Pay	İhracat	Pay	İthalat	Pay	İhracat/İthalat
Toplam	4576,9	100,0	1673,5	100,0	2903,4	100,0	57,6
Almanya	681,2	14,9	315,5	18,9	365,6	12,6	86,3
Sırbistan-Karadağ	590,7	12,9	347,5	20,8	243,2	8,4	142,9
Yunanistan	509,2	11,1	228,6	13,7	280,5	9,7	81,5
İtalya	302,6	6,6	134,4	8,0	168,2	5,8	80,0
Rusya	271,2	5,9	19,7	1,2	251,5	8,7	7,8
Bulgaristan	260,3	5,7	51,5	3,1	208,8	7,2	24,7
Slovenya	167,5	3,7	27,2	1,6	140,3	4,8	19,4
Türkiye	148,8	3,3	53,9	3,2	94,8	3,3	56,9
Hırvatistan	145,4	3,2	80,1	4,8	65,2	2,2	122,8
Fransa	144,8	3,2	77,3	4,6	67,5	2,3	114,6
ABD	119,8	2,6	71,9	4,3	47,9	1,6	150,2
Romanya	114,9	2,5	1,8	0,1	113,0	3,9	1,6
Hollanda	104,2	2,3	47,3	2,8	56,9	2,0	83,1
İngiltere	96,5	2,1	42,2	2,5	54,7	1,9	77,1
Çin	83,3	1,8	1,3	0,1	81,9	2,8	1,7
Polonya	80,9	1,8	2,6	0,2	78,3	2,7	3,3
Avusturya	77,2	1,7	8,5	0,5	68,7	2,4	12,4
Ukrayna	76,2	1,7	2,2	0,1	74,1	2,6	2,9
İspanya	53,9	1,2	23,0	1,4	30,9	1,1	74,4
İsviçre	52,1	1,1	6,4	0,4	45,7	1,6	14,1

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

2004 yılı sonunda Makedonya'nın, Bulgaristan'la 157,3 milyon dolar, Slovenya'yla 113,1 milyon dolar, Romanya'yla 111,2 milyon dolar, Ukrayna'yla 71,9 milyon dolar ve Türkiye'yle 40,8 milyon dolar dış ticaret açığı vermiştir. Bu beş ülke ile sağlanan dış ticaret açığı, toplam ticaret açığının yüzde 40'na tekabül etmektedir.

¹¹⁶ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM) , 2004 IV. Çeyrek Raporu, 2004 s.35.

¹¹⁷ Aynı, s.35-36.

1.3.3. Dış Ticaretin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

2004 yılı Makedonya dış ticaretini ürün gruplarına göre analiz ettiğimizde, üretim malzemelerinin ihracata katılım payı 0,2 puan gerilemiş ve yüzde 48,8 olarak gerçekleşmişti. Buna karşın sermaye malları ihracatının toplam ihracattaki payı 0,2 puan artmıştır. Tüketim maddelerinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 49,3'te kalmasına rağmen ilk sırada yer almıştır.

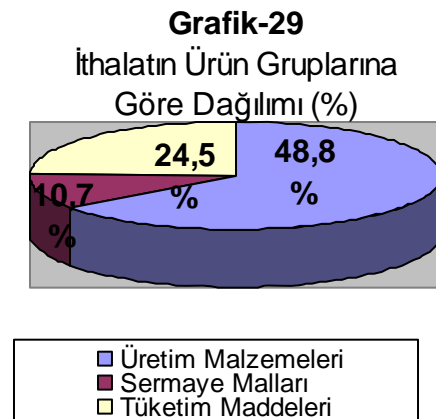
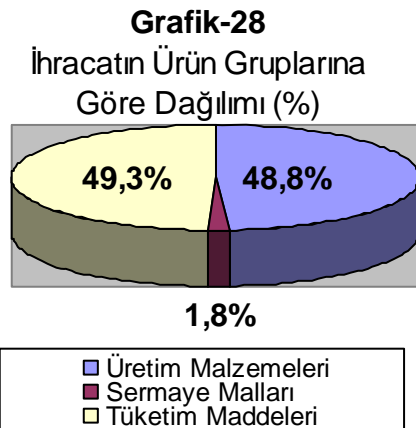
Tablo-39 Dış Ticaretin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

(Milyon dolar)

ÜRÜN GRUPLARI	İhracat	Pay	İthalat	Pay
TOPLAM	1673,5	100	2903,4	100
Ara Malları	816,2	48,8	1878,8	64,7
Sermaye Malları	30,5	1,8	311,8	10,7
Tüketim Malları	825,5	49,3	710,5	24,5

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti İstatistik Kurumu

İthalatın ürün gruplarına göre dağılımında, 2004 yılında araba ithalatındaki artış tüketim maddelerin toplam ithalat içindeki payını 1,7 puan artırarak yüzde 24,5'e çıkmasına neden olmuştur.¹¹⁸ Üretim malzemeleri ithalatı yüzde 64,7'lik payla toplam ithalatın en büyük kalemini oluşturur. Makine ve ulaşım ekipmanı ithalindeki azalma sonucunda sermaye malların ithalata katılım payı 1,7 puan gerilemiş ve yüzde 10,7 olarak gerçekleşmiştir.

¹¹⁸ Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası (NBRM) Raporu, IV. 2004, s.35.

1.3.4. Ödemeler Bilançosu

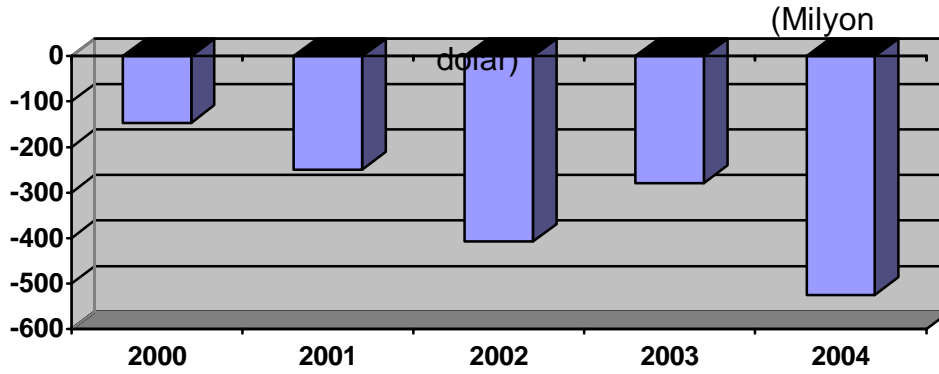
2004 yılında dış ticaret hesabı 1.230 milyar dolar açık vermiş ve bunun doğal sonucu olarak cari işlemler hesabı 524,98 milyon dolar açıkla kapanmıştır. Karşılıksız transferlerin 179 milyon dolarlık (% 29,4'lük) artışına rağmen, dış ticaret açığının 1.230 milyar dolara ulaşması, cari açığı yüzde 88 oranında artırmıştır. Ayrıca, uluslararası hizmetler hesabındaki eksi bakiyenin 2,6 milyondan 43,31 milyona çıkması cari açığın artmasında etkili olmuştur.

Tablo-40 Makedonya Cumhuriyeti 2004 yılı Ödemeler Bilançosu
(Milyon dolar)

	I	II	III	IV	2004
Cari Hesap	-130,05	-200,08	-33,07	-162,76	-524,98
Mal Ticareti	-250	-348	-265	-368	-1230
Uluslararası Hizmetler	-30,8	-10,32	2,68	-4,85	-43,31
Karşılıksız Transferler	149,56	195,09	241,27	201,79	787,71
Diğer Gelirler	1,19	-36,85	-12,02	8,3	-39,38
Sermaye ve Yatırım Hesabı	97,3	174,96	0,99	134,51	407,76
Sermaye Hesabı	-1,44	-1,75	-1,74	0,33	-4,6
Yatırım Hesabı	98,73	176,73	2,73	134,18	412,37
Doğrudan Yatırım	42,04	45,12	16,42	46,55	150,13
Portföy Yatırım	0,68	4,07	2,66	14,12	21,53
Diğer Yatırımlar	68,22	89,59	24,08	78,31	260,2
Resmi Rezervler	-12,19	37,95	-40,42	-4,8	-19,46

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

Cari açık, üçer aylık dönemler bazında analiz edildiğinde, dış ticaret açığının da en yüksek olduğu ikinci üç aylık dönemde, cari açık 200 milyon dolar ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Üçüncü çeyrekte ise karşılıksız transferlerdeki artışın da etkisiyle cari açık 33 milyon dolara gerilemiştir.

Grafik-30 2004 Yılı Cari İşlemler Dengesi

Sermaye ve Yatırım Hesabı, bir önceki yıla göre yüzde 92 artmış ve 407,76 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu artış yatırım hesabındaki doğrudan yatırımların (55,83 milyon dolar), portföy yatırımların (18,13 milyon dolar) ve diğer yatırımların (89,4 milyon dolar) artışından kaynaklanır.

Tablo-41 2004 Yılı Ödemeler Bilançosu Dengesi

(Milyon dolar)

	I	II	III	IV	2004
Cari Hesap	-130,05	-200,08	-33,07	-162,76	-524,98
Sermaye ve Yatırım Hesabı	97,3	174,96	0,99	134,51	407,76
Ödemeler Bilançosu Dengesi	-32,75	-25,12	-32,08	-28,25	-117,22

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası

2004 yılında 524,98 milyon dolarlık cari açığın, 407,76 milyon dolarlık kısmı ülkeye yapılan yatırımlar ve sermaye girişleri ile finanse edilmiş ve bilanço 117,22 milyon dolar eksi bakiyeyle kapanmıştır. Makedonya, geçmiş yıllarda olduğu gibi 2004 yılında da cari işlemler açığını kapatmak ve ödemeler bilançosu dengesini sağlamak için dışarıya borçlanmıştır. Daha doğrusu Makedonya net yabancı sermaye ithalatçısı olmuştur.

1.4. Dış Ticaretin Makedonya Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Bir ekonomide dış ticaretin yerini belirlemede en önemli ölçüt, ihracat ve ithalatın o ülkenin GSMH içindeki oranının bulunmasıdır¹¹⁹. Makedonya ekonomisinde bu ölçütlere göre hazırlanmış bir tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo-42 İhracat ve İthalatın GSYİH İçindeki Yeri (1996-2004)

	İHR/GSYİH (%)	Kişi Başına İhracat (\$)	İTH/GSYİH (%)	Kişi Başına İthalat (\$)	Dış Ticaret Açığı/ GSYİH (%)	Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH (%)
1996	3,38	578,23	4,79	820,21	-1,41	-1,49
1997	3,57	619,57	5,14	890,54	-1,56	-1,27
1998	3,66	653,11	5,35	954,01	-1,68	-1,00
1999	3,19	590,07	4,76	879,90	-1,56	-0,32
2000	3,38	650,87	5,34	1028,37	-1,96	-0,37
2001	3,09	573,93	4,52	838,29	-1,42	-0,66
2002	2,91	543,59	5,15	959,10	-2,23	-1,07
2003	3,45	664,33	5,62	1080,83	-2,16	-0,71
2004	4,21	817,83	7,31	1419,10	-3,09	-1,32

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurum, M.C. Merkez Bankası, M.C. Maliye Bakanlığı

Tablo-42'deki veriler ışığında, liberal ekonomiye geçiş süreci yaşayan Makedonya, dışarıya çok fazla açık bir ekonomik yapıda olmadığı görülmektedir. 1996 yılında ihracat/GSYİH oranı yüzde 3,38, ithalat/GSYİH oranı yüzde 4,79'dur. 2001'deki güvenlik krizinin etkisiyle, 2002 yılında ihracat/GSYİH oranı yüzde 2,91'e düşerken, ithalat/GSYİH oranı yüzde 5,15'e yükselmiştir. Makedonya gibi orta gelirli ülkeler için ihracat/GSYİH ortalama değeri, yüzde 4,8, ithalat/GSYİH ortalama değeri ise yüzde 6,1'dir¹²⁰. 2004 yılında, ihracat/GSYİH oranı yüzde 4,21 ile ortalama değere yakın bir değer alırken ithalat/GSYİH oranı yüzde 7,31'le ortalama değerinin üstünde seyretmiştir.

1996 yılında kişi başı ihracat 578 dolar, kişi başı ithalat ise 820 dolar gerçekleşmiştir. Kişi başı ithalat 2001'deki krizin etkisiyle 1028 dolardan, 838 dolara gerilemiştir. 2002'de toplam ihracat gerilemiş buna paralel olarak kişi

¹¹⁹ Karluk, **Türkiye Ekonomisi...**, say.590.

¹²⁰Orta gelirli ülkelerde ortalama değerler için bkz. Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi...**, s.590-591.

başı ihracat 543 dolara düşmüştür. 2004 yılında, dış ticaret hacmi artmış, kişi başı ihracat 817 dolar, kişi başı ithalat 1419 dolar olarak gerçekleşmiştir. 1996-2003 döneminde kişi başı ihracat ortalama 426 dolar artarken, kişi başı ithalat ortalama 601 dolar artmıştır.

Dış ticaret dengesi devamlı olarak açık verirse, zamanla uluslararası likidite sorunu ile karşı karşıya gelinmektedir¹²¹. Dış ticaret açığı/ GSYİH oranı incelenen dönemde sürekli eksi değer almıştır. Bu, dış ticaretin 1996-2004 döneminde sürekli açık verdiğini göstermektedir. 1996 yılında Dış ticaret açığı/ GSYİH yüzde -1,41'ken 2004 yılında bu oran iki katına çıkarak yüzde -3,09 olmuştur. İncelenen dönemde bu oranın negatif artışı, Makedonya dış ticaret açığının tehlike arz ettiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Cari işlemler dengesi/GSYİH oranı, cari açık nedeniyle 1996-2004 dönemi boyunca eksi değer almıştır. 1996 yılında Cari işlemler dengesi/GSYİH yüzde -1,49 olmuştur. 1999 yılında yüzde -0,32 ile en küçük değere ulaşmıştır. 2004 yılında bu oran yüzde -0,71'den yüzde -1,32'ye ulaşmıştır. Cari açık/GSYİH oranının tehlike sınırı yüzde -4'tür. Makedonya'da bu oran incelenen dönemde % -0,32 - % -1,49 arasında dalgalanmıştır.

Makedonya 1 Ocak 2005 itibarıyla geniş bir yelpazede yer alan ürünler üzerindeki gümrük vergilerini indirecek. Bu da fiyatlarda düşüşe yol açacak. 1 Ocak'ta yürürlüğe giren gümrük vergileri indirimi sonucunda Makedonya'da toplam 3.716 ürünün fiyatı düşecek. Vergi indirimi, Makedonya'nın DTÖ ile yaptığı anlaşma uyarınca taşıdığı yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli. Buna ek olarak, İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasında öngörüldüğü üzere AB ülkelerinden ithal edilen bütün ürünlerin de fiyatları düşecek. Toplamda, ithal ürünlerin yaklaşık üçte biri ucuzlayacaktır.

En büyük fiyat düşüşü gıda, tarım ürünleri, içkilerde ve meşrubatlar, meyve suları ve soda gibi diğer içeceklerde görülecek. Otomobil ve elektrikli ev aletlerinin yanı sıra kozmetik ve kişisel hijyen ürünleri de ucuzlayacak. Kimya sanayiinde kullanılan hammaddelerde daha az fiyat düşüşü meydana gelecek. Şarap ve bira haricindeki bütün alkollü içkilere uygulanan gümrük vergisi 1 Ocak'tan itibaren yüzde 12 oranında düşürülecek, çikolata için bu oran,

¹²¹ Tülay Evgin, 'Dış Borçlarımız', **Hazine Dergisi**, Sayı 4, (Ekim 1996). s.80.

mobilyaya uygulanan gümrük vergisindeki indirim gibi daha az yüzde 7 ile yüzde 10 olacak. Bu arada tekstil ürünlerine uygulanan vergi de yüzde 31'den yüzde 29'a inecek. Gümrük vergilerinde yapılacak indirimin Gümrük İdaresinin gelirlerinde yaklaşık 24 milyon Euro azalmaya yol açacağı tahmin edilmektedir.

İthalatçılar, perakende fiyatlarını yeni gümrük oranlarını yansıtacak şekilde değiştireceklerini söylediler. Sektör temsilcilerinin açıklamalarına göre, fiyat düşüşü sonucunda tüketimin artması ve ticaret hacminin yükselmesi beklenmektedir. Gıda ithalat/ihracat şirketleri gümrük vergilerinin indirildiği bütün ürünlerin fiyatlarını düşüreceklerini belirtmişler. Fiyatların düşük olması çok daha iyi, zira bu tüketimin artması yol açacaktır. Gümrük vergilerindeki düşüş yerli üretim üzerinde olumlu bir etki yaratacak, zira yerel üreticiler rekabet güçlerini artırmak için daha fazla çalışacaklar. İthal otomobiller, gümrük vergilerindeki indirim sonrasında daha kolay satın alınabilir hale gelecek ürünler arasında yer alıyor¹²².

¹²² Marija Lazarova, Makedonya'da İthalat Ucuzlayacak, **Southeast European Times**, 30.12.04

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME ve DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1. ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme çalışmaları Makedonya özelleştirme Ajansı tarafından yürütülmektedir. Ayrıca Hükümet Özelleştirme Komisyonu her bir yatırımın özelleştirilmesi için nihai kararı vermektedir¹²³.

Tablo-43 Özelleştirmesi Tamamlanan Kuruluşlar (1996-2003)

Yıllar	Firma Sayısı	İşgücü Sayısı	Değeri (DM)
1996	914	144539	2357568677
1997	1132	186259	3537180733
1998	1435	213013	3991378697
1999	1488	215951	4138399055
2000	1616	225790	4484839046
2001	1678	229151	4545722943
2002	1688	229392	2329044721*
2003	1687	231618	2325665752*

* Euro

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti Özelleştirme Ajansı

Makedonya Özelleştirme Ajansı verilerine göre 1996 yılı sonu itibariyle toplam 144539 kişinin çalıştığı 914 kuruluşun özelleştirilmesi tamamlanmıştır. 31.12.2001 tarihinde 229151 çalışana sahip 1678 firma tamamen özel mülkiyete dönüştürülmüştür. İç piyasadaki alıcılara yapılan özelleştirmeler bu

¹²³ Makedonya Ekonomisi, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Temmuz, 1998 s.7.

alıcılar ödemelerini genellikle dondurulmuş tasarruf mevduatlarını ve bonolarını devretmek suretiyle ve nadiren nakit olarak yaptıkları için hükümete beklenen geliri sağlayamamışlardır. Bu işletmelerin çoğu mevcut çalışanlara satılmış bunun sonucunda da özelleştirme küçük oranda yeni sermaye getirmiş ve bu işletmelerde yeni bir yönetim anlayışı sağlanamamıştır. Yöneticiler için radikal bir yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır¹²⁴.

Bu özelleştirmeler sonucunda hükümet, finansmanı büyük ölçüde artırmış ve 2001 Aralık ayında en çok kar eden devlet telekomünikasyon şirketi Makedonski Telekomunikacii'nin (MT) yüzde 51'inin Macar telekom firması Matav'a satılması için yaptığı anlaşmayla manevra yapacak daha geniş bir alan kazanmıştır. Söz konusu anlaşma ile hükümet beklenmedik bir şekilde 343 milyon Euro kazanmış ve bunu iç ve dış borcun azaltılması, finans altyapısı projeleri ve yurtdışında yatırım yapmak amacıyla kullanmayı planlamıştır¹²⁵. 2003 yılında toplam 231618 kişinin çalıştığı 1687 kuruluş özelleştirilmiş, bu özelleştirilmeden 2325 milyon Euro gelir elde edilmiştir.

Hükümet zarar eden işletmelerin satışına ilginin az olması sebebiyle 20 yıllık kiralama sistemi seçeneği üzerinde durmaktadır. Demir alaşımlı metal üretimi yapan Yugohrom (yeni adıyla Silmak) bu kapsamdaki firmalara örnek teşkil edecek şekilde el değiştirmiştir. Firmaya modernizasyon amacı ile yapılan yatırım sonrasında üretim kapasitesi artmıştır. Makedonya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği demir alaşımlı nikelin büyük bir bölümü bu tesiste üretilmektedir. 2004 yılı Kasım ayında Zletovo kurşun ve çinko madenlerinin 207000 Euro karşılığında Trafalgar Resources (ABD) firması tarafından satın alınması önemli bir özelleştirme olarak kaydedilmektedir.

Özelleştirme Ajansı'nın Raporuna göre özelleştirme süreci tamamlanmak üzeredir. Ajans'ın 31 Mart 2005 itibariyle görevi sona ermektedir. Ancak uluslararası kaynaklar özelleştirme sürecinin ülke ekonomisine beklenen katkıyı sağlayamadığı yönünde görüş belirtmektedir. 2004 yıl sonu itibariyle 84 devlet işletmesinin özelleştirilmesi tamamlanmamıştır¹²⁶.

¹²⁴ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.5.

¹²⁵ Somuncuoğlu, **A.g.e.**, s.5.

¹²⁶ Makedonya Ülke Bülteni, **DEİK Yayınları** İstanbul Ekim 2004. s.4.

1.1. Özelleştirmenin Sektörlere Göre Dağılımı

1.1.1. Sektörlere Göre Özelleştirilen Firma Sayısı

Özelleştirilmesi tamamlanan kuruluşların sektörlere göre dağılımını incelediğimizde, 1996 yılında özelleştirilmesi tamamlanan 914 kuruluşun 333'ü yada yüzde 36,4'ü sanayi sektöründe gerçekleşmiştir. 1999 yılında bu oran yüzde 30,3'e gerilemiş, tarım sektörü yüzde 23,2'lik payla ikinci sırada yer almıştır. Ticaret sektörü ise özelleştirilmesi tamamlanan toplam şirketlerin yüzde 20,9'unu oluşturmuştur.

Tablo-44 Sektörlere Göre Özelleştirilen Firma Sayısı (1996-2003)

SEKTÖRLER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Sanayi	333	396	443	451	481	496	500	495
Tarım	-	106	323	346	403	425	427	429
İnşaat	100	106	109	112	118	123	122	123
Ticaret	293	305	316	328	339	350	352	354
Ulaşım ve Haberleşme	34	40	47	50	52	53	53	52
Finans Hiz.	11	93	98	101	111	114	116	116
Zanaatçılık	42	47	51	52	54	55	55	55
Turizm Hiz.	35	39	48	48	58	62	63	63
Toplam	914	1132	1435	1488	1616	1678	1688	1687

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti Özelleştirme Ajansı

2003 yılında özelleştirilmesi tamamlanan şirket sayısı 1687 olarak gerçekleşmiştir. Bunun 495'i (% 29,3'ü) sanayi sektöründe, 429'u (% 25,4'ü) tarım sektöründe ve 354'ü (%20,9'u) ticaretteki özelleştirme oluşturmuştur. 1996-2003 döneminde sektörlere göre özelleştirilen firma sayısına bakıldığında, ilk sırada sanayi sektörü yer almış, bunu tarım ve ticaret takip etmiştir. Bu üç sektörde özelleştirilen şirketlerin toplam özelleştirme içindeki payı yüzde 75'tir.

1.1.2. Özelleştirilmesi Tamamlanan Sektörlerde Çalışan Kişi Sayısı

Özelleştirilmesi tamamlanan kuruluşlarda olduğu gibi, bu kuruluşlarda çalışan kişi sayısı bakımından da sanayi sektörü ilk sırada yer almıştır. 1996-2003 döneminde, özelleştirilmesi tamamlanan kuruluşlarda çalışan kişi sayısına göre sanayi sektörü ilk sırada yer almış, bunu inşaat, tarım ve ticaret sektörü izlemiştir. Tarım sektöründe çalışan işçi sayısı artarken, ticaretle bu sayı azalma eğilimi göstermiştir.

Tablo-45 Özelleştirilmesi Tamamlanan Sektörlerde Çalışan Kişi Sayısı
(1996-2003)

SEKTÖRLER	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Sanayi	89144	115297	130278	131442	135902	137511	137603	138246
Tarım	-	7044	14732	15425	18887	20307	20363	20521
İnşaat	26049	30449	31383	31800	31689	31877	31877	31890
Ticaret	16376	17481	17925	17106	17433	17670	17682	19159
Ulaşım ve Haberleşme	3889	5889	7099	7653	7936	7322	7322	7260
Finans Hiz.	4896	5449	5814	6742	7179	7338	7350	7347
Zanaatçılık	1835	2152	2299	2300	2913	2914	2914	2914
Turizm Hiz.	2350	2498	3483	3483	3851	4212	4281	4281
Toplam	144539	186259	213013	215951	225790	229151	229392	231618

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti Özelleştirme Ajansı

2003 yılında, özelleştirilmesi tamamlanan kuruluşlarda toplam 231618 kişi istihdam edilmiştir. İstihdam edilen 231618 kişinin 138246 çalışanı (%59,7'si) sanayi sektöründe istihdam edilmiştir. Bunu 31890 çalışanla (%13,7'yle) inşaat, 20521 çalışanla (%8,8'le) tarım ve 19159 çalışanla (%8,3'le) ticaret izlemiştir.

1.1.3. Özelleştirilmesi Tamamlanan Kuruluşlardan Elde Edilen Gelirin Sektörlere Göre Dağılımı

1996 yılında özelleştirilen 914 kuruluştan 2357 milyon DM gelir elde edilmiştir. Bunun 1536 milyon DM' sı (% 65'i) sanayi sektöründeki özelleştirmeden elde edilmiştir. 1996 yılında tarım sektöründe özelleştirmeye gidilmemiştir. Özelleştirmenin 405 milyon DM'lık kısmı (% 17'lik kısmı) ticaret sektöründe gerçekleşmiştir. 2000 yılında sanayi sektöründeki özelleştirmeden elde edilen gelirin 2861 milyon DM olduğu belirtilmiştir. Bunun toplam özelleştirme gelirleri içindeki payı 2 puan azalmış ve yüzde 63,4 olarak gerçekleşmiştir. Tarımın payı yüzde 8,36'ya çıkarken, ticaretin payı yüzde 10,8'e gerilemiştir.

Tablo-46 Özelleştirmeden Elde Edilen Gelirin Sektörlere Göre Dağılımı
(1996-2003)

(Milyon DM)

Sektörler/Yıl	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*	2003*
Sanayi	1536	2439	2672	2698	2844	2861	1469	1473
Tarım	-	116	259	266	375	393	201	201
İnşaat	144	192	196	238	239	239	120	120
Ticaret	405	467	484	469	488	503	257	257
Ulaşım ve Haberleşme	42	60	66	72	77	79	40	40
Finans Hiz	111	127	144	227	237	239	122	115
Zanaatçılık	31	28	30	30	48	49	24	24
Turizm Hiz	85	104	137	133	174	181	93	93
Toplam	2357	3537	3991	4138	4484	4545	2329	2325

* Euro

Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti Özelleştirme Ajansı

2003 yılında 1687 kuruluşun özelleştirilmesi tamamlanırken, bu özelleştirme sonucunda toplam 2,325 milyar Euro gelir elde edilmiştir. Bunun 1,473 milyar Euro'luk kısmı (% 63'ü) sanayi sektöründeki özelleştirmeden, 257

milyon Euro'luk kısmı (% 11'i) ticaretteki özelleştirmeden elde edilmiştir. Bunları tarım sektörü 201 milyon Euro (% 8,6), inşaat sektörü 120 milyon Euro (% 5,16) ve finans ve hizmetler sektörü 115 milyon Euro (% 4,95) ile izlemiştir.

1.2. Özelleştirmenin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı

1996 yılında özelleştirmesi tamamlanan toplam 914 kuruluşun, 636'sı küçük, 174'ü orta ve 104'ü büyük ölçekli işletmeden oluşmuştur. En büyük gelir 1664 milyon DM ile büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesinden elde edilmiştir. 2000 yılında büyük kuruluşların özelleştirilmesinden 3195 milyon DM elde edilmiş ve özelleştirilen firma sayısı 253 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında 313 orta ölçekli işletme özelleştirilirken bu özelleştirmeden 886 milyon DM gelir sağlanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerden ise 404 milyon DM elde edilmiş ve özelleştirilen işletme sayısı 1050 olarak belirtilmiştir.

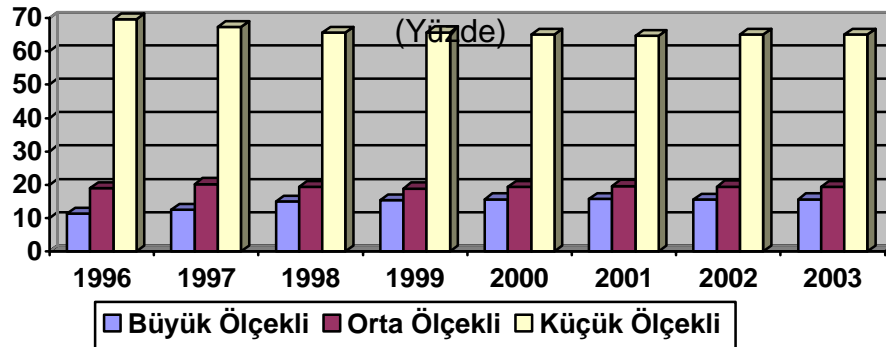
Tablo-47 Özelleştirmenin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı

Yıllar	Büyük		Orta		Küçük		Toplam	
	Şirket	Milyon DM	Şirket	Milyon DM	Şirket	Milyon DM	Şirket	Milyon DM
1996	104	1664	174	471	636	222	914	2357
1997	141	2560	229	682	762	295	1132	3537
1998	215	2862	279	789	941	339	1435	3990
1999	229	2992	282	802	977	343	1488	4137
2000	253	3195	313	886	1050	404	1616	4485
2001	264	3192	330	912	1084	441	1678	4545
2002*	262	1634	329	466	1097	228	1688	2328
2003*	264	1629	328	468	1095	228	1687	2325

* Euro

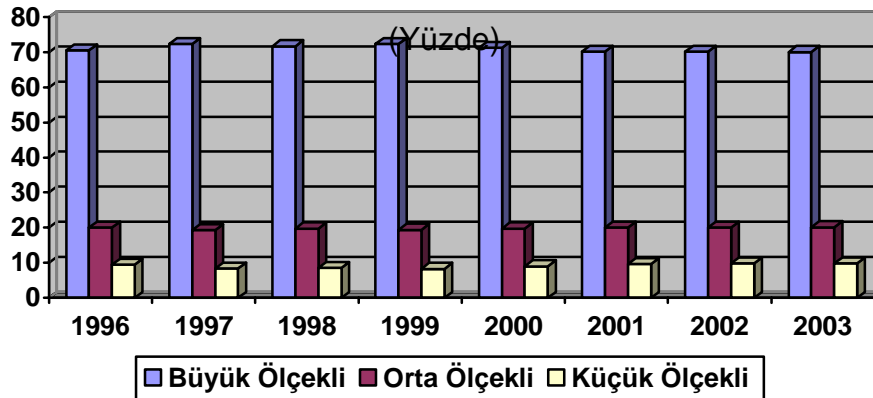
Kaynak: Makedonya Cumhuriyeti Özelleştirme Ajansı

Grafik-31 Özelleştirilen Firma Sayısının İşletme Ölçeğine Göre Payı

2003 yılında toplam 1687 kuruluşun özelleştirilmesi tamamlanmıştır. Bu kuruluşlardan 264'ü büyük ölçekli, 328'i orta ölçekli ve 1095'i küçük ölçekli işletmelerdir. Bu özelleştirme sonucunda toplam 2325 milyon Euro elde edilmiştir. Bunun 1629 milyon Euro'su büyük ölçekli, 468 milyon Euro'su orta ölçekli ve 228 milyon Euro'su küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesinden elde edilmiştir.

Grafik-32 Özelleştirilme Sonucunda Elde Edilen Gelirin Firma Ölçeğine Göre Dağılımı

1996-2003 döneminde özelleştirilen kuruluşların büyük çoğunluğunu küçük ölçekli işletmeler oluşturmuştur. İşletmelerin küçüklüğü nedeniyle elde edilen gelir de orta ve büyük ölçekli işletmelere nazaran düşük kalmıştır. Büyük ölçekli işletmelerin özelleştirme kapsamında, sayı olarak az olmasına karşın, elde edilen gelir toplam özelleştirme gelirlerinin yüzde 70'ine tekabül etmekteydi.

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

Doğrudan yabancı yatırım (direct foreign investment), bir ülkede bir firmayı satın alma, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır¹²⁷. OECD'ye göre yabancı sermaye, yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payı, yabancı yatırımcının nakit ve aynı sermaye yolu ile ana şirketten hisse ve borç senetleri alımı, yabancı yatırımcının şirketten makine ve üretim hakları alımları ile yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri içermektedir¹²⁸.

Makedonya'da yabancı yatırımlarla ilgili hukuki altyapı "Ticari Şirketler Kanunu" ile düzenlenmektedir. Bu kanun çerçevesinde yerli ve yabancı işadamları eşit haklara sahiptir. Yabancı yatırımlar için teşvikler yatırım girdilerinin ülkeye ithalinde gümrük vergisi muafiyetini, işletmenin ilk üç yılında gelir vergisi muafiyetini ve kurumlar vergisinin yüzde 15'e sabitlenmesini kapsamaktadır¹²⁹.

Makedonya'da yatırım yapan yatırımcıların hakları aşağıdaki gibi sıralanabilir¹³⁰;

- yatırım sonucunda elde edilen gelirlerin serbestçe transferi,
- yatırımdaki sermaye oranının bağlı olarak yönetim ve idareye katılma,
- firmanın tüm kayıtlarını inceleme yetkisi,
- yatırım için kullanılan sermayenin Makedonya'dan çıkışına müsaade edilmesi,
- yatırım anlaşmasında belirtilmesi halinde, yatırım mallarının yatırımcıya iadesi.

¹²⁷S. Rıdvan Karluk, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No.13, İstanbul 1983, s. 14.

¹²⁸ S.Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi...**, s. 640.

¹²⁹ DEİK Yayınları, **Makedonya Ülke Bülteni**, İstanbul. Mart 2005. s.3.

¹³⁰ **T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü**, Makedonya'da Ekonomik Gelişmeler, Temmuz, 1998 s.8.

Makedonya hükümeti ülkeye yabancı yatırım çekmek amacıyla Bunardzik, Üsküp ve Gevgelija'da Serbest Ticaret Bölgeleri (STB) kurmuştur. Buna ilave üç STB'te yapım aşamasındadır. STB'de faaliyet gösteren firmalara üretim girdilerinin ithalinde gümrük vergisi muafiyeti ve gelir vergisinden 10 yıl muafiyet sağlanmaktadır¹³¹.

Makedonya, Bunardzik Serbest Bölgesi'nin işletilmesi için bir dizi uluslararası teklifçi firma arasından İngiliz Glyndwr Estate Ltd. şirketini seçmiştir. Şirket girişime 66 milyon Euro yatırım yaparak 15 ila 20 bin iş yaratmayı planlıyor. Planlara göre Bunardzik'in toplam kapasitesinin yüzde 20'si iki ila beş yıllık bir süre için 300 bin metrekarelik alana kurulacak; yüzde 50'si 10 yıl içinde 750 bin metrekarelik bir alana inşa edilecek; 1,5 milyon metrekarelik toplam alan ise 20 yıl içinde hizmete sunulacak. Şirket, bölgenin inşa edildikten sonraki ilk yılı içinde ana hedef sektörün otomobil sanayii olacağını ve bunu hava ve kozmetik sanayilerinin yanı sıra telekom anten sektörünün izleyeceğini belirtmiştir¹³².

Yatırım yapacak kişi ve kuruluşlar ilk önce yatırım yapılacak değerden daha fazla bir gelir elde etmek isteyeceklerdir. Daha genel bir ifadeyle, risk ve kar arasında bir dengenin sağlanması gerekir. Yatırımcılar, ülke pazarını, ekonomik ve siyasi gelişmelerini, risk değerini, ülke kanunlarını iyi bildikleri bir ülkede yatırımda bulunurlar. Bu konuda Makedonya'da, hukuki düzenlemeler yapılmış ancak bu düzenlemeler yabancıları pek tatmin etmemiştir. Hukuki düzenlemeleri yapan hükümet yasayla, hükümet değişiklikleri olması durumunda yabancı yatırımcıları korumalıdır. Ülkede hükümet değişiklikleri yabancı yatırımcıları etkilememeli ve hukuki ve siyasi süreç aynen devam etmelidir. Makedonya'da altı yıl dengeli döviz kuru ve sekiz yıl tek haneli enflasyon olmasına rağmen, yüksek faiz oranları ve yüksek ödemeler bilançosu açığı ülkede, yabancı sermaye girişine engel teşkil etmiştir¹³³.

¹³¹ DEİK, **A.g.e.**, Mart 2005. s.3.

¹³² Marija Lazarova, Makedonya, Bunardzik Serbest Bölgesinin İşletmesi İçin İngiliz Firmayı Seçti, **Southeast European Times**, Üsküp, 14.05.04

¹³³ Marjan Nikolov, **Zošto Na Makedoniya Ī Se Potrebnī Stranckite Direktni Īnvesticii**, Makedonya Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı, Bülten 9/10 2003, s.86-87.

Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası verilerine göre, yabancı sermaye girişinde ilk yıl (1994 yılı) 24 milyon dolar fiili giriş, 1995 yılında 9,49 milyon dolara düşmüştür. 1998 yılında 127,72 milyon dolara, 2001 yılında (Telekomünikasyonun özelleştirilmesi sonucunda Macaristan'dan ülkeye 322,68 milyon dolar sermaye girişi ile) 440,66 milyon dolara ulaşılmıştır. 2002'de yabancı sermaye girişi 77,72 milyon dolara düşmüştür. 2003 ve 2004'te yabancı sermaye girişlerinde artış görülmüştür. 2004 yılı itibariyle ülkeye giren yabancı sermaye miktarı 150,11 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-48 Makedonya'da Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı

(Milyon dolar)

YILLAR	Ülkedeki Yabancı Yatırımlar	Ülkenin Dışarıdaki Sermayesi	Net Yabancı Yatırımlar
1994	24,00	0,00	24,00
1995	9,49	0,00	9,49
1996	11,21	0,00	11,21
1997	30,09	-0,07	30,01
1998	127,73	-0,01	127,72
1999	32,70	-0,30	32,40
2000	174,53	0,60	175,13
2001	441,53	-0,87	440,66
2002	77,82	-0,10	77,72
2003	94,56	-0,30	94,26
2004	151,27	-1,16	150,11

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurumu, M.C. Merkez Bankası

Migros-Ramstore, ülkede EBRD tarafından sağlanan 8.3 milyon dolar kredi ile alışveriş merkezi, sinema ve hipermarket inşaatını tamamlamıştır. Migros-Ramstore 11.06.2005 tarihinde faaliyete başlamıştır.

Makedonya'da yatırıma uygun sektörler; işlenmiş tekstil ve deri, ayakkabı üretimi, meyve-sebzecilik, işlenmiş gıda ve paketlenme, şarapçılık, tütüncülük ve sigara, turizm, metal işleme, kimyasal ve ilaç endüstrisi, binek araçları üretimi, elektrikli cihazlar, inşaat, alt yapı, bankacılık, telekom ve diğer servisler olarak sıralanmaktadır¹³⁴.

¹³⁴ DEİK, A.g.e., 2005, s.3.

UNDP'nin Makedonya Daimi Temsilcisi Frode Muring, ülkedeki yoksulluğun en büyük nedeninin işsizlik olduğunu ve doğrudan dış yatırımların işsizliğin üstesinden gelinmesi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması açısından büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Makedonya'daki işsizlik oranının yüzde 37'lere seyretilmesinin her standarda göre felaket sayılacağını söylemiştir. En son UNDP raporlarının çoğunda, 2004 yılında nüfusun neredeyse dörtte birinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı gösteriliyor.

Viyana Uluslararası Araştırmalar Enstitüsünden Vladimir Gligorov'a göre, doğrudan dış yatırımın Makedonya'ya gelmesini önleyen iki önemli engel var. Bunların ilki uygulanan katı makroekonomik politika, ikincisi de zayıf kurumlara sahip yetersiz piyasa yapısıdır.

Makedonya Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Stevco Jakimovski ise siyasi istikrar, verimli çalışan bir yargı ve gelişmiş bir idarenin doğrudan dış yatırımı çekmenin anahtarları olduğunu belirtmiştir. Bakan, ortalama üç ila beş yıl süren iflas işlemlerinin geçmişte ciddi engel oluşturduğunu ifade etmiş¹³⁵.

Bu bilgiler ışığında, Makedonya'nın yabancı yatırım hedeflerine ulaşamamanın temelinde ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlığın rolü önemlidir. Alınan ekonomik kararların tam olarak uygulanmaması, yatırımcının geleceği görmesine ve uzun vadeli plan yapmasına engel olmakta, sürekli ve tahmin edilebilir bir politikanın eksikliği yabancı yatırımcıların endişelerini artırmaktadır.

¹³⁵ Marija Lazarova, Uzmanlar, Makedonya'da Doğrudan Dış Yatırımın Artması Gereğini Vurguladılar, **Southeast European Times**, Üsküp, 03.01.05.

2.1 Yabancı Yatırımların Faaliyete Göre Dağılımı

1997 yılında 30 milyon dolarlık yabancı sermayenin 21,3 milyon doları imalat sektöründe gerçekleşmiştir. 1998'de imalat sektörüne yönelen yabancı sermaye 100,2 milyona çıkmıştır. 2001 yılında ülkede toplam yabancı sermaye miktarı 441,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu yatırımın yüzde 75'ten fazlası (337,4 milyon doları), nakliye ve iletişim sektörü altında telekomun özelleştirilmesinden kaynaklanır. İmalat sektöründeki yatırımlar bir önceki yıla göre yaklaşık 3 milyon dolar artmış ve 35,07 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-49 Yabancı Yatırımların Faaliyete Göre Dağılımı (1997-2004)

(Milyon dolar)

SEKTÖRLER	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam	30,04	127,7	32,6	174,5	441,4	77,82	94,56	157,6
Tarım ve Balıkçılık	0,00	0,06	0,01	0,00	2,31	0,42	1,59	6,05
Madencilik ve Taşocağı	0,29	0,04	0,35	9,62	2,17	0,29	0,03	5,62
İmalat	21,3	100,2	22,6	32,8	35,07	24,51	12,14	47,49
İnşaat	0,01	0,20	0,27	18,90	12,32	4,01	0,07	0,057
Toplam Hizmetler	3,43	26,0	7,85	110,8	362,7	37,76	45,70	94,37
Ticaret ve Tamir	3,19	5,10	2,09	2,94	4,81	6,25	3,46	8,5
Otel ve Restoranlar	0,05	0,00	0,03	0,13	1,28	1,48	7,19	6,61
Nakliye ve İletişim	0,33	0,86	0,93	0,55	337,4	0,87	1,33	62,78
Mali (Intermediate)	-0,28	19,84	3,61	104,7	11,15	24,51	28,02	10,6
Gayrimenkul ve İş Aktiviteleri	0,09	0,14	1,19	2,35	8,52	1,88	4,27	5,48
Diğer Hizmetler	0,06	0,09	0,00	0,13	-0,39	2,76	1,43	3,71
Tahsilat	5,01	1,23	1,56	2,41	26,89	10,77	34,15	3,49
Diğerleri	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,04	0,59

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurumu, M.C. Merkez Bankası

2002 ve 2003 yıllarında ülkeye çok büyük bir sermaye girişi yaşanmamıştır. Bu yıllarda, yabancı sermaye girişi imalat ve toplam hizmetler sektörüyle sınırlı kalmıştır. 2004 yılında yabancı sermaye miktarı 157,6 milyon dolara ulaşmış ve bunun 62,78 milyon doları nakliye ve iletişim sektörüne

yönelmiştir. İmalat sektöründeki yabancı sermaye miktarı 35 milyon dolar artmış ve 47,49 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004'te bu sektörler haricinde, mali (10,6 milyon dolar), ticaret ve tamir (8,5 milyon dolar), tarım ve balıkçılık (6 milyon dolar), madencilik ve taş ocağı (5,62 milyon dolar) sektörlerinde yabancı sermaye girişleri gerçekleşmiştir.

2.2 Yabancı Yatırımların Ükelere Göre Dağılımı

Makedonya'da faaliyette bulunan yabancı sermayeli kuruluşların ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, Makedonya'da 1997 yılında 30 milyon dolar yabancı sermaye içinde ilk sırayı 6,75 milyon dolarla Avusturya, 6,64 milyon dolarla İsviçre ikinci sırada ve 5,26 milyon dolarla Yunanistan üçüncü sırada yer almıştır. 1998'de Kıbrıs Rum Kesimi 61,58 milyon dolarla birinci durumdadır. Aynı yıl Türkiye 13,15 milyon dolarla Makedonya'ya yabancı sermaye gönderen ikinci ülke konumundadır. Ancak 2000 yılından sonra Türkiye'nin, Makedonya'ya gönderdiği yabancı sermaye miktarı bir milyon doların altında seyretmiştir.

2000 yılında ülkede yabancı sermaye miktarı 174,5 milyon dolara ulaşmıştır. Yunanistan 103,2 milyon dolarla (% 59,1'le) ilk sırada yer almıştır. Bu ülkeyi sırasıyla İngiltere 25,14 milyon dolar (% 14,4), Slovenya 11,59 milyon dolar (% 6,6) ve Almanya 11,27 milyon dolarla (% 6,4'le) izlemiştir. 2004'te Hollanda 66,22 milyon dolarla (% 42 payla) Makedonya'ya yabancı sermaye gönderen birinci ülke konumundadır. Yunanistan 30 milyon dolarla ikinci sırada yer almış, İsviçre 8 milyon dolarla Makedonya'ya yabancı sermaye gönderen üçüncü ülke olmuştur. Makedonya'da yabancı yatırımcı açısından, Yunanistan, İsviçre, Almanya ve Hollanda ilk sıraları alan ülkelerdir. Bunlara ek olarak Telekomünikasyon hisselerinin yüzde 51'inin Macaristan Matav'a satılması (322,68 milyon dolar sermaye giriş), sonucunda Macaristan da yabancı sermaye gönderen ülkeler arasında yer almıştır.

Tablo-50 Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı (1997-2004)

(Milyon dolar)

ÜLKELER	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam	30,09	127,73	32,70	174,5	441,5	77,82	94,56	157,6
Avusturya	6,75	9,16	8,43	2,19	2,85	0,30	2,62	0,94
Bulgaristan	0,07	0,08	0,25	0,06	0,43	4,97	9,26	4,94
İsviçre	6,64	4,50	3,95	1,30	8,69	2,60	13,61	8,02
Kıb.Rum.Kes	0,10	61,58	1,58	2,85	1,39	4,98	0,15	1,67
Almanya	3,15	3,57	5,22	11,27	4,74	0,63	4,79	6,57
Fransa	0,40	0,05	0,43	2,04	0,20	0,05	0,21	0,11
İngiltere	0,01	11,31	0,07	25,14	1,22	2,35	-0,48	0,58
Yunanistan	5,26	3,71	2,74	103,2	67,22	44,94	6,62	30,15
İtalya	2,62	1,35	0,63	2,50	2,71	0,40	0,70	7,42
Lihtenştayn	1,80	3,71	1,55	0,75	1,18	0,08	0,76	-
Türkiye	0,39	13,15	1,84	0,16	0,08	0,24	0,69	2,43
Hollanda	0,05	1,32	0,00	0,55	0,58	0,66	31,61	66,22
Slovenya	0,08	0,08	4,31	11,59	3,72	3,88	6,02	4,47
ABD	0,07	0,79	0,83	3,28	15,13	4,25	2,25	1,05
Britanya Adaları	0,00	0,06	0,00	0,53	2,17	1,70	5,85	1,07
Sırbistan-Karadağ	2,01	2,55	0,08	1,07	1,61	2,59	0,48	0,33
Diğer Ülkeler	0,69	10,76	0,79	6,08	327,6 ¹³⁶	3,2	9,42	21,63

Kaynaklar: M.C. İstatistik Kurumu, M.C. Merkez Bankası

¹³⁶ Telekomünikasyonun özelleştirilmesi sonucunda Macaristan'dan ülkeye 322,68 milyon dolar sermaye girişi kaydedilmiştir. Analiz edilen ülkeler arasında Macaristan yer almadığı için bu sermaye girişi diğer ülkelerde gösterilmiştir.

Tablo-51 Makedonya'da Başlıca 10 Yabancı Yatırımcı

KURUM	ÜLKE	SEKTÖR	YATIRIM	MİKTAR (Milyon dolar)
Stonebridge	Çokuluslu	Telekom	Makedontelekom	346.5
National Bank of Greece	Yunanistan	Bankacılık	Stopanska Banka	46.4
Balkanbrevv Holding	Yunanistan	Gıda	Skopje Brevvery	34.0
Hellenic Petroleum	Yunanistan	Petrokimyasallar	OKTA Refinery	32.0
Titan, Holderbank	Yunanistan, İsviçre	İnşaat	Usje cement factory	30.0
Balkan Steel	Liechtenstein	Metalürji	Ladna Valanica	21.0
QBE Insurance	İngiltere	Sigortacılık	ADOR Makedonija	14.8
Duferco	İsviçre	Metalürji	Makstil	11.5
East West Trade	Avusturya	Perakende ticaret	Centro	11.0
KUPP.BALL und Transthandel	Almanya	Metalürji	FZC Kumanovo	3.35
SCMM	Fransa	Metalürji	Feni-Kavadarci	2.25

Kaynak: Makedonya Özelleştirme Ajansı

Üsküp'te 10-11 Mart tarihlerinde gerçekleştirilen Güneydoğu Avrupa İşbirliğini Geliştirme Zirvesinde katılımcıları, bölge ekonomilerinin daha iyi seviyelere ulaşması için altyapı yatırımlarının gerekli olduğu konusunda hemfikir olduklarını belirtmişlerdir. Kuzey ve Güney Avrupa Ekonomik Forumunun kurucusu Şarik Tara, Makedonya'nın altyapı yatırımları için 3.5 milyar dolarlık kaynak gerektiğini belirtmiştir. Uzmanların çoğuna göre DYY, mevcut krizin üstesinden gelmenin ve yeni işler yaratmanın en iyi yolu. Bunun için Makedonya'daki kayıt prosedürünü modernleştirmeyi amaçlayan projeler hazırlanıyor.

Makedonya'da bu alandaki mevcut uygulamalar Doğu Avrupa'daki diğer ülkelerle hemen hemen aynı. Kısa bir süre önce Dünya Bankası tarafından yapılan bir çalışma, Makedonya'da bir firmanın ticaret siciline kaydettirilmesi için 13 prosedürden geçiliyor ve bu da toplam 48 gün sürüyor. Bu rakamlar, AB üyesi Çek Cumhuriyetinde 10 prosedür ve 40 gün, AB aday ülkesi Hırvatistan'da ise 12 prosedür ve 49 gün şeklinde¹³⁷.

Migros-Ramstore, ülkede EBRD tarafından sağlanan 8.3 milyon dolar kredi ile alışveriş merkezi, sinema ve hipermarket inşaatını tamamlamıştır. Migros-Ramstore 11.06.2005 tarihinde faaliyete başlamıştır. Bir Türk yatırımcı

¹³⁷ Zoran Nikolovski, Makedonya'nın Büyümesi Reformlara Bağlı, **Southeast European Times**, Üsküp, 28.03.2005.

Üsküp'te bir hastane inşa ediyor. Slovenya'nın ülkede bir ticaret merkezi inşa etmek istediği belirtiliyor.

Gelecek dönemde hayata geçirilmesi beklenen en büyük iki proje ise AMBO Boru Hattı ile Rus Lukoil firması tarafından inşa edilecek olan 40 benzin istasyonudur. Bir Amerikan şirketi olan AMBO, Bulgaristan'ın Burgaz limanından başlayıp, Makedonya üzerinden Arnavutluk'un Vlore limanına bağlanan boru hattı projesi için 1 milyar dolarlık bir yatırım yapmayı planlıyor. Hattın güzergâhı Doğu-Batı Koridoru 8 ile kesişiyor. Amerikan AMBO Konsorsiyumunun başkanı Edward Ferguson, Aralık 2004'te Sofya'da yaptığı açıklamada, AMBO Boru Hattı inşaatının 12 ay içinde başlayacağını ve üç dört yıl içinde de Burgaz-Vlore hattından petrol akacağını belirtmiştir. Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan başbakanları Sofya'da bir araya gelerek, projenin gerçekleştirilmesini garanti altına alan bir bildiriye imza atmışlardır.

Makedonya'da gerçekleştirilecek ikinci büyük yabancı yatırımla ilgili görüşmeler de başlamıştır. Mart ayı başında Üsküp'e yaptığı ziyarette Lukoil birinci başkan yardımcısı Dimitry Nikolaeviç Tarasov, Lukoil'in OHIS Kimya Fabrikasını satın almak ve benzin istasyonları inşa etmek istediğini doğrulamıştır. Dünya genelinde 120 bin çalışanıyla 25 ülkede faaliyet gösteren firmanın, Avrupa'da Avusturya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya, Sırbistan-Karadağ, Slovakya ve Ukrayna'da petrol sanayiine yönelik yatırımları bulunuyor.

Makedonya'da kamuya ait en büyük elektrik üreticisi olan Elektrostopanstvo na Makedonija'nın özelleştirilmesi gündemde. Öte yandan hükümet, satıştan elde edilecek gelirin Makedon ekonomisine altyapı projeleri olarak geri döneceğini ve enerji sektöründe tekelleşmenin ortadan kaldırılmasının zaten AB üyeliğinin bir koşulu olduğunu belirtiyor. Elektrostopanstvo na Makedonija'nın (ESM) şu anki değeri 1,3 milyar Euro olarak hesaplansa da, şirket başlangıç fiyatı olmadan satılacak. İhale prosedürünün Mayıs ayında başlaması gerekirken, kazanan teklifin yıl sonuna kadar belli olması bekleniyor.

ESM'nin değerinin yüzde elli biri tek paket halinde yabancı bir yatırımcıya satılacaktır diyen Ekonomi Bakanı Fatmir Besimi, satışı amacının kuruluşu daha

çekici hale getirmek ve tekel konumunun önüne geçmek olduğunu belirtmiştir. Hükümet ESM'yi önceden belirlenmiş bir fiyatla satmamaya, onun yerine yabancı yatırımcının fiyatı ihale sırasında belirlenmesine izin vermeye karar vermiştir, bununla azami fiyata ulaşılmaya çalışılacaktır.

Hükümet ESM'nin satışından elde edilecek geliri farklı ekonomik kalkınma projelerine kaynak sağlamakta kullanmayı planlıyor. Kuruluş 1 Ocak'ta ESM Anonim Şirketi ve Makedon Elektrik Nakil Sistemi Operatörü (MEPSO) olmak üzere iki şirket haline getirildi. Bunlardan ilki satılırken, diğeri kamu kuruluşu olmaya devam edecek. Devletin ESM hisselerinin yaklaşık yüzde 30'unu elinde tutacağını, böylelikle Enerji Düzenleme Komisyonunun iki tarafın bütün mali işlemlerini denetleyebileceğini ve yeni sahibin tekel olmasına engelleyebileceği belirtilmektedir. 45 milyon Euro değerindeki özelleştirme öncesi kredisini hisseye dönüştürecek olan EBRD, kuruluşun yaklaşık yüzde 20'sine ortak olacak.

AB talimatları doğrultusunda gerçekleşen ESM özelleştirmesi, Makedonya'nın AB üyeliği için temel kabul edilen diğeri Güneydoğu Avrupa Ülkeleriyle ortak bir enerji pazarı kurulması konulu anlaşmayı imzalamadan önce yerine getirmesi gereken ön koşullardan biri¹³⁸. Diğeri bir çalışma ise ülkenin en büyük cep telefonu firması olan Mobimak'ta yaşanan marka değişikliği olmuştur. Mobimak, uluslararası üne sahip Deutsche Telekom firması ile kurduğu stratejik ortaklık sonucu ismini T-Mobile Makedonija olarak değiştirecek.

Üsküp'te haftalık olarak yayınlanan *Kapital* gazetesinde, "Makedonya'daki 21 bankadan sekizi tamamen yabancı sermayeli. Bu sekiz banka, bankacılık sistemindeki toplam sermayenin yüzde 46.6'sına, toplam finansal potansiyelin ise yüzde 47.5'ine karşılık geliyor," deniliyor. Yine de hala büyüme olanağı var. *Kapital*e göre Bank Austria, Raiffeisen Bank ve Bulgar DZI Finans Grubu Makedonya'da potansiyel yatırım fırsatlarını kollayan finans kuruluşları arasında.

¹³⁸ Marija Lazarova, Makedon Hükümeti Kamu Kuruluşunun Çoğunluk Hisselerini Satacak, *Southeast European Times*, Üsküp, 15.02.05.

Bütün olarak ele alındığında Makedon ekonomisi hâlâ zor durumda, fakat ilerleme şansı var. Uzmanlar, ülkenin Aralık ayında aday statüsü kazanması halinde AB'den katılım öncesi finansal destek alma hakkına kavuşmasının, altyapı gelişimi açısından büyük bir avantaj sağlayacağına inanıyor. AB'nin katılım öncesi fonları ile yabancı doğrudan yatırımlar, Makedonya için ödül niteliğinde. Fakat Makedon hükümeti, yardım fonları ile yabancı yatırımları garanti altına almak istiyorsa, ticaret koşullarının iyileştirilmesi için çok daha fazla çaba göstermek durumunda. Sağlıklı bir ekonomi, ülkenin durumunun genel olarak iyileştirilmesi açısından büyük önem taşıyor¹³⁹.

¹³⁹Zoran Nikolovski, Makedonya'nın Büyümesi Reformlara Bağlı, **Southeast European Times**. Üsküp, 28.03.2005

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKEDONYA İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

1989 yılında Yugoslavya'nın Kosova'nın özerkliğine son vermesi, Yugoslavya'nın çözülmesine zemin hazırlamıştır. 1991 yılı Haziran ayında Yugoslavya topraklarında ilk çatışmalar patlak vermiştir. Yugoslavya'daki bu hareketler sonucunda Makedonya'nın önünde iki alternatif söz konusuydu. Makedonya, Sırbistan'a bağlı kalarak kendi haklarından vazgeçecek veya bağımsız olacaktı. Üsküp yönetimi 1991 sonbaharında bağımsızlığı tercih etmiştir. 21 Kasım 1991'de Makedonya, Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye 6 Şubat 1992 tarihinde Makedonya'nın bağımsızlığını, Bulgaristan'dan sonra tanıyan ikinci ülkedir.

Makedonya ile Türkiye arasındaki ikili ticari ilişkilerin geliştirilmesi hem Makedon hem de Türk dış politikasının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye'yi Balkanlar ve Batı Avrupa'ya bağlayan Makedonya'da kalkınmanın sağlanması ve böylece bu ülkenin AB gibi Batı Avrupa ülkeleri tarafından kurulan örgütlere üye olması Makedonya ve bölgenin siyasi istikrarı açısından da büyük önem arz etmektedir. Makedonya ile Türkiye arasında geçmişten gelen güçlü sosyo-kültürel ve politik bağlar iki ülke arasında olumlu ilişkilerin doğmasında etkili olmuştur.

Güçlü tarihi miras Türkiye'nin Makedonya'da varlığını sürdürmesinde en temel sebeplerden biri olarak görülmektedir. Siyasi ilişkiler en üst seviyelerdedir. Ancak, ticari ve ekonomik ilişkiler yönünden bunu söylemek mümkün değildir. Bağımsızlığın elde edildiği ilk yıllarda hızlı başlayan ticari ve ekonomik ilişkiler zamanla azalmaya başlamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Makedonya'ya Türkiye'den bavul ticareti yoluyla kaliteli, kalitesiz mal ayırımı yapılmamış, yine normal yollardan bir kısıtlamaya tabi tutulmadan Türk malları pazarda yer almıştır. Bu şekilde, Türkiye'nin Makedonya pazarındaki payı ve dış ticaret

hacmi yükselme göstermiştir. Ancak, zamanla yeni düzenlemeler yapılarak, kalite, fiyat ve standart kontrollerinin sıklaştırılması iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur.

1. YASAL ZEMİN

ANLAŞMALAR¹⁴⁰:

	İmza Tarihi	Yürürlüğe Girme Tarihi
- Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	17.03.1994	03.04.1995
- Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	28.11.1996	01.01.1997
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	14.07.1995	27.11.1997
- Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına İlişkin Anlaşma	19.08.1997	09.05.1995
- Tarım Alanında Teknik Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü	15.06.1994	01.09.1994
- Turizm İşbirliği Anlaşması	27.11.1993	27.11.1995
- Serbest Ticaret Anlaşması	07.09.1999	01.09.2000
- Tekstil Ürünlerine İlişkin Mutabakat Zaptı	27.10.1997	11.02.1998
- Karma Ekonomik Komisyonu I. Dönem Protokolü	29.08.1996	13.01.1997
- Karma Ekonomik Komisyonu II. Dönem Protokolü	11.03.1998	15.05.1998
- Karma Ekonomik Komisyonu III. Dönem Protokolü	3-4.07.2002	

¹⁴⁰ Makedonya Ekonomisi Hakkında Rapor, T.C. Dışişleri Bakanlığı Ülke Raporu, Ekim 1998 s.14-17.

1.1 Serbest Ticaret Anlaşması

Eylül 1999 tarihinde Türkiye ile Makedonya arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması her iki ülke devletleri tarafından onaylanmış ve Eylül 2000 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Anlaşma çerçevesinde Türkiye, bir kısım sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerini, Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırmıştır. Makedonya ise bir kısım sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte kaldırmış, diğerlerini ise 2008 yılı Ocak ayına kadar kaldırmayı taahhüt etmiştir.

Ancak Makedonya ile 2000 yılında yürürlüğe giren STA sonrası, Makedonya'nın 2001'de AB ile imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasında sağladığı tavizlerin Türk firmalarını 6719 üründe dezavantajlı duruma getirdiği müzakereleri sürdüren T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı yetkilileri tarafından ve Makedonya ile ticari faaliyetlerini sürdüren firmalar tarafından ifade edilmektedir.

Müzakerelerin olumlu sonuçlanması halinde;

- Anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin ilk 100 ihraç ürününden yüzde 7'sine sağlanan muafiyetin yüzde 15'e yükselmesi,
- 2008'de gümrük vergileri kaldırılacak 7631 adet üründen 4131 adedinin gümrükten muaf tutulması sonucu 16 milyon dolarlık ek ihracat imkanı oluşması,
- Muafiyet listesindeki ürün sayısının 1144'den 5083'e dört kat artması ve ihracatta önemli bir artış sağlaması beklenmektedir¹⁴¹.

9-10 Aralık 2003 tarihlerinde Üsküp'te imzalanan Mutabakat Zaptı;

- Türk tarafının, AB ülkelerine tanınan tavizlerin Türk sanayi ürünlerine de tanınabilmesi için, sanayi mallarına ilişkin bir ürün listesi hazırlamasını,

¹⁴¹ DEİK 2005, **A.g.e.**, s.9.

- Makedon tarafının ise, AB'nin Makedonya'ya tanıdığı tarım tavizlerini Türkiye'nin de Makedonya'ya tanınması için bir tarım ve gıda ürünleri listesi hazırlamasını,
- Tarafların söz konusu liste değişimlerini 10 gün içerisinde gerçekleştirmesini ve 2004 yılı Ocak ayında konuya ilişkin görüşmelerin tamamlanmasını hükme bağlamıştır. Liste değişimi sonrası olumlu gelişme sağlanamamıştır¹⁴².

1999 yılında imzalanan ve 2000'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması beklenen neticeleri vermemiştir. Bu konu Aralık 2003 yılında gerçekleştirilen Türk-Makedon İş Konseyi ortak toplantısında dile getirilmiş ve STA'nın mevcut ticaret potansiyelini gerçekleştirmek için revize edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Toplantıda, 2000 yılında yürürlüğe giren STA sonrası, Makedonya'nın AB ile 2001'de imzaladığı anlaşmada sağladığı tavizlerin Türk firmalarını haksız rekabet koşullarına maruz bıraktığını bu durumun düzenlenmesi için çalışmaların devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin 6719 üründe dezavantajlı durumda olduğunu ve müzakere sürecinin devam ettiğini bildirilmiştir¹⁴³.

Makedonya AB ülkeleri ile bir anlaşma imzalayarak bu ülkelere kolaylık sağladı. AB ülkeleri yatırımcılarına sağlanan imtiyazlardan Türk iş adamları yararlanamamış ve haksız rekabetle karşı karşıya kalınmıştır. Hem Makedonya Başbakanı hem de Başbakan yardımcısı mevcut pürüzlerin aşılabacağına dair söz verdiler. Serbest Ticaret Anlaşması, ortalama ithal fiyatları uygulaması, yük taşımacılığı ve yolcu taşımacılığı konularında pürüzlerin olduğunu, bu pürüzlerin giderilmesi için gerekenleri yapacaklarını söylediler. Taşımacılık yapan bazı şirketlerin sınır geçitlerinde yaşadığı sıkıntılar ve buna benzer meselelerin ele alınacağı Karayolu Taşımacılığı toplantısında aşılabacağını inanıyorum. Bazı işlenmiş gıda ürünlerine burada hem serbest ticaret anlaşmasının 21. maddesine aykırı hem de Dünya Ticaret Örgütüne aykırı bir durum. Bütün

¹⁴² DEİK 2005, **A.g.e.**, s.9.

¹⁴³ 9 Aralık 2003 tarihinde yapılan **Türk-Makedon İş Konseyi Ortak Toplantı Bildirisi**.

bunları 26-27 Nisan tarihinde yaptığımız toplantılarda ifade ettik. Bunların giderilmesi için de çalışmalar yapılıyor¹⁴⁴.

1.1.1. Türkiye-Makedonya STA Ortak Komitesi

Aşağıdaki metnin tamamı, 22-23 Haziran 2005 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye-Makedonya STA Ortak Komitesi Uzmanlar Grubu 3. Toplantısına Dair Notlardan özet olarak alınmıştır. (27.06.2005)

Türkiye-Makedonya STA Ortak Komitesi Uzmanlar Grubunun üçüncü toplantısı 22-23 Haziran 2005 tarihlerinde Üsküp'te yapılmıştır. STA'da Makedonya yaklaşımının asimetrik olduğunu bu nedenle Makedon menşeli sanayi ürünleri ithalatındaki gümrük vergilerinin Anlaşmanın yürürlük tarihinde kaldırıldığında, ancak Türk menşeli sanayi ürünlerinin Makedonya'ya ithalatında öngörülen kademeli indirimlerin İstikrar ve Ortaklık Anlaşması ile AB'ne sağlanan rejimin gerisinde kaldığını tarım ürünleri açısından ticaretin Türkiye lehine geliştiğini, Makedonya'ya tanınan mevcut tarım tavizlerinin etkinlikle kullanılmasını sağlayacak mekanizmalara ihtiyaç bulunduğunu açıklamıştır. Bu bağlamda Ülker Güzel¹⁴⁵ STA'nın mevcut imkanların azami seviyede kullanılması açısından aşağıdaki hususları önermiştir:

- Tarafların özel sektör ve meslek kuruluşları arasında işbirliğinin güçlendirilmesi,
- Her iki ülke ekonomilerinde gelişme potansiyeli olan sektörlerin tespiti ve bu çalışma sonuçlarının bir plan ve programa bağlanması,
- Karşılıklı fuar, tanıtım, ticaret, yatırım ve müteahhitlik heyetleri tertiplenmesi,
- Makedonya ekonomisinin geliştirilmesi için yine Makedonya tarafından tespit edilecek öncelikli sektörlerde teknik eğitim ve uzman desteğinin Türk tarafından sağlanması,

¹⁴⁴29.06.2005 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Müşaviri Hatice Karadeniz'le gerçekleştirdiğim görüşmede Karadeniz'in STA hakkındaki görüşleri.

¹⁴⁵ Türk Heyeti Temsilcisi, Dış Ticaret Müsteşar Yardımcısı.

- İki ülke bankacılık sektörleri arasında işbirliği için gerekli altyapının tesis edilmesi,
- Türk müteahhitlik ve müşavirlik hizmetlerini Makedonya ekonomisinin ihtiyacı olan alanlarda verilebilmesini sağlamak üzere çalışmaların yapılması.

Ayrıca Ülker Güzel, karşılıklı ticaretin geliştirilmesi için tarife engellerin kaldırılmasının önemine işaret etmiş ve Türk ürünlerinin ithalatında uygulanan “asgari ithal fiyatı” uygulamasının ikili bazdaki görüşmelerde kaldırılmasını talep etmiştir.

1.1.1.1. 2004-2005 Döneminde, Sanayi, Tarım ve İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticareti

Toplantıda Makedonya heyeti tarafından 2005 yılı Ocak-Nisan verilerine göre iki ülke arasındaki ticaret hacminin 53.5 milyon dolar, Türkiye’ye ihracatın 18.3 milyon dolar, Türkiye’den ithalatın 35.2 milyon dolar, Dış Ticaret açığının ise 16,9 milyon dolar olduğu ifade edilmiştir.

İki ülke istatistikleri arasında yüzde 25’ten fazla farklılık bulunduğu ve bu ciddi sorunun toplantıda ele alınması istenmiştir. Veriler arasındaki farklılık, istatistiki yöntemlerden ziyade, Türkiye’den ihraç edilen ürünlerin Makedonya’ya ithal edilmesinde yahut Makedonya’ya düşük değerli bir ikinci fatura ile ithal edilmesinden kaynaklanabileceği belirtilerek, özellikle son iki yıldır ciddi hukuki tedbirlerin alındığı, bu manada STA’nın 29. Maddesi hükmünden yararlanarak taraflar arsında bir komite oluşturulması suretiyle sorunların çözülebileceği vurgulanmıştır. Sayın Güzel, STA’nın en iyi şekilde işlemesi için yapılması gereken iyi niyetli çalışmaların hepsine hazır olduklarını ancak tarafların AB ve diğer uluslararası kuruluşlardan kaynaklanan yükümlülüklerin unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca transit ticarete tüm belgeleri haiz Türk araçlarına zorluk yaratılmaması gerektiğini, uygulanan “asgari ithal fiyatı” biran önce görüşülerek kaldırılmasını beklendiğini belirtmiştir.

Olivera Cvetanovska¹⁴⁶, STA'nın Tarım Protokolü kapsamındaki bazı tavizlerin hiç kullanılmadığını, bu tür tavizlerin başka ürünlere yansıtılabileceğini, örneğin 1006.30 G.T.İ. Pozisyonlu pirinçler için 8.000 ton tarife kotası içerisinde "0" gümrük vergisi şeklindeki tavizin kaldırılması veya tarife kotasının 5.000 tona indirilmesi karşılığında 1601 ve 1602 G.T.İ. Pozisyonlarındaki konserve etler için toplam 100 tonluk "0" gümrük vergili tarife kontenjanı açılabileceğini, 0808.10 G.T.İ. Pozisyonundaki armutlar, ayvalar ve bazı elma türleri için Makedonya'nın tanıdığı tavizin 0808 G.T.İ. pozisyonundaki tüm elmaları kapsayacak şekilde genişletilebileceği ve Türkiye'nin 2401.20 G.T.İ. Pozisyonundaki kıyılmış tütünler için 500 ton kadar "0" gümrük vergili ilave tarife kotası açılabileceğini beyan etmiştir.

Ülker Güzel, Türkiye'nin halen pirinç ihtiyacının önemli bir bölümünün ithalat yoluyla karşılandığını, Makedonya'nın Türkiye'ye bu ürünlerin ihracatını gerçekleştirememiş olmasının bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olabileceğini, Makedonyalı pirinç ihracatçısı firmaların bir listesinin iletilmesi halinde bu listenin Türk iş çevrelerine duyurulabileceğini, Makedonya'nın konserve etteki talebinin, Türkiye'nin baştan BSE olmak üzere hayvan hastalıklarına yönelik olarak aldığı tedbirler nedeniyle karşılanmasının mümkün olmadığını, kıyılmış tütünlerde ise Türkiye'nin yalnızca şark tipi tütünler dışındaki tütünler için Makedonya'ya bir taviz verip veremeyeceği hususunun araştırılabileceğini bildirmiştir.

Toplantıya katılan Türk heyeti tarafından ise, STA'nın tarım ürünlerinde ticaret hacmi bakımından Makedonya aleyhine çalışmakla birlikte, taviz yapısının Makedonya lehine asimetrik bir yapıda olduğu, Türkiye'nin Makedonya'ya tarım ürünlerinde Bosna ve Hersek hariç olmak üzere başka hiçbir ülkeye tanımadığı tavizleri tanıdığı, STA'nın tarım ürünleri ticaretinin karşılıklı olarak geliştirilmesi için gerekli hukuki altyapıyı tesis ettiği, iki ülke iş çevrelerinin STA'nın sağladığı olanaklar hakkında yeterli düzeyde

¹⁴⁶ Makedon Heyeti Temsilcisi, Devlet Müşaviri.

bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesiyle birlikte ticaretin geliştirilmesinin sağlanabileceği belirtilmiştir.

1.1.1.2. STA'da Öngörülen Değişiklik ve İlaveler

Makedonya tarafı, özellikle Makedonya'nın DTÖ üyeliği çerçevesinde STA'da aşağıda belirtilen hususlarda değişiklik önerisinde bulunmuştur:

- Anlaşma hükümlerinin sonunda yer alan 1 ve 2 sayılı Mutabakat Zabıtlarının kaldırılması, 1 sayılı Mutabakat Zaptı, Makedonya ekonomisinin geçiş dönemi içinde bulunduğunu dikkate alarak ihracat ve ithalatında belli bir süre daha mevcut koruma önlemlerini sürdürebileceğini hükme bağlamaktadır. Türk heyeti, Makedonya'nın DTÖ üyeliğinden sonra koruma tedbiri uygulanmasının mümkün olmadığını, dolayısıyla anılan Zaptın kaldırılmasını teklif etmişlerdir. 2 sayılı Mutabakat Zaptı ise, iki ülke arasında tekstil ürünleri ticaretine ilişkin 27 Ekim 1997 tarihli Mutabakat Zaptı'na atıfta bulunmakta ve AB'nin Makedonya ile tekstil ürünleri ticaretine ilişkin düzenlemelerini kaldırmasıyla birlikte hükümsüz olacağını belirtmektedir. Türkiye, AB-Makedonya Tekstil Anlaşmasının 31 Aralık 2003 tarihinde sona ermesine paralel olarak, çift taraflı kontrol sistemi kapsamında gözetim uygulamasına son vermiştir. Sonuç olarak her iki Zaptın kaldırılmasına olumlu yaklaşmıştır.
- STA'nın yıllık tavanlara ilişkin 3 sayılı Ek'inin kaldırılması: Makedonya, 3 sayılı Ek'te sayılan sanayi ürünlerinin (Ek'te petrol yağları, gübreler, deri ve kösele giyim eşyası, kontrplaklar, ayakkabı, cam, bazı demir-çelik ürünleri, bakır çubuk ve profiller, alüminyum çubuk ve borular, işlenmemiş çinko, kablolar, mobilya gibi ürünler bulunmaktaydı) Makedonya'dan ithalatındaki vergileri belirlenen tarife tavanları içerisinde kaldırmış, bu miktarların üzerindeki ithalat için üçüncü ülkelere tatbik edilen

vergilerin uygulanması öngörülmüştür. Bununla birlikte, bahse konu ürünlerde Makedonya'dan hiç ithalat yapılmaması ve 3 sayılı Ek'in 4'üncü maddesinde yer alan "AB tarafından Makedonya'ya uygulanan tarife tavanlarının kaldırılmasını takiben Türkiye'nin de bu uygulamaya son vermesi" hükmü çerçevesinde 2003 yılı İthalat Rejimi ile tarife tavanı uygulamasına son verilmiştir. Makedon tarafı, Anlaşma metninin güncelliği ve iş çevrelerince kolay anlaşılması mülahazalarıyla 3 sayılı Ek'in kaldırılmasını önermiş ve uygun karşılanmıştır. Ayrıca, STA'nın, 3 sayılı Ek'in zikredildiği, ithalat gümrük vergilerine ilişkin 4'üncü maddesinin üçüncü paragrafının da kaldırılması öngörülmüştür.

- Makedon yetkililer, Türkiye'yle STA akdettikleri dönemde DTÖ'ye üye olmadıkları cihetle yüzde 1 oranında tahsil ettikleri vergi nedeniyle, STA'nın "Mali Nitelikli Gümrük Vergileri"ne ilişkin 5'inci maddesindeki "Makedonya'nın gümrük kayıtlarının tutulması amacıyla tahsil ettikleri hariç olmak üzere" ifadesinin kaldırılmasını teklif etmişler ve olumlu görülmüştür.
- Tekstil ve konfeksiyon ürünleri açısından iki ülke arasında bir kısıtlama kalmadığı dikkate alınarak, STA'nın ithalat miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına dair 7'nci maddesinin 2'nci fıkrasında bulunan "Makedonya Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında 27 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Mutabakat Zaptı kapsamında yer alan tekstil ürünleri hariç olmak üzere" ifadesinin kaldırılması da kararlaştırılmıştır.

Yukarıda zikredilen tüm bu değişiklikleri içeren 1/2005 sayılı Ortak Komite Karar taslağı oluşturularak Toplantı Zaptına eklenmiştir.

Toplantı tutanağında yer almamakla birlikte, Makedon Heyeti Başkanı tarafından, Hükümetlerinin ticareti açık veren ülkelerle yapılan anlaşmaları gözden geçirme kararı bulunduğu, zira dış ticaret açıklarının 1,1 milyar

dolarla GSYİH'nin yüzde 20'sine ulaştığı, kapasite kullanımının artması ve özelleştirmenin tamamlanması nedeniyle ihracatta önümüzdeki yıllarda daha fazla artış beklenmediği bildirilmiştir.

Türkiye'yle STA'nın esasen 2001 yılı başından itibaren uygulanmaya başlandığı, STA'nın geçiş dönemi ile ilgili olarak Anlaşma'nın birinci maddesinde toplam 10 yıllık bir geçiş döneminden bahsedildiği halde sanayi ürünlerindeki indirimlerin II sayılı Ek hükümleri uyarınca 2008 yılı başında tamamlanmasının öngörüldüğü, başka deyişle birinci madde hükmünün eklerle bağdaşmadığı, Anlaşmanın geçiş döneminin değiştirilmesine dair bir kararın muhalefet nedeniyle Makedonya Parlamento'sundan geçirilmesinin zor gözüktüğü yahut zaman alabileceği dile getirilmiştir.

Ülker Güzel, bu açıklamaya cevaben, ülkemiz dış ticaretinin de açık verdiğini, bunun üretim artışından kaynaklanan ithalat artışı ile açıklanabileceğini, sosyal ve ekonomik sorunları çözmek için eski anlaşmaları değiştirmenin ve bu suretle 1-2 yıl süre uzatmayı kazanç görmenin doğru olmadığını, ince hesaplar yapıldığı takdirde Türkiye'nin de hatalı gördüğü bazı hususları değiştirmek isteyebileceği, önemli olanın anlaşmaların getirdiği avantajları kullanmak ve işadamlarını bir araya getirmek olduğunu belirtmiştir.

Bu bağlamda, AB ile geçiş döneminin 2011 yılında tamamlanacağı hususu dikkate alındığında, Türkiye'nin özellikle 2000-2006 döneminde bırakıldığı dezavantajlı duruma rağmen, sanayi ürünlerindeki gümrük vergisi indirimleri açısından önümüzdeki dönemde de bazı sorunlar yaşayabileceği, bu bakımdan indirimlerin zamanında yerine getirilmesinin sağlanması hususunda azami dikkat gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Ticari ve ekonomik ilişkiler için gerekli olan hukuki ve yasal altyapı oluşmasına rağmen, Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklı olmakla birlikte son yıllarda Türkiye'den Makedonya'ya olan yatırımlar artış kaydetmiştir.

Bu, Türk özel şirketlerin Makedonya pazarından yeterince pay aldığı anlamına gelmez. Üretim yapan Türk firmalarının Makedonya'da daha etkili olması beklenmektedir. Ticari ilişkiler de istenilen düzeye ulaşmamıştır. İki ülke arasında dış ticaret hacmi ülkeler sıralamasında 10. sıraya gerilemiştir. Türklerin kurduğu şirketler daha çok ticaret alanında faaliyet göstermektedir.

2. MAKEDONYA-TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ

2.1. Dış Ticaret Mevzuatı

Ülkede dış ticaret işlemleri Dış Ticaret Faaliyetlerine Dair Kanun ile düzenlenmiştir. Malların ithalatı ve ihracatı dış ticaret ile iştigal etmek amacıyla tescil edilmiş tüzel kişilerin vereceği gümrük beyannamesine dayalı olarak yapılır. İthalat yapılırken ithalatçı, ithalat işlemine ilişkin finansman koşulları, kaynak ve araçlarım beyan etmek zorundadır. Ödeme için gerekli dövizin mevcut olduğunu ispatlamak üzere gümrük beyannamesinin yanı sıra yetkili bir bankadan bir belge sunulmalıdır. Yalnız aşağıdaki hallerde belge aranmaz:

- Telafi amacıyla ithalat,
- İhracat amacıyla ithalat,
- Aynı malların daha yüksek katma değerle ihracatı amacıyla ithalat,
- İhracat ile ödenmiş ithalat,
- Finansal kiralama (leasing) ile ithalat,
- Geçici ithalat,
- Diplomatik ve konsolosluk birimlerinin ithalatı,
- Fuar ve sergiler için geçici olarak ithalat,
- Numuneler ve reklam malzemeleri ithalatı,
- Ödeme anlaşmasına dayalı malların ithalatı.

İthalattaki miktar kısıtlamaları 31 Aralık 1996 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Ülkede ithalatın % 95 i herhangi bir kısıtlamaya ya da izne tabi değildir. Bununla beraber çeşitli amaçlarla bazı malların ithalatı değişik şekil

ve derecede kontrol altında tutulmaktadır. Çeşitli ürünler için hazırlanan gümrük listelerine farklı uygulamalar yapılmaktadır, buna göre:

- Liste LB de yer alan veya bu kapsamda değerlendirilen malların ithali serbesttir.
- Liste LB1 de yer alan malların ithali Tarım Bakanlığının müsaadesine tabidir. Bu mallar buğday, mısır, pirinç, bazı sebzeler ve Makedonya'da yetiştirilen bazı diğer tarımsal ürünlerdir. Amaç tarımsal üretimi korumak olarak ifade edilmektedir.
- Liste LB3 de yer alan mallar ise sağlık, veteriner veya bitki koruma amaçlı kalite belgesi gerektiren veya menşe ülkede satışı yasak olan mallardır. Söz konusu ürünler kalite garanti belgelerinin onaylanması veya özel olarak ithaline izin verilmesi halinde ithal edilebilirler.
- Liste LB7 ise hükümetin özel izni ile ithali mümkün olan malları kapsamaktadır. Bu iznin verilmesi veya verilmemesi hükümetin inisiyatifindedir. Halen bu listede sadece ham deri bulunmaktadır,
- Liste D ise uluslararası anlaşmalar kapsamında ticareti özel hükümlere bağlanan malları kapsamakta olup, bu ürünleri gerçek ya da tüzel kişilerin ithalatına izin verilmez. Bunlar silah cephane, patlayıcı malzemeler, sanat ürünleri, narkotik maddeler, vb mallardır.

Diğer taraftan çeşitli endüstriyel ürünler ile tarımsal mallar da kalite ve sağlık bakımından incelemeye tabi olup, ithalat izni ancak incelemenin olumlu sonuçlanmasına bağlıdır. Bir diğer ithalat türü de malların işlenip tekrar ihraç edilmek amacıyla üretim sürecine bağlı olarak , 6-12 ay süre ile geçici olarak ithal edilmesidir. Bu kapsamda bazı ham maddeler ile yarı mamuller geçici olarak ithal edilebilir. Ayrıca uzun dönemli imalat işbirliği anlaşması imzalanmış ise, ilgili şirket bu anlaşmanın geçerli olduğu süre boyunca ithal edilmesi gereken mallar bakımından ithalat rejiminin olağan hükümlerine tabi olmaz.

Makedonya'da ihracat serbest olmakla birlikte, LB1, LB3, LB7 ve D kapsamındaki malların ihracatında ilgili Bakanlıklardan lisans alınması gereklidir. Ayrıca Makedonya ile Avrupa Birliği arasında imzalanan

anlaşmalara göre bazı demir-çelik ürünleri ile çeşitli kategorilerde yer alan tekstil ürünleri için, çifte kontrol sistemi kapsamında, AB ülkelerine ihracat esnasında özel bir lisans alınması gereklidir¹⁴⁷.

2.2. İkili Ticaret

Bağımsızlığın ilk yıllarında Makedonya'ya Türkiye'den bavul ticareti yoluyla kaliteli, kalitesiz mal ayırımı yapılmamış, yine normal yollardan bir kısıtlamaya tabi tutulmadan Türk malları pazarda yer almıştır. Kalitesiz ve markasız Türk mallarının ülkeye girmesi o dönemde Makedonya vatandaşlarının ekonomik yapısına bağlanabilir. Bu şekilde, Türkiye'nin Makedonya pazarındaki payı ve dış ticaret hacmi yükselme göstermiştir. Ancak, zamanla yeni düzenlemeler yapılarak, kalite, fiyat ve standart kontrollerinin sıklaştırılması iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur. Son yıllarda ülke pazarına kaliteli ve markalı Türk mallarının girişi artış kaydetmiştir.

Tablo-52 Yıllar İtibariyle Makedonya-Türkiye Dış Ticareti
(Milyon dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	İhr/İth (%)	Denge	Hacim
1995	50,4	76,7	65,7	-26,1	126,8
1996	31,4	74,2	42,3	-42,8	105,6
1997	30,2	77,4	39,0	-47,2	107,6
1998	13,2	68,2	19,3	-55,0	81,4
1999	7,9	93,7	8,4	-85,8	101,5
2000	10,5	107,8	9,7	-97,3	118,2
2001	9,1	89,3	10,2	-80,7	98,4
2002	14,9	100,5	14,8	-85,6	115,4
2003	27,3	121,9	22,4	-94,6	149,2
2004	51,9	148,6	34,9	-96,7	200,6

Kaynak: T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo-52'de Makedonya ile Türkiye arasında, T.C Dış Ticaret Müsteşarlığından elde edilen dış ticaret verileri yer almıştır. Makedonya resmi

¹⁴⁷ Somuncuoğlu, A.g.e., s.23-25.

kurumlarına göre Makedonya ile Türkiye arasında dış ticaret verileri daha düşük gösterilmiştir. 1995 yılında iki ülke arasında dış ticaret hacmi 126,8 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı yıl ihracat 50,4 milyon dolar ithalat 76,7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1998 yılında bir önceki yıla göre ikili ticarete yüzde 24,4 oranında düşüş kaydedilmiş ve dış ticaret hacmi 81,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı Makedonya'nın Türkiye'ye ihracatı 10,5 milyon dolar gerçekleşirken, 1999 yılı ihracat rakamına göre yüzde 32,9'luk bir artış kaydedilmiştir. İthalat ise 2000 yılında 1999 yılına göre yüzde 15 artmış ve 107,8 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. İki ülke arasında dış ticaret hacmi 2000 yılında yüzde 16,4 artmış ve 118,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında ihracat yüzde 13,3 ithalat yüzde 17,2 oranında azalmıştır. İki ülke arasında dış ticaret hacmi yüzde 16,7 azalmayla 98,4 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret dengesi 2001 yılında Makedonya aleyhine 80,7 milyon dolar gerçekleşirken 2000 yılı dış ticaret açığına göre yüzde 17'lik bir azalma kaydedilmiştir. 2001'de dış ticaretteki düşüş Makedonya'nın AB ülkelerine tanıdığı düşük gümrük oranlarından Türkiye'nin yararlanamaması sonucunda Türk firmalarına karşı haksız rekabetin ortaya çıkmasına bağlanabilir. Ticaret hacminin düşmesinde Makedonya'daki siyasi istikrarsızlık diğere bir neden olarak gösterilebilir.

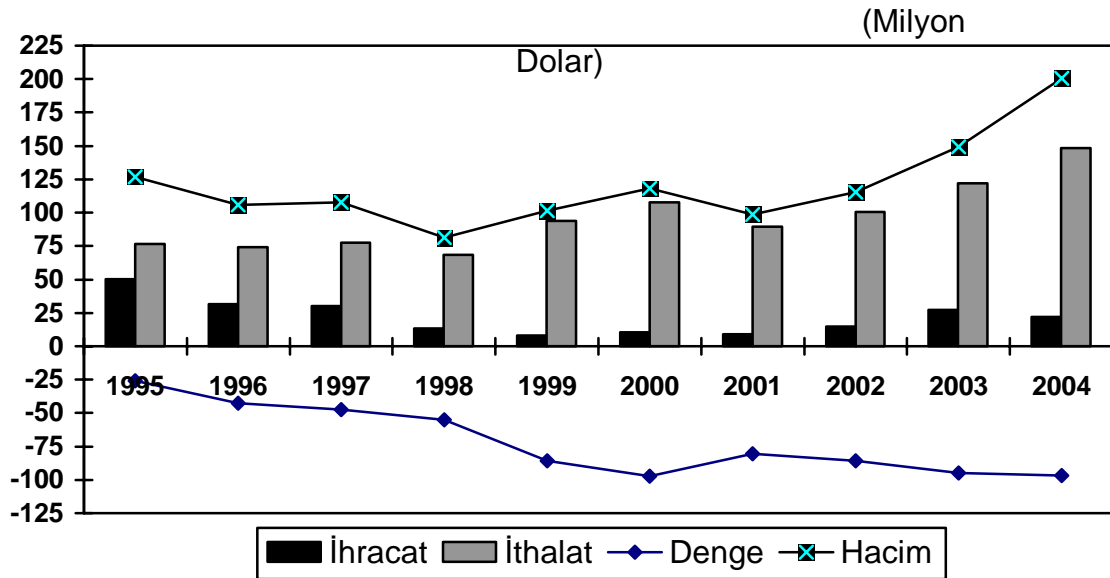
2003 yılında ihracat 27,3 milyon dolara ithalat 121,9 milyon dolara yükselmiştir. 2003 yılında ihracat ve ithalattaki artışla iki ülke arasında dış ticaret hacmi 149,2 milyon dolara yükselmiştir. İhracat artışının ithalat artış hızının altında kalması nedeniyle iki ülke arasında dış ticaret dengesi 94,6 milyon dolar Makedonya aleyhinde gerçekleşmiştir.

2004 yılı ihracatı 2003 yılı aynı dönem ihracatı olan 121,9 milyondan yüzde 22'lik bir artışla 148,6 milyon dolara, 2004 yılı ithalatı ise yüzde 90'lık bir artışla 27 milyon dolardan 52 milyon dolara ulaşmıştır. 2004 yılı ticaret

hacmi yüzde 34,5 oranında artmıştır¹⁴⁸. İhracatın ithalatı karşılama oranı 12,5 puan artmış ve yüzde 34,9 oranında gerçekleşmiştir. Bunun anlamı Makedonya Türkiye'den ithal ettiği ürünlerin yaklaşık yüzde 35'ini Türkiye'ye ihraç ettiği ürün gelirleri ile karşılayabilmektedir. Makedonya, Türkiye'den satın aldığı malı, Türkiye'ye sattığı mal değeri ile karşılayamamaktadır.

Makedonya'nın ülkelere göre dış ticareti genellikle açık vermektedir. Daha genel bir ifadeyle Makedonya ithal ettiği ürünleri ihracat gelirleri ile karşılayamamakta. Oluşan dış ticaret açığını sermaye yatırımları ve turizm gelirleri ile kapatmaya çalışmaktadır. Ancak Makedonya başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeye turist ihraç edilmektedir. Dış ticaret açığı turizm gelirleri ve sermaye girişleri ile kapatılmıyorsa, açık döviz rezervleriyle kapatılacak ve ülkenin döviz rezervleri azalacaktır.

Grafik-33 Makedonya-Türkiye Dış Ticaret Değerleri
(1995-2004)

¹⁴⁸ DEİK, A.g.e., s.10.

Tablo-53 2004 Yılı İtibariyle Başlıca Dış Ticaret Maddeleri

İHRACAT	1000\$	Pay %	İTHALAT	1000\$	Pay %
Demir Çelik	36804	70.9	Pamuk	8972	6.0
Ham Postlar	5993	11.5	Yenilen Meyveler	8811	5.9
Çeşitli Gıda Müsth.	2548	4.9	Hububat ve Un Müsth.	8745	5.9
Pamuk	1601	3.1	Kazanlar, Makineler	7732	5.2
Elektrikli Makineler	637	1.2	Kağıt Karton	7683	5.2
Demiryolu Aksamı	512	1.0	Plastikler	7655	5.2
Çinko ve Çinko Ürünleri	441	0.8	Halılar	6462	4.3
Tuz,Kükürt,Çimento	416	0.8	Demir Çelik Eşya	6177	4.2
Cam ve Cam Eşya	410	0.8	Mobilyalar	6088	4.1
Örme Eşya	379	0.7	Ağaç, Ahşap Eşya	5804	3.9
Diğer	2194	4.2	Diğer	74505	50.1
Toplam	51935	100	Toplam	148634	100

Kaynak: T.C.Dış Ticaret Müsteşarlığı

Tablo-53 2004 yılında ikili ticarete önde gelen ürünler gösterilmiştir. 36,8 milyon dolar ve yüzde 70,9'luk payla demir-çelik ürünleri Makedonya'nın Türkiye'ye ihraç ettiği en önemli maddelerdir. Bunu, ham postlar 6 milyon dolar (% 11,5'le) izlemiştir. Makedonya'nın Türkiye'den ithal ettiği maddelerin başında pamuk (%6), yenilen meyveler (%5,9), hububat ve un mamulleri (% 5,9) gelmektedir.

Türkiye'den Makedonya'ya ihraç edilen başlıca ürünler arasında; turunçgiller, örme mensucat, unlu mamuller, şeker mamulleri, ambalaj için torba ve çuval, tüfte edilmiş halılar, hijyenik havlular, tamponlar, alüminyum çubuk ve profiller, televizyon alıcıları ve pamuklu dokumalar gelmektedir¹⁴⁹. Bunların dışında alüminyum kaplar, suni/sentetik tüfle halılar, cam bardaklar, örme

¹⁴⁹ Murat Oral, Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili **TİKA Yayınları**, Şubat 2005, s.6.

mensucat, tatlı bisküviler, domates, yağlar ve müstahzarları, çiklet, metalden mühür kurşunu, ve dondurma gelmektedir¹⁵⁰.

3. KARŞILIKLI YARIMLAR

3.1. Türk Firmaların Makedonya'daki Yatırımları

İkili ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye rağmen Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. Makedonya'da kayıtlı Türk firma sayısı 200 olmakla birlikte, T.C.Üsküp Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği tarafından toplam yatırım tutarının 100 milyon dolar olduğu ifade edilmektedir. Ziraat Bankası 1998'de 10.4 milyon dolar tutarında yatırım ile Üsküp'te kurulmuştur. 2003'de sermaye artırımını kaydedilmiştir.

Netaş Makedonya'da 10 kırsal telefon santrali ve birkaç özel santral kurmuş, 1000 adet ankesörlü telefon makinesi satmıştır. Türk inşaat firmaları toplu konut, kamu yatırım projeleri, otoyol inşaatı gibi projelere yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Firmalar aynı zamanda Makedonya'daki altyapı ve enerji projelerine gittikçe daha büyük ilgi göstermektedir. Özellikle tarım, sulama, ulaştırma ve enerji sektörlerindeki çalışmalarla bölgesel kalkınmayı amaçlayan "Vardar Vadisi" Projesinin gelişimi Türk firmaları tarafından takip edilmektedir. Türk ve Makedon taahhüt firmalarının Bosna-Hersek piyasasında ortak çalışma yapması da bir diğer işbirliği alanı olarak gündeme gelmektedir.

Üsküp havaalanı ihalesi birçok yabancı yatırımcı ile birlikte Türk firmaları tarafından ilgi görmüş ancak daha sonra iptal edilmiştir. Özelleştirme sürecine Türk firmalarının ilgisi devam etmekte ve Gostivar'da tuğla üreten Dolomite Vardar firması Haznedar Refrakter tarafından alınmıştır. Halihazırda bir milyon Euro yatırım yapılan tesise dört milyon Euro değerinde ilave yatırım öngörüldüğü iletilmiştir. Zorlu Holding'in, Doğu Avrupa'ya satış yapmak üzere battaniye üretimi yapan bir tesis için ön

¹⁵⁰ DEİK, **A.g.e.**, s.10.

araştırmalara devam ettiği belirtilmiştir. Tekstil sektöründe faal ve özelleştirme süreci devam eden Hemteks firmasına da Türk firmasının ilgisi sürmektedir.

Koç Holding girişiyle 30 milyon doların üzerinde bir yatırımla Ramstore bağlantılı bir alışveriş merkezi yapılması için Üsküp İmar Planlama Kurumu ile anlaşma imzalanmış ve inşaaata başlanmıştır. Söz konusu alışveriş merkezi 11.06.2005 tarihinde faaliyete geçmiştir. Türk firmalarının diğer yatırımları Probiştip'te akümülatör fabrikası, Ustunca'da ayçiçek yağı üretimi, Manastır'da bira fabrikası, Dubrova'da tarım kompleksi olarak sıralanmaktadır.

2000 yılında Uzel Makina'nin M.Ferguson adı altında Makedonya'da yaptığı yatırım sonucu başlanan traktör üretim tesisi faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca Türkiye'de yerleşik tarım ekipmanı üreticilerinin temsilciliklerini üstlenen firma bölge pazarında daha etkili olmayı hedeflediğini belirtilmiştir. Bazı Türk firmaları ise Makedonya'da ambalaj, gübre, ayakkabı, gıda, tekstil ürünleri, temizlik ürünleri ve tarım ürünleri ticareti yapmaktadır¹⁵¹.

İstanbul'daki Türk-Makedon ticaret konferansının açılış konuşmasında Makedonya Başbakanı Buckovski, Ekim 2004 itibarıyla Makedonya'daki Türk yatırımlarının toplam 16 milyon Euro'nun altında kaldığını söylemiştir. Başbakan, Makedonya'daki Türk yatırımlarının bu yılın sonuna kadar 60 milyon Euro civarına ulaşmasını beklediğini belirtmiştir. Yetkililer bunun yanı sıra ticaret ortamını daha da iyileştirip ülkenin haberleşme ve enerji sektörleri, gaz ve petrol sanayii ve turizm alanlarında yatırım fırsatları yaratılmasına yönelik tedbirler almayı da planlıyorlar. Başbakan, üçüncü bir ülke pazarındaki inşaat projelerine Türk-Makedon ortak katılımı olasılığına da işaret etmiştir¹⁵².

¹⁵¹ DEİK, **A.g.e.**, s.11.

¹⁵² Makedon televizyonu haberi, 17.03.05.

Tablo-54 Türkiye'den Makedonya'ya Sermaye İhracatı (1997-2004)

	Firma Sayısı	İhraç Edilen Sermaye (Dolar)
1997	1	163,339
1998	1	12.691,122
1999	1	47,670
2000	2	307,693
2001	-	-
2002	-	-
2003	1	85,227
2004*	1	39,267
Toplam	7	13,334,318

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

*30.09.2004

Tablo-54'te 1997-2004 yılları arasında Türkiye'den Makedonya'ya Sermaye ihracatı yer almaktadır. Türkiye'den Makedonya'ya Eylül 2004 itibariyle toplam 13,3 milyon dolar sermaye ihracatı gerçekleşmiştir. İstanbul'daki Türk-Makedon ticaret konferansının açılış konuşmasında Makedonya Başbakanı Buckovski, Ekim 2004 itibarıyla Makedonya'daki Türk yatırımlarının toplam 16 milyon Euro'nun altında kaldığını belirtmiştir. Yıl sonunda bu rakamın 60 milyon Euro'ya ulaşacağını söylemiştir¹⁵³. Diğer yandan T.C. Makedonya Büyük Elçiliği tarafından Makedonya'daki Türk yatırım tutarı 100 milyon dolara olarak telaffuz edilmektedir. Bu farklılık Makedonya hükümetinin Doğrudan yabancı yatırımlarda uyguladığı hesap farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Tablo-55 Makedonya'daki Türk Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı

30.09.2004

Sektörler	Bankacılık	İmalat	İnşaat	Ticaret	Toplam
ABD doları	12.691.122	471.032	47.670	124.494	13.334.318

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

¹⁵³ Makedonya Başbakanı Buckovski, Türk Firmalarını Makedonya'da Yatırıma Davet Etti, **Makedon televizyonu haberi** 17.03.05.

Eylül 2004 itibariyle Makedonya'daki Türk yatırımlarının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde 12,7 milyon dolarlık yatırım ile bankacılık sektöründe Ziraat Bankası, Makedonya'da en önemli Türk yatırımcısı konumundadır. İmalat sektörü 417 bin dolar, ticaret 124 bin dolar yatırım ile çok düşük seviyelerde kalmıştır. Haziran 2005 yılında faaliyete başlayan ve 30 milyon dolar değerle Koç Holdingin Ramstore ticaret merkezi Makedonya Cumhuriyeti'ne yapılan en büyük Türk yatırımdır. Ayrıca 2005 yılında faaliyetlerine başlayacağı öngörülen Vatan Hastanesi'nin, sağlık sektöründe Türk yatırımcılarına örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Son dönemlerde çok sayıda Türk iş adamı Makedonya ile ticaret yapmaktadır. Ticaret ilişkilerin durumu çok iyi bir durumdadır. Makedonya Başbakan'ının Türkiye'ye ziyareti ve bu ziyaret esnasında giderileceğini söylediği pürüzlerin giderilmesi halinde Türk iş adamlarının ilgisi Makedonya'ya artarak devam edecektir. Makedonya yavaş yavaş istikrara kavuşan bir ülke. Koç'un Ramstore Ticaret Merkezi açma kararı, aslında Makedonya'nın güvenli bir ülke olduğunu göstermektedir¹⁵⁴.

3.2. Makedon Firmaların Türkiye'deki Yatırımları

Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Türkiye'deki yatırım faaliyetleri çok düşük seviyede kalmıştır. Haziran 2003 itibariyle sekiz Doğu Avrupa ülkesinin¹⁵⁵ Türkiye'de kurduğu toplam firma adedi 108'dir. Bu firmaların toplam sermaye miktarı 85 milyon doların altında kalmıştır. Türkiye'de Haziran 2003 itibariyle toplam 17 Makedon firması bulunmaktadır. Bu firmaların büyük bir bölümü hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir¹⁵⁶. 17 Makedon firmasının toplam sermayesi 564.750 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu sermayenin yüzde 88,18'i Makedon firmalarına aittir.

¹⁵⁴29.06.2005 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Müşaviri Hatice Karadeniz'le gerçekleştirilen görüşmede Karadeniz'in ikili ilişkiler hakkındaki görüşleri.

¹⁵⁵ Makedonya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan-Karadağ ve Romanya

¹⁵⁶ DEİK, **A.g.e.**, s.11.

Tablo-56 Türkiye’de Faaliyette Bulunan Makedon ve Diğer Doğu Avrupa Firmaları

ÜLKELER	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye (Dolar)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı	Şirketlerin Toplam Sermayesi (Dolar)	Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Payı
Makedonya	17	498,015	% 0,01	564,750	% 88,18
Bosna-Hersek	8	6.242.827	% 0,08	12.493.923	% 49,97
Arnavutluk	10	525.244	% 0,01	872.700	% 60,19
Bulgaristan	32	7,991.337	% 0,10	35.220.340	% 22,69
Hırvatistan	4	296.840	% 0,00	407.564	% 72,83
Slovenya	2	230,000	% 0,00	250,000	% 92,00
Sırbistan	22	438.234	% 0,01	518.593	% 84,50
Romanya	13	8.120.677	% 0,10	33.408.100	% 24,25
Toplam	108	24.325.174	% 0,29	83.735,970	% 29,05

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

Sekiz Doğu Avrupa Ülkesinin Türkiye’de faaliyette bulunan toplam yabancı sermayeli kuruluşların yüzde 0,29 gibi çok düşük bir oranına sahiptir. Makedonya’nın payı ise yüzde 0,01 olarak gerçekleşmiştir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

1995 yılına kadar Türk firmalarının Makedonya’daki faaliyetleri dış ticaret ve küçük yatırımlarla sınırlı kalmıştır. 1995 yılından sonra Türk yatırımcıları az da olsa ülke pazarına girmeye başlamıştır. İkili ekonomik ilişkilerdeki gelişmeye rağmen Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. Hukuki ve bürokratik engellerin yanı sıra 2001’de Makedonya’nın AB ülkelerine tanıdığı düşük gümrük oranlarından Türkiye’nin yararlanamaması sonucunda Türk firmaları haksız rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Aynı yıl Makedonya’da yaşanan siyasi kriz iki ülke arasındaki ticari ilişkileri olumsuz etkilemiş,

Türkiye'den Makedonya'ya gerçekleştirilen yatırımların gerilemesine neden olmuştur.

4.1. İşbirliği

4.1.1. Taahhüt

Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) gibi uluslararası finans kuruluşlarından gelen krediler çerçevesinde hazırlanan Makedonya'nın altyapısının yenilenmesine yönelik projeler Türk müteahhitlik firmaları tarafından izlenmektedir. Ayrıca Eximbank tarafından sağlanabilecek kredi kapsamında havaalanı yenilenmesi ve inşası, toplu konut inşası, enerji tesisleri, otoyol gibi önemli altyapı projelerinde Türk ve Makedon firmalarının ortaklaşa çalışma imkanları bulunmaktadır.

Makedonya Çevre ve İmar Bakanlığı tarafından Prespa ve Ohri Göllerinin temizlenmesi, atık su tesisleri inşası, Vardar Projesi başta olmak üzere 156 yatırım projesi için 2,126 milyon Euro bütçe öngörüldüğü iletilmektedir. Pan Avrupa 8. Koridorunun Makedonya sınırında kalan 315 km'lik bölümü için Avrupa Yatırım Bankası ve Dünya Bankası tarafından fon alınmasının beklendiği, PHARE kapsamında Üsküp-Kalkandelen (Tetova)-Gostivar bölümleri için altyapı projeleri için çalışmaların sürdüğü belirtilmektedir. EBRD'nin önümüzdeki dönemde alt yapı inşaatına, özellikle enerji üretim ve dağıtım ağı, otoyol ve bölgesel sulama sistemleri alanlarındaki projelere finansman sağlayacağı iletilmektedir¹⁵⁷.

4.1.2. Tekstil ve Gıda

Tekstil sektöründe model çeşitlendirmesi, et - süt işleme ve şarap üretimi alanların başta olmak üzere gıda sektöründe, Türk ve Makedon firmalarının stratejik ortaklıklarla üçüncü pazarlarda rekabet güçlerini

¹⁵⁷ DEİK, Mart 2005, **A.g.e.**, s.12.

artırabilecekleri öngörülmektedir¹⁵⁸. Makedonya, gıda sektöründe Eski Yugoslavya'nın önde gelen bölgesiydi. Sebze, meyve üretimi dışında şarapçılık ve tütün önemli sektörler arasında yer almaktadır. Et süt işleme tesisleri, şarap üretim tesislerin inşası ve mevcut tesislerin teknolojisinin yenilenmesi başlıca işbirliği alanlarındandır. Makedonya'nın tekstil ve konfeksiyon sektörünün yenilenmesinde işbirliği mümkündür¹⁵⁹.

4.1.3. Makedonya'da Türk Özel Sektörü İçin Yatırım İmkanları

Yunan özel sektörünün kontrol etmeye çalıştığı Makedonya pazarında Türk yatırımcıların daha girişimci hareket etmesi beklenmektedir. Türkiye hem Makedonya'da ikamet eden Türkler hem de Makedonya ile tarihi ve kültürel bağlar nedeniyle Makedonya pazarında etkili olmalı, satışa çıkarılan fabrikalarla ilgilenmelidir.

Türk yatırımcılar, başta enerji, hidroelektrik, inşaat gibi konularda konsorsiyum kurarak aktif bir rol üstlenmeli. Ayrıca Eski Yugoslavya döneminde Makedonya'daki fabrikalar Yugoslavya'nın diğer bölgelerine tekstil ve tarım dışında ağır sanayiye yan ürünler üretmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra birçok fabrikada üretim durmuştur. Türk yatırımcılar bu fabrikaların satışıyla ilgilenmeli ve fabrika satışlarından pay almalı. Böylece Makedonya'da istihdam olanakları yaratılmış ve Türk özel sektörü ülkeye teknolojik birikimini de getirmiş olur. Makedonya imzalamış olduğu Serbest Ticaret Anlaşmaları ile bu fabrikalarda üretilen ürünler eski Yugoslavya Cumhuriyetleri ve diğer Balkan ülkelerine gümrüksüz ihraç edilme olanağına sahiptir.

Türk Eximbank devlet garantisi veya muteber bir bankanın garantisi altında proje bazında tekliflerini değerlendirmeye hazırdır. Makedonya'da başta havaalanı yenilenmesi ve inşası, toplu konut inşası, enerji tesisleri, otoyol gibi önemli projelerini takip eden Türk ve Makedon firmalarının

¹⁵⁸ DEİK, Mart 2005, **A.g.e.**, s.12.

¹⁵⁹ Murat Doruk, **A.g.e.**, s.231.

Eximbank tarafından sağlanabilecek bu krediden yararlanmak üzere çalışma yapmaları önem kazanmaktadır¹⁶⁰.

Eski Yugoslavya döneminde Makedonya, kış turizminde hem Yugoslavya'dan hem de Avrupa'dan çok sayıda turist ziyaret ettiği bir bölgeydi. Eski Yugoslavya'nın kış turizm merkezlerinin yüzde 35'i Makedonya'da bulunmaktadır. Ohri şehri ve gölü de önemli ölçüde turist çekmektedir. Makedonya turizm sektörü yabancı yatırımcıların tercih ettikleri yatırım alanları arasında yer almaktadır ve iki ülke arasında bu alanda iş birliği mümkündür¹⁶¹.

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesiyle bağımsızlığını ilan eden Makedonya uzun ve ağır ekonomik kriz geçirmiş, ülkenin riskli bölgede yer alması turizm sektörüne olumsuz etki yaratmıştır. Makedonya'nın serbest piyasa ekonomisine ayak uydurmaya çalıştığı bu dönemde Türk yatırımcıların ülkede kış turizmine yatırım yapmaları isabetli bir karar olarak görülebilir. Başta Türkiye olmak üzere birçok Balkan ülke vatandaşlarının Makedonya'ya vizesiz ve düşük maliyetle seyahat etme imkanı söz konusudur. Yunan özel sektörünün nüfus etmeye çalıştığı kış turizminde Türk yatırımcıların daha etkili olması beklenmektedir.

4.2. Genel Sorunlar

Ticari faaliyette bulunan Türk firmaları ulaşımda, karayolu altyapısının yetersizliğinden kaynaklanan sıkıntılar yaşamaktadır. Gerek Bulgaristan, gerek Makedon sınır kapılarında yaşanan sorunlar caydırıcı olabilmektedir. Dolayısıyla, Arnavutluk-Makedonya-Bulgaristan-Türkiye Koridorunun (Batı-Doğu Koridoru) bir an önce inşa edilmesi firmaların ticari faaliyetleri açısından önem taşımaktadır.

Makedonya'da iş yapan Türk firmalarının temel sıkıntılarının biri de iki ülke bankaları arasındaki yetersiz ilişkilerden dolayı banka

¹⁶⁰ DEİK, 2005, **A.g.e.**, s.10.

¹⁶¹ Murat Doruk, **A.g.e.**, s.231.

transferlerinde ve diğer banka işlemlerindeki güçlüklerdir. Bankacılık alanındaki temel sorun; Makedonya'daki bankacılık mevzuatından dolayı Türkiye'den ihraç edilen malların akreditiflerinin ancak malın Makedonya gümrüğündeki işlemleri bittikten sonra serbest bırakılmasıdır. Gümrük işlemlerindeki gecikmeler sebebiyle akreditifin serbest bırakılması gecikmekte ve bu normal akreditifi vadeli akreditife dönüştürmekte, dolayısıyla ticareti de yavaşlatmaktadır.

Makedonya küçük ve orta ölçekli Türk firmalarının ilgisini çekmektedir, pazar boyutları nedeniyle büyük firmaların pek fazla ilgi göstermemektedir. Makedonya'da faaliyet gösteren Türk şirketlerinin toplam sermayesi düşük olup, çoğu şirket ticaret ve hizmetler alanında faaliyet göstermektedir¹⁶².

Makedonya'nın Balkanlar'daki konumunun ve çevre ülkelerle olan ticari anlaşmaların daha iyi bilinmesi durumunda büyük ölçekli firmaların ülkeye girişi sağlanabilir. Bunun dışında bürokratik engellerin azaltılması ve yatırımcılara devlet garantisi verilmesi büyük şirketlerin ülkede yatırım yapmasında etkili olacaktır. Hava alanı, otoyol projeleri gibi büyük ihalelerde Türk müteahhitlerine olanak sağlanması ve bu doğrultuda Eximbank kredilerinin kullanılması Makedonya pazarına büyük Türk şirketlerin girmesini sağlayabilir¹⁶³.

4.3. Öneriler

İkili ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için Tek Gişe uygulaması ile bürokratik engellerin önüne geçilmesi zorunlu hale gelişmiştir. Türk özel sektörünün Makedonya'daki ekonomik girişimlerinin daha da etkin bir hale gelebilmesi için karşılıklı İş Konseylerinin daha sık aralıklarla toplanması, İş Konseylerine ve KEK görüşmelerine iki taraftan en üst düzeyde ve iki piyasayı çok iyi tanıyan yetkililer katılmalı. KOBİ'lerin ve Ticaret Odalarının

¹⁶²DEİK, 2005, **A.g.e.**, s.12

¹⁶³29.06.2005 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Müşaviri Hatice Karadeniz'le gerçekleştirilen görüşmede Karadeniz'in ikili ilişkiler hakkındaki görüşleri.

Makedonya'ya ziyaretleri artırılmalı, önemli fuar ve sergilere katılımın sağlanması üzerinde durulması gereken diğer önemli hususlardır¹⁶⁴.

Türk özel sektörü Makedonya'yı sadece iki milyon'luk küçük ve tek Pazar olarak düşünmemeli. Makedonya'nın bir çok Balkan ülkesi ile serbest ticaret anlaşması mevcuttur. Türk firmaların Makedonya'da üretecekleri ürünleri diğer Balkan ülkelerine gümrüksüz ihraç etme ve Balkanlar'da pazar payı yaratma imkanına sahipler. Haziran 2005 tarihinde faaliyete başlayan Koç Ramsotore Ticaret Merkezi, Türkiye'deki KOBİ'lerin Makedonya'da yatırım yapmalarına öncülük edebilir. Türk Eximbank kredileri ile Makedonya'da üretimde bulunacak ve üretimin bir bölümünü Serbest Ticaret Anlaşmaları'ndan faydalanarak üçüncü ülkelere ihraç edecek Türk firmalarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Balkan ülkelerini özellikle Makedonya'yı doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgilendiren önemli uluslararası ve bölgesel toplantılara Yunanistan'ın yaptığı gibi, Türkiye'nin de etkin bir şekilde katılmasının ve bu platformda Türkiye'nin sadece siyasi tezleri değil, ekonomik görüşlerinin de kuvvetle savunulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir¹⁶⁵.

Aşağıdaki metinde 29.06.2005 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Müşaviri Hatice Karadeniz'le gerçekleştirdiğim görüşmede, Karadeniz'in iki ülke arasındaki işbirliği olanakları hakkındaki görüşleri yer almaktadır:

İlk önce, Makedonya'nın Balkanlar'daki konumunun ve çevre ülkelerle olan ticari anlaşmaların daha iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunun için Makedonya hükümeti kendi ihracat ve ithalatçılarını imzalanan anlaşmalar dışında iç ve dış pazar hakkında bilgilendirmeli. Bu ve buna benzer önlemler ile büyük ölçekli firmaların ülkeye girişi sağlanabilir. Bunun dışında bürokratik engellerin azaltılması ve yatırımcılara devlet garantisi verilmesi büyük şirketlerin ülkede yatırım yapmasında etkili olacaktır. Hava alanı, otoyol projeleri gibi büyük ihalelerde Türk müteahhitlerine olanak sağlanması ve bu doğrultuda

¹⁶⁴04.05.2005 tarihinde Ankara Makedonya Büyükelçisi Muhedin Rüstemi ile yapılan görüşme.

¹⁶⁵Yücel GÜÇLÜ Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri, **Dış İşleri Bakanlığı Ekonomik İşler Genel Müdürlüğü**, s.3-4

Eximbank kredilerinin kullanılması Makedonya pazarına büyük Türk şirketlerin girmesini sağlayabilir

Hava alanı, otoyol projeleri gibi büyük ihalelerde Türk müteahhitlerine olanak sağlanması ve bu doğrultuda Eximbank kredilerinin kullanılması Makedonya pazarına büyük Türk şirketlerin girmesini sağlayabilir. Makedonya'da Türk nüfusunun etkili olması için diğer bir nokta. Türkiye'de okuyan veya eğitimini tamamlayan Türk kökenli Makedon vatandaşlarına (öğrencilerine) sağlanacak kredilerdir. Dolayısıyla iki ülkeyi de iyi tanıyan girişimci gençlerin Türkiye'den sağlanacak krediler ile Makedonya pazarında Türk girişimcileri olarak yer almalı. Bu, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Doğu Makedonya'da yaşayan Türk kökenli Makedon vatandaşlarına teknik destek sağlanmalıdır. Halıcılık, dokumacılık, tarımcılık, hayvancılık gibi konularda teknik destek ve eğitim verilmeli. Bunun yanı sıra düşük faizli krediler yada leasing sistemi ile küçük tarım makineleri (traktör v.s) almalarını sağlamak ve bu yöre insanlarını tarım ve hayvancılık sektöründe ihracat yapacak konuma getirmek ülke ekonomisine katkıda bulunacaktır.

Yetmiş milyonluk nüfusu ve pazar olma özelliği ile tüm dünyada tanınmış ve Avrupa'da kalitesi ile elektrik-elektronik alanında dünya pazarını elinde tutan Vestel, Arçelik, Beko gibi Türk firmaları dünya çapında büyük başarılarla imza atmıştır. Bu firmaların ürettiği ürünler, AB'de satılan ürünler sıralamasında ilk sırada, dünya satış sıralamasında yine ön sıralarda yer almaktadır. Bu firmalardan sağlanabilecek teknik destek ve işbirliği olanakları ile Türkiye Makedonya'nın en önemli partneri olması Makedonya'nın menfaatindedir.

Bir Amerikan şirketi olan AMBO, Bulgaristan'ın Burgaz limanından başlayıp, Makedonya üzerinden Arnavutluk'un Vlore limanına bağlanan boru hattı projesi için 1 milyar dolarlık bir yatırım yapmayı kararlaştırmıştır. Hattın güzergâhı Doğu-Batı Koridoru 8 ile kesişiyor. Arnavutluk-Makedonya-Bulgaristan Petrol Boru Hattı, Karadeniz'den Adriyatik Denizi'ne uzanan 900 km

uzunlukta. Hattın Makedonya'dan geçecek 350 kilometrelik bölümü, ülkeye yılda 16 ila 24 milyon euro kâr getirecek¹⁶⁶.

Üsküp'te inşa edilecek çevre yolu için 11 Mayıs 2005 tarihinde düzenlenen uluslararası ihaleyi Yunan Terna firması kazandı. Başkenti çevreleyecek olan 26,2 kilometre uzunluğunda ve 27,5 metre genişliğindeki dört şeritli otoban, Bulgaristan'ın Karadeniz kıyı şeridini Arnavutluk ve Adriyatik'e bağlayan Doğu-Batı Koridoru 8 projesinin bir parçası¹⁶⁷.

Bu gibi büyük ihalelerin tamamını Yunan veya Diğer Avrupa ülkeleri kazanmaktadır. Bu ve buna benzer otoyol gibi önemli projelerini Türk müteahhitler tarafında takip edilmesi ve Eximbank tarafından sağlanacak krediler ile Türk inşaat şirketlerinin Makedonya'da daha aktif bir görev üstlenmeleri gerekmektedir. Türk inşaat şirketleri otoyol ve buna benzer projelerinde kendilerini Avrupa ve dünyaya kanıtlamış durumdadır. Makedonya'daki ihalelerde maalesef bu başarıyı sürdürememişlerdir. Bu başarıların sürdürülememesinde bürokratik engellerin etkisi büyüktür.

¹⁶⁶Marija Lazarova, AMBO Petrol Boru Hattı İnşaatı Başlayacak, **Southeast European Times**, Üsküp. 16.04.04

¹⁶⁷Zoran Nikolovski, Üsküp Çevre Yolu Doğu-Batı Koridoru 8'e Bağlanacak, **Southeast European Times** Üsküp. 20.05.05.

SONUÇ

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, Rusya'daki dağılma süreci Balkanlara da sıçramış ve çok geçmeden bu bölgedeki ülkeler teker teker bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Yugoslavya'nın, Kosova'nın özerkliğine son vermesi Yugoslavya'nın da dağılma sürecine girmesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde Yugoslavya'da patlak veren Bosna Savaşı, tüm dünyayı tedirgin etmiştir. Ancak dört yıl süren savaşa yanı başındaki Merkezi Avrupa ülkeleri dahi uzun bir süre seyirci kalmışlardır.

Makedonya, büyük uğraşlar sonunda, Eylül 1991 yılında Sosyalist Yugoslavya Cumhuriyet'inden savaşız ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1991'den sonra Makedonya'da piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır. Ancak, Bosna Savaşı ve Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargo nedeniyle, geçiş süreci yaşayan Makedonya ekonomisi ağır bir kriz geçirmiştir. Makedonya, Eski Sosyalist Yugoslavya (Sırbistan-Karadağ, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek) döneminde tekstil ve tarım ürünleri yanında sanayiye gerekli olan yan mamulleri üretmiştir. Bosna Savaşı ve ambargolar nedeniyle kapanan sınırlar üretimi durma noktasına getirmiştir. Birçok fabrika kapanmış, GSYİH, beş yıl (1991-1995 arasında) ard arda küçülmüştür. 1996 yılında GSYİH'da ilk defa pozitif bir değer almış ve yüzde 1,2 oranında artmıştır. Ancak GSYİH'daki artışa rağmen sanayiinin GSYİH'daki payının düşmesi sanayi sektörünün gelişemediğinin bir göstergesidir .

Reel ekonomi, 1999 Kosova Savaşı nedeniyle NATO güçlerinin Yugoslavya'ya yönelik askeri müdahalesi ve 2001'de Makedonya'daki siyasi istikrarsızlık sonucunda olumsuz etkilenmiştir. Son üç yıldır reel ekonomide iyileşme sinyalleri görülmesine (fiyat istikrarı, dengeli döviz kuruna) rağmen, mevcut fabrikaların hala faaliyete geçmemesi, üretimin düşük kalmasına neden olurken işsizliğin artmasında da etkili olmuştur. 2003'te 4.546 milyar dolar olan GSYİH, 2004 yılında 5.407 milyar dolara çıkmıştır. Bu artış, yıl içinde dolar değerindeki düşüşten kaynaklanmıştır. The Economist Dergisi'nin Ekonomi İstihbarat Birimi (EIU), 2004 yılı için Makedonya'daki üretim artışını yüzde 1 olarak tahmin etmiştir.

GSYİH'da artış sağlanması için öncelikle yatırımların artırılması gerekir. Her ekonomide yatırımlar büyümenin lokomotifidir. Yatırımların artırılması için tasarruflara ihtiyaç duyulmaktadır. Balkan ülkelerinde özellikle Makedonya'da düşük gelir nedeniyle hem tasarruf hem de yatırım oranları çok düşük seviyede kalmıştır. Finansal sektörün gelişmemiş olması tasarrufların yatırıma dönüşmesini engellemiştir. Ülkede finans sektörü yeni gelişmeye başlamıştır. Ancak mevcut olan tasarruf birikiminin düşük gelir nedeniyle tüketime yönlendirilmesi, yatırıma dönüşecek tasarrufları istenilen düzeye ulaşmasını engellemiştir. Kamu harcamalarındaki artış faizleri yükseltmiş, bu ise yatırımları dışlama etkisi yapmıştır. Bu sebeple askeri harcamalar, kayıpla çalışan kamu işletmelerine yönelik finansman gibi verimli olmayan harcamalar, mümkün olduğunca kısılmalıdır. Kamu yatırımları verimli alanlara kaydırılmalıdır.

Eski Yugoslavya'da gizli işsizliğin boyutu çok yüksek seviyelerde seyretmiştir. Makedonya piyasa ekonomisine geçmeye çalıştığı yıllarda ortaya çıkan gizli işsizlik ile birçok fabrikanın üretimi durdurması sonucunda, işsizlik ekonominin en önemli sorunu olmuştur. Bunun yanında Makedonya ekonomik açıdan Nisan 1992 tarihine kadar Yugoslavya'nın kontrolünde kalmıştır. Yugoslavya, Bosna savaşı nedeniyle ortaya çıkan askeri harcamaları para basarak finanse etmiştir. Bunun sonucunda para arzında meydana gelen aşırı artış, Makedonya'da hiperenflasyon sürecinin yaşanmasına neden olmuştur.

Hükümet, bağımsızlığın ilk yıllarında yaşanan ve 1992 yılında yüzde 1664'leri bulan enflasyonu düşürmek için, temel makroekonomik amacın fiyat istikrarını sağlanması ve korunması olduğunu belirtmiştir. 1993 yılında fiyat istikrarını sağlamak için ücretlere müdahale edilmiş böylece, hane halkı tüketimi dolaylı yoldan kısılmaya çalışılmıştır. Uygulanan sıkı para ve maliye politikaları sonucunda ülkede enflasyon düşme eğilimine girmiştir. 1996 yılında enflasyon yüzde 3 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda da enflasyon düşük seviyelerde seyretmiş ve 2003 yılında yüzde 1,2 oranında enflasyon yaşanmıştır. 2004 yılında ise ülkede deflasyon görülmüş ve fiyatlar yüzde 0,4 oranında gerilemiştir. Bu, ülkede üretimin yapılmadığını ve düşük ücret nedeniyle hane halkı satın alma gücünün düşük kaldığını göstermektedir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Bosna Savaşı ve Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargo, Makedonya fabrikalarında üretilen tarım ve tekstil ürünlerinin Eski Yugoslavya'ya ve diğer Balkan ülkelerine ihraç edilememesi, Makedonya'nın dış ticaret sektörünü olumsuz etkilemiştir. Makedonya'nın ihracat yaptığı ülke'nin kapıları kapanırken, ülkenin ihracat gelirleri azalmıştır. Fabrikaların kapanması sonucunda iç talebi karşılayamayan Makedonya, artan talebi ithal yoluyla karşılamaya gitmiştir. Bir yanda gerileyen ihracat diğer yandan artan ithalat sonucunda dış ticaret açığı ve buna paralel olarak cari açık yıllar itibariyle artış kaydetmiştir.

Dış ticaret sektöründe diğer bir olumsuz gelişme ulaşım maliyetlerinde görülmüştür. Makedonya'nın riskli bir bölgede yer alması, ulaşım maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu, ihracatın pahalılaşmasına sebep olurken pahalı ihraç mallarına olan dış talepteki azalma ihracatın gerilemesinde etkili olmuştur. Ulaşım maliyetlerindeki artış İthalat fiyatlarını da artırmış ve ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamaz hale gelmiştir. Dış ticaret açığı sermaye ve yatırım girişleri ile finanse edilememiş ve ülkenin döviz rezervlerinde azalma meydana gelmiştir.

2004 yılında dış ticaret hacmi 4.576 milyar dolar olmuştur. Bunun yüzde 36,6'sı ihracat, yüzde 63,4'ü ithalat olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında da ihracat artış hızı, ithalat artış hızının altında kalmış ve dış ticaret açığı 1.230 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığındaki artışlar cari işlemler hesabının eksi bakiye ile kapanmasına neden olmuştur.

Makedonya'nın dış ticaret yapısı temel birkaç kalem veya ürün grubundan oluşmaktadır. Ayrıca, Makedonya dış ticaretin yüzde 60'a yakın bir kısmını beş altı ülke ile gerçekleştirmektedir. Bu durum bir yandan ülkenin dış ticaretini temel birkaç ürünle sınırlandırmakta, diğer yandan ise Makedonya'nın dış ticarete birkaç ülkeye bağımlı hale gelmesine (Sırbistan-Karadağ, Almanya, Yunanistan, İtalya, Rusya) yol açmaktadır.

Bağımsızlıktan sonra Makedonya'da faaliyet gösteren birçok fabrika kapanmıştır. Bu fabrikalar uzun bir süre atıl kalmıştır. Özelleştirme sürecinin başlamasıyla fabrikaların el değiştirip faaliyete başlayacağı düşüncesi doğmuştur. Ancak hukuki ve bürokratik engeller nedeniyle birçok fabrika yok

olmaya terk edilmiştir. Ülkeye yeni gelen yabancı sermaye üretimden çok ticaretle ilgilenmiştir. Hükümet 2001 yılında en çok kar eden devlet telekomünikasyon şirketinin yüzde 51'ini 343 milyon Euro'ya Macar telekom firması Matav'a satmıştır. Son olarak hükümet, kamuya ait en büyük elektrik üreticisi olan Elektrostopanstvo na Makedonija'nın özelleştirilmesi gündeme getirmiştir. Bu özelleştirmenin 2005 sonu itibariyle gerçekleşeceği ifade edilmektedir.

Makedonya'da yabancı sermaye yatırımları düşük seviyede kalmıştır. Bunun temel nedeni, bürokratik engellerin yanında diğer Güney Doğu Avrupa Ülkeleri'nin yabancı yatırımlar için daha cazip hale gelmesidir. 2004 yılında ülkeye giren yabancı sermaye miktarı 150 milyon dolar olarak gerçekleşirken, 1994-2004 dönemi için Makedonya'ya giren toplam yabancı sermaye miktarı 1,172 milyar dolardır.

Yugoslavya'dan ayrılarak Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyet'ini Türkiye, 6 Şubat 1992 tarihinde Bulgaristan'dan sonra tanıyan ikinci ülkedir. Makedonya Türkiye arasında geçmişten gelen güçlü sosyo-kültürel ve politik bağlar iki ülke arasında olumlu ilişkilerin doğmasında etkili olmuştur. Güçlü siyasi ve kültürel ilişkilere rağmen iki ülke arasında hem ticaret hem de yatırım ilişkileri istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Bağımsızlığın elde edildiği ilk yıllarda hızlı başlayan ticari ve ekonomik ilişkiler zamanla azalmaya başlamıştır. 2000 yılında iki ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanarak ve yürürlüğe girmiştir. Anlaşma'da, iki ülke 2008 yılına kadar aşamalı olarak gümrük vergilerini indirecek, 2008 yılından sonra gümrük vergileri sıfırlanacaktır. Makedonya 2001 yılında Avrupa ülkeleri ile imzaladığı İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nda bu ülkelere sağladığı tavizlerin Türk firmalarını 6719 üründe dezavantajlı duruma getirmiştir. Bu durum 22-23 Haziran 2005 tarihlerinde Üsküp'te düzenlenen Türkiye-Makedonya STA Ortak Komitesi Uzmanlar Grubunun üçüncü toplantısı dile getirilmiş ve çözüme ulaşılmıştır.

Son yıllarda iki ülke arasındaki ticaret artma eğilimine girmiştir. 2004 itibariyle toplam ticaret hacmi 200 milyon doları aşmıştır. Makedonya resmi

kurumları tarafından bu rakam 150 milyon dolar olarak ifade edilmektedir. STA Ortak Komitesi tarafından veriler arasındaki farklılık, istatistiki yöntemlerden çok, Türkiye'den ihraç edilen ürünlerin Makedonya'ya ithal edilmesinde yada Makedonya'ya düşük değerli bir ikinci fatura ile ithal edilmesinden kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Ticaret ilişkileri Türkiye lehine devam etmektedir. Son yıllarda ülke pazarına kaliteli ve markalı Türk mallarının girişi artış kaydetmiştir.

Yatırım ilişkilerinde, Türk işadamlarının faaliyetleri ticaret ağırlıklıdır. Makedonya'da kayıtlı Türk firma sayısı 200 olmakla birlikte, T.C.Üsküp Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği tarafından toplam yatırım tutarının 100 milyon dolar olduğu ifade edilmektedir. Yunan özel sektörünün nüfuz etmeye başladığı Makedonya pazarında Türk yatırımcıların daha girişimci hareket etmesi beklenmektedir. Ayrıca Makedonya'nın çevre ülkeler ile Serbest Ticaret Anlaşmaları mevcuttur. Bu doğrultuda Türk firmaları Makedonya'da üretecekleri ürünlerin bir kısmını çevre ülkelere gümrüksüz ihraç etme olanağına sahipler.

Hava alanı, otoyol projeleri gibi büyük ihalelerde Eximbank kredilerinin Türk müteahhitlerine kullanılması Makedonya pazarına büyük Türk şirketlerin girmesini sağlayabilir. Ayrıca Türk yatırımcılar, başta enerji, hidroelektrik, inşaat gibi konularda konsorsiyum kurarak aktif bir rol üstlenmelidir. Koç Holding Ramstore alışveriş merkezinin Üsküp'te açılması, diğer Türk firmalarına öncülük edecektir. Ancak Makedonya'da Türk firmaların ticaretten çok üretim ağırlıklı yatırım yapmaları, büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

Atilla, Ali. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerindeki Etkisi, **T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı. Dergisi**, Sayı 12, Ekim 2002

Dağdemir, Elif. **Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğinin Bütünleşme ve Genişleme Dinamikleri Yönüyle Değerlendirilmesi**. İKV Vakfı Yayınları No: 150, 1998

Damev, Ongen. Nekoi Aspekti Na İzvoznite Mojnosti Na Agroindustriskiot Kompleks Na Republika Makedonija. Univerzitet "cv Kiril i Metodiy" **Godişnik Na Ekonomski Fakultet.**, T.37, c. 137-148 (2002).

Doruk, Murat. **1989 Sonrası Balkan Ülkeleriyle İktisadi İlişkiler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa 2001.

Evgin, Tülay. "Dış Borçlarımız", **Hazine Dergisi**, Ekim 1996 Sayı 4.

Gündoğan, Naci. "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri" **Hazine Dergisi**, Ocak-Nisan 2002 Sayı 14.

Görüm, Yasemin. **Balkan Ekonomik İşbirliği Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,İstanbul.

Hatipoğlu, Murat. **Makedonya Sorunu Dünden Bugüne**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları Ankara 2002.

İbraimi, Sadudin. **Makedonya'da Dış Ticaret Finansmanı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.

Karluk, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş
İstanbul 1999.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**, 5. Baskı Beta Basım Yayım Dağıtım
A.Ş İstanbul 1998.

Kikerkova, İrena. Nekoi Seogleduvanye Za Problemite Vo
Nadvoreşnotrgovskata Razmena Na Republika Makedonija. Univerzitet
“sv. Kiril i Metodiy” **Godişnik Na Ekonomski Fakultet.**, YDK: 339.56
(497.7) c.323-333 (2004).

Kostovska, Ljubica. Globalizaciya – Realnost, Nositeli i “Vistinski” Razmeri.
Univerzitet “cv Kiril i Metodiy” **Godişnik Na Ekonomski Fakultet.**, T.37,
c. 269-280 (2002).

Manisalı Erol, “Yugoslavya’nin Dağılmasından Sonra Balkanlar’ın Jeoekonomik
Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler Batı-Doğu Ulaşım Projesinin
Balkanların Geleceğine Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi”. **Avrasya
Sempozyumu**, Nisan 1998

Moysoska Blajevski, Nikica, Koe e Optimalno Nivo Na Flaksibilnost Na Pazarot
Na Rabotna Sila Vo Makedonija, **Republika Makedoniya Ministerstvo
Za Finansii Bilten**, 7-8.2003.

Nikolov, Maryan. Zoşto Na Makedonija i Se Potrebni Starnskite Direktni İnvsticii,
Republika Makedoniya Ministerstvo Za Finansii Bilten, 9-10.2003.

Parasız, İlker. **Ekonomi Sözlüğü**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa 1999.

Pulat B., Tülin. **Balkanların Ekonomik Yönden Yeniden Yapılandırılması ve Kalkındırılması Kapsamında Avrupa Birliği İstikrara Paktı SEÇİ, OECD ve AB Grubunun BCTP Üyelerine Yönelik Projeleri ve Türkiye'nin Rolü.** T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İ.G.E.M.E, Uygulama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara 2002.

Trpevski, Lupço. **Pari i Bankarstvo.** Ekonomi Press, Skopje 2003.

Slaveska, Tatyana. **Regionalna Ekonomska Politika Na Republika Makedonija.** Skopje 2000.

Sekulovska-Gaber, Bilyana. Regionalnata Politika Na Evropskata Uniya – Pottik za İdno Regionalno Pobrzuvanye Na Balkanot, Univerzitet “cv Kiril i Metodiy” **Godişnik Na Ekonomski Fakultet.**, T.37, c. 333-342 (2002).

Sekulovska-Gaber, Bilyana. Teoretskata Versus Primenetata Analiza Na Nadvoreşnata Trgoviya, **Godişnik Ekonomski Fakultet.**, T. 38, c.309-318 (2003).

Yıldırım, Kemal., Prof. Dr. Karaman, Doğan. **Makroekonomi,** Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 145 Eskişehir 1999.

Raporlar ve Diğer Yayınlar

Commision Staff Working Paper, Stabilisation and Association Report 2004,
Former Yugoslav Republic Of Macedonia. Commission Of The
 European Communities, Brussels, xxx SEC(2004) 373.

European Union Newsletter, **Delagation Of The European Commission,**
 Skopje, April 2004 No: 49

European Union Newsletter, **Delagation Of The European Commission,**
 Skopje, June 2004 No: 51

Euro Info Newsletter, **Mesečni Informacii od EU Za Makedonskata Biznis**
Zaednica. No: 4 02.2005

Euro Info Newsletter, **Mesečni Informacii od EU Za Makedonskata Biznis**
Zaednica. No: 5 03.2005

External Trade, **Republic Of Macedonia State Statistical Office,** Skopje
 02.02.2004.

Lazarova, Marija, Makedonya, Bunardzik Serbest Bölgesinin İşletmesi İçin
 İngiliz Firmayı Seçti, **Southeast European Times,** Üsküp, 14.05.04

Lazarova, Marija, Uzmanlar, Makedonya'da Doğrudan Dış Yatırımın Artması
 Gereğini Vurguladılar, **Southeast European Times,** Üsküp, 03.01.05.

Lazarova, Marija, Makedon Hükümeti Kamu Kuruluşunun Çoğunlu
 Hisselerini Satacak, **Southeast European Times,** Üsküp, 15.02.05

Makedonya Ekonomisi ve Türkiye İlişkileri, DEİK. Mart 2002.

Makedonya Ekonomisi ve Türkiye İlişkileri, DEİK. Aralık 2003.

Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili, Konjonktür İzleme ve Analiz Dairesi
Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü. 2002.

Makedonya Cumhuriyeti, T.C. Dış İşleri Bakanlığı Ekim 1998.

Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası Mali Raporu, 31 Aralık 2003.

Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası Mali Raporu, 31 Aralık 2004.

Makedonya Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı
Anlaşmalar Genel Müdürlüğü. Temmuz 1998.

Makedonya Ülke Bülteni, DEİK Ekim 2004.

Makedonya Ülke Bülteni, DEİK Mart 2005.

Narodna Banka Na Republika Makedonija, **Kvartelen İzveštay IV.2004**,
02.2005

Narodna Banka Na Republika Makedonija, **Ekonomski İstarjuvanye**, IV.2003

National Bank of The Republic of Macedonia, **Annual Report**, NBRM 1992-
2004.

Nikolovski, Zoran Makedonya'nın Büyümesi Reformlara Bağlı, **Southeast
EuropeanTimes**, Üsküp, 28.03.2005.

Report From The Commission, **The Stabilisation and Association Process
for East Europe Third Annual Report**. Commission Of The European
Communities, Brussels, 30.3.2004, COM(2004) 202 / 2 final.

- Republic of Macedonia, The Ministry of Finance, **Bulletin**, 1-3.2004.
- Republic of Macedonia, The Ministry of Finance, **Bulletin**, 7-8 2004.
- Republic of Macedonia, The Ministry of Finance, **Bulletin**, 11-12.2002.
- Republic of Macedonia, The Ministry of Economy, **Bulletin, I-II-III** (2003-2004).
- Republic of Macedonia, State Statistical Office, **Annual Report**, 1994-2004.
- Republic of Macedonia Stat Statistical Office, **Active Population In Republic of Macedonia**, 30.12.2004
- Republic of Macedonia Stat Statistical Office, **Short-Term Macroeconomics Indicators IV Quarter, 2004**, 31.03.2005
- Republika Makedoniya Ministerstvo Za Finansii, Bilten**, Skopje 01.2005
- Republika Makedoniya Ministerstvo Za Finansii, **Kratkoročni Ekonomski Dvijenje, XII 2004**, 15.02.2005
- The Economist Intelligence Unit Limitet, **Country Report Macedonia**, September 2004.
- Tranasation Report Update**, April 2004
- Türk-Makedon İş Konseyi Ortak Toplantı Bildirisi** Aralık 2003
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Müşaviri Hatice Karadeniz ile yapılan görüşme, 29.06.2005
- Türkiye-Ankara Makedonya Büyükelçisi Sn. Muhedin Rüstemi ile yapılan görüşme,.04.05.2005

İnternet Adresleri

<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi12/sta.htm>

<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Ekim2002/makedonya.htm>

<http://www.igeme.org.tr/tur/yayin/detay/makedonya.htm>

<http://www.deik.org.tr/bultenler/2005627152649Makedon-Mart2005.pdf>

http://www.deik.org.tr/faaliyet_raporlari_arsiv.asp?councilId=&activityId=516

<http://www.tika.gov.tr>

<http://www.nbrm.gov.mk/default-MK.asp>

<http://www.economy.gov.mk/default-MK.asp>

<http://www.finance.gov.mk/mk/meni.htm>

<http://www.vlada.mk/Assets/Ekonomiska%20Programa%20na%20Vladata%20na%20RM.doc>

<http://www.stat.gov.mk/>

<http://www.mfa.gov.mk/ministerstvo.asp?idMeni=5&idKategorija=23>

<http://www.imf.org/external/country/MKD/index.htm>

<http://lnweb18.worldbank.org/ECA/eca.nsf/ExtECADocbyUnid/04FDEB436F3FE1CF85256D5D00683FCB?Opendocument>

http://www.wto.org/english/news_e/pres02_e/pr318_e.htm

<http://www.balkantrade.org/skopje/skopje1.htm>

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/mk/homepage/default>